

BARR HEOL

war Feiz ha Breizh

TAOLENN

1 - Klerg Un drammsell war bemp bloavezhlad warn-ugent Barr-Heol (1953-1978)	7
2 - Andouard Diwar-benn marv ur gelaouenn vrezhonek	14
3 - D'hor c'houmananterien	16
4 - Barzhonegoù :	
Deiz-ha-bloaz	17
Huñvre	18
Evle-se emañ er bed-mañ	19
Va zad a lavare	20
Ar vistri	20
Teir rozenn	21
5 - Klerg Prosez war buhez ha burzhudoù Sant Erwan.....	22
Rannou an Dall	22
Rannou an Dall	22
Ar jubennourien	27
6 - Mestr Yakob, Person Mesker	30
7 - Klerg Plede evit levr Buhez ar Sent	36
8 - E Menga Kadoudal e ti an tenner-dent	45
9 - Klerg Ar voestad-alumetez (kontadenn an Nedeleg).....	61
10 - Y. Bruneau Deiz gouel Itron Varia Hanter east.....	71
11 - J.C. Kamilh ar Mercier d'Erm	74
12 - Un nebeut anvioù	76

13 - Levrioù ha kelaouennoù	81
1) Voyage du Brendan. Tim Severin	81
2) Histoire de Chouans. Job de Roince	84
3) Erlannig - Pierre Nourry	85
4) La question bretonne - Maurice Duhamel	86
5) Histoire de la Bretagne et des pays celtiques Skol Kreizh	86
6) Récits et contes populaires de Bretagne Donatien Laurent	88
7) Pobl Vreizh	89
8) Brud Nevez	101
14 - Keleier ha notennoù liesseurt	91
a) Avaloù-douar a vil-vern	91
b) Dek mil lev war varc'h houarn	92
c) Abadenn an Amoco-Cadiz	92/93
d) Ul lanv du all, etrekeltieg ar wech-mañ	94
e) Diannezadeg «manu militari»	94
f) Ar pab nevez : Yann Baol II	95
g) Penaos e kouez en o foull an impalaereddou	96
h) Breizh ur skouer anezhi	97
i) ar yezhouigoù gwan	98
j) Un darzhadenn spontus	99/100
Geriadur Istorel ar Brezhoneg	102/103
Kelennadurezh Eeun	104/107
Keginerezh	108

Ar Ger Diwezhañ

STAGADEN/ d'an niverenn 99

Spi hor boa e vije bet an niverenn-mañ, an hini diwezhañ-holl eus BARR-HEOL un niverenn eus ar bravañ. Allaz, setu hi fagodet ken gwazh ha biskoazh.

Panevet e oa homañ un niverenn o kontañ evit ar bloaz 1978, biken ne vije bet moulet, rak re bell hon eus ranket gortoz kent ma plijfe d'an ti-moulañ plediñ a-zevri ganti, peogwir e oa dleet dezhi bezan deuet er maez e miz Kerzu 1978, ha netu ni erru gant Pask 1979; tost da bevar miz dilerc'h. Setu aman un nebeut evezhiadennoù a lakomp amañ dre ma sellont ouzh Istor Barr - Heol.

1 Skrivet eo bet an niverenn-mañ gant ur sekretourez yaouank troet-mat ha n'he devoa biskoazh graet ul labour evel-se. He c'hoazh ne oa ket bet diskouezet skouer ebet dezhi eus ar gelc'hgelaouenn. Hep patrom ebet, peseurt labour a c'helle ober ? Sellit penaos ez eo aozet da skouer ar pennad diwarbenn Levr Buhez ar Sent. Pe c'hoazh ar vurutelladeg eus al levrioù. Pe ar stumm m'eo ket kempennet dibenn ar gelc'hgelaouenn.

2 Merket e oa bet koulskoude petra o oa da adurzhiañ ha da zisvankañ el labour, met ar mouler en deus graet e labour hep derc'hel kont a gement-se, ha moulet en deus an niverenn-mañ hep na vefe roet aotre dezhan, e stumm ebet. Peseurt ger brezhonek, a gav deoc'h, a vefe-mat da-zoareañ ur seurt emzalc'h dibalamour ha digourtez ?

Ar gwellañ a vije bet, e vije bet ober evel ma reas POBL VREIZH, da lavarout eo, klask ur mouler all. Toullet a voe kaoz gant moulerien all, met re ger, kalz re ger e vije bet koustet BARR-HEOL neuze. Evel just, mar bije bet koumanantet d'ar gelc'hgelaouenn kement hini a oa dleet dezhañ - d'hor meno - bezañ koumanantet, e vije bet tu marteze d'en em zibañ. Profoù koer hon eus bet meur a wech, met ne oa ket trawalc'h. Ken heuget e vezemp gant doareoù ar mouler, ma n'hor boa tamm c'hoant ebet d'ober bruderezh evit gont lennerien ha kenlabourerien nevez.

Klerg.

**Un drammsell
war Bemp
bloavezhiañ warn-ugent**
BARR-HEOL (1953-1978)

Abaoe pemp bloaz warn-ugent emañ ar gelaouenn-mañ, BARR-HEOL, en he sav. Un tamm adtremen emaoomp o vont d'ober war an amzer-se, gant ar riskl da adlavarout traoù bet moulet dija.

Evel ma ouzer, e oa bet savet BARR-HEOL da gentañ, dindan baeroniezh BLEUN-BRUG TREGER HA KERNEV-UHEL, ur brank eus ar Bleun—Brug bras, ha lieskrivet e veze brav-tre, e Boulvriag, dindan evezhierezh an Aotroù Job Kadoudal (Daoue d'e bardono !) hag an Aotroù Erwan ar Sant, kure Boulvriag d'ar mare-se. Evel ma oa bet divizet, d'an 2 a viz Du 1953, ne oa ket start va labour a bennrener da vezañ : teurel evezh hepken ouzh yezh ar skridoù. Ar genlabourerien o tegas din o skridoù d'ober ur sell warno ha d'o reizhañ, diouzh ret, e-keñver yezh hag e-keñver skritur.

Evel-se e oa bet divizet ! Nemet ez eo trawalc'h lenn an niverennoù kentañ moulet e Boulvriag evit gwelout ne oa ket bet heuliet an divizoù. Ar pennad-stur sinet BARR-HEOL a veze savet ganin-me. Anzav a ran em beze poan o sevel ar pennad-se, hag e ranken labourat evit klenkañ en un nebeut linennoù un nebeudig menoziou...

Deuet e oa 5 niverenn er-maez dija, pa savas brezel an doare-skrivañ. Evel ma oar kement hini en deus bet studiet istor ar yezh, emañ ar brezhoneg o kilaf abaoe kantvloazioù ha kantvloazioù, evit abegoù hag a zo krenn a-ziavaez d'an doareoù-skrivañ : abegoù politikel, armerzhel, kevredigezhel, psikologel ha me'oar. Abegoù a c'hellomp ober -istorel anezho. Kaer ho po gwiskañ ar yezh er stumm a gerot, e chom hag e chomo bepred an abegoù-se, ha den ebet ne viro outo d'ober o labour-distrujañ betek ar penn, anez en em gemerout ouzh an abegoù-se end-eeun !

Evit kaout peoc'h, hag o vezañ ne oa ket BARR-HEOL un dra a-bouez-vras e-kichen al labour a felle d'ar Bleun-Brug ober, e voe laosket ar gelaouenn da gouezhañ. Ha goude an niverenn 5 (Kerzu 1955) e paouezas eta **Bleun-Brug Treger** da embann BARR-HEOL. Lavarout n'am boa ket kavet diaes an taol-se, ne vefe gwir, rak daoust m'am boa kavet gratis an dra-se, war an taol, dre ma oa un disamm, e oa savet c'hwervoni em c'halon, ha pa c'houlennas an Aotrou Floc'h (Maodez Glanndour), e Bleun-Brug Perroz, Pante-kost 1956) ,adkemer stur BARR-HEOL, met war va anv va-unan, am boa asantet, goude termal ha ginañ un tamm evelkent.

Ya ! met pa zeuas BARR-HEOL en-dro dindan va anv, e voe displijet a-grenn pennoù-bras ar Bleun-Brug, hag e kendalc'hjont, ken gwazh ha biskoazh, da glask c'hwen e loeroù tud Bro-Dreger, en ur damall dezho e roent harp dre guzh da VARR-HEOL. Ar pezh a oa faos. Me eo a ranke aozañ ar gelaouenn, he moulañ e presbital Bulien, ha war va anv-me edo an holl baperoù ofisiel. Ar gwir am boa bepred, evel just, da gaout darempredoù hegarat gant tud hag a oa mignoned din, evel m'o devoa int-i o-unan ar gwir da gaout darempredoù ganin-me.

Met afer BARR-HEOL a oa nebeut a dra evit pennadurezhioù ar Bleun-Brug ; menozioù ha kredennoù all a oa en o fenn. Rak donet a rejont a-benn da c'honit an eskibien, evel hini Sant Brieg, ha da zizorniañ evel-se tud evel an Aotrou Floc'h, an Aotrou Bourdellez, A. ar C'halvez, J. Kadoudal, E. ar Sant hag all. Me evel just, am boa sachet va skasoù ganin a-benn neuze ! Gwelet e voe traoù diskiant hag ez eo dav bezañ e Breizh, evit o gwelout, evel an dra-mañ : difenn ouzh an Aotrou Kalvez a-berzh eskopti Gwened (ar vik-el-vras, ar Baron) mont da werzhañ e levrioù, ha d'ober bruderezh evit e embannadurioù, hag evit SKOL SANT ERWAN, da ouelioù Bleun-Brug Noal-Pondi ! Ne zeot biken a-benn d'am lakaat da grediñ emañ an holl dud klañv o spered, en ospitalioù psikiatrek.

Dishual e oa BARR-HEOL, daoust ma ne grede ket pouezañ re war ar gwiridig gant aon da vunumañ an traoù gwashoc'h c'hoazh, ha da gaout war e fri gant ar pennadurezhioù relijiel. Pa skrivan : BARR-HEOL e komprenit a-walc'h e komzan eus un den

dreist-holl !!! Ne vern penaos, goude ma oa bet torret an traoù etre ar Bleun-Brug bras hag hini Treger, e oa aesoc'h din goulenn kenlabour ar re a oa bet «forbannet» eus Breuriezh katolik ar Bleun-Brug, evel tud risklus. Tud speredek ha spiswel e oant evidon-me, ha trawalc'h e oa kement-se evidon da fiziout enno.

Hag e kendalc'has BARR-HEOL da zonet er-maez, ingal : bep tri miz, liesskrivet fallik a-walc'h, gant viou-koukoug (met kalz nebeutoc'h eget pa zeuas da vezañ moulet), met yac'h e yezh evelkent. Evel-hen e veze aozet. Skeiñ a raen ar skridoù war-eeun war ar stensiloù, ouzh o reizhañ diouzh va gwellaig, ha neuze, ur wech skrivet, e veze tremenet ar stensiloù war va Rotary ; goude se e veze strollet ar paperioù d'ober «levrioù» evel ma lavaremp. Klochediñ al levrioù-se hag o c'has d'an Ti-Post. 15 deiz d'an hirañ e pade al labour. Brasañ diaester a oa e oa tennañ an niverennoù-goafiv : Kerzu ha Meurzh, gant liv kaledet dre ar yenien.

Pa zeuas BARR-HEOL da vezañ moulet dre OFFSET e voe cheffchamant da vat, e kement stumm'zo tout. En deiz ma plegis d'an Aotrou Kalvez (Doue d'e bardono !) ha ma'z is gantañ da c'houlenn ma vije moulet BARR-HEOL dre Offset e vije bet gwelloc'h din, evel ma lavar ar bobl, bezañ torret va gouzoug. Graet am boa va strak. Me 'soñje din n'em bije da ober nemet kas ar pennadoù d'ar mouler, gortoz an amprovennoù d'o reizhañ !

Ya ! met da gentañ e oa dav pourchas d'ar mouler skridoù aes da lenn. Setu ma veze ret adskrivañ al lodenn vrasañ eus ar pennadoù gant ar mekanik-da-skrivañ. Hag ar mouler e-unan o terc'hel da nevesaat e vinvioù. Iskisañ tra a oa da gentañ e oa pegañ lizherennoù diwar ur seurt paper treuzwelus da guzhat al lizherennoù c'hwitet ! Alies e veze kemmet yezh ar skridoù gant sekretourien akuitoc'h eget ar pennskrivagner war ar stumm da skrivañ brezhoneg ! Ur hurlink !

Neuze e teuas mekanikoù nevez a veze graet anezho, a gav din, Varied Typer. Ar bravañ labour graet evit BARR-HEOL a zo hep mar ebet LEKSIONAL AR SULIOU HAG AR GOUELIOU (Bloavezh C). Hogen estreget BARR-HEOL a zeus ar mare da voulañ ar gelc'hgelaouenn, da zilerc'hañ ha da zilerc'hañ : a-barzh ar fin na oa tu ebet da gaout anezhi d'ar c'houlz merket, kement ha ken bihan ma'z eus bet ranket moulañ niverenn Mezheven-Gwengolo war un dro (1978).

Un istorig fentus bennak a c'hellan kontañ moarvat. Goulennet em boa digant an Aotrou Iv Floc'h, mestr-treger, eus Dinam, ober din golo Barr-Heol kozh : brav-tre e oa, daoust ma'z eus bet unan bennak o klemm hag o lavarout din e oa poent kemmañ... Ma ! pa oa kroget ar gelaouenn da vezañ moulet dre Offset e veze bep tro kudenn ar bajenn gentañ. Hag ar mouler o tresañ ur skeudenn da vezañ laketa war ar golo : ur menhir, ur groaz hag ur breizhad

bragoù-bras. Traoù o klotafi penn-da-benn, evel ma welit, gant spered Barr-Heol... Ar golo bet treset gant Tonig an Timeur da c'houde a gouezhas tamm-ha-tamm e truilhoù, evel kalz a draoù all...

Un taol fentus a-walc'h hag a voe darbet koustout un tamm brav da VARR-HEOL... Evel ma ouzoc'h ez eo diaes-tre c'hoari gant paotred-an-truajou, hag ezhomm a oa end-eeun da c'houlenn digant ar stadverezh an disamm eus an T.V.A. Berrik e oa an dafar kaset d'ar mouler hag e vane ur bajenn wenn dizimplij. Petra da ober da gargañ ar bajenn-se ? Lakaat poltred daou vugel, ur paotr hag ur plac'h vihan, o tont gant o fijama er-maez eus o gwele. Pa ne oan ket fatiket eno o welout ur seurt pennoberenn ! Ken na gouskis ket en noz-se. N'edon ket evel just, evit kas ur seurt taolenn d'ar goumananterien. An diskoulm a gavis : troc'hañ kuit ar bajenn ha pegañ unan all gant bruderezh evit Barr-Heol warni... Ya ! met, a-hervez, n'eus ket ar gwir d'ober se, ha darbet e oa bet da baotr-an-truajou, pa welas e oa peget ar bajenn diwezhañ, nac'h an disamm eus an T.V.A. Donet a reas an Aotrou Kalvez a-benn d'e zamesaat. Poent e oa !

E-touez an traoù hag a fell din komz emañ EMBANNADU-RIQU BARR-HEOL EVIT AL LIDEREZH. Dre ma voent un dizplo evidon eus stad truek ar yezh en ilizoù... N'eus bet graet enklask ebet war stad ar yezh en ilizoù, evit al liderezh ; met n'eo ket fougeal eo a ran o tiskleriañ ez on moarvat an hini gwellañ plaslet evit hen gouzout. Ha kement-se hep sevel diwar va zorchenn ! Ne gomzan ket evel just eus ar c'hantikoù a vez kanet bepred e kalz a ilizoù, nag eus an ofisoù hanter-folkloraj a vez graet amañ hag ahont e-skeud ur pardon pe ur goul bennak. Nann, met eus liderezh war ar pemdeiz ha d'ar sul, graet e yezh ar vro, ha netra ken : n'eus ket ezhomm eus 5 biz un dorn evit o c'hontañ... Da lavarout eo, al liderezh e brezhoneg a zo ganet marv : n'eo ket gouest ar veleien pelloc'h da ziazezañ ur vuhez kristen war al liderezh nevez.

E 1965 ec'h embannas BARR-HEOL **Oferennoù ar C'horaz hag ar Basion** (Barr-Heol, Meurzh 1965, niv. 42) ; hag er memes bloaz OFISOU-PASK HA GOUELIOU AR SENT, OFISOU AR PANTEKOST HA GOUELIOU AR SENT : div levrenn hag a voe kaset war un dro d'ar goumananterien (Barr-Heol, niv. 45 1 et 2). Evit bezañ sur da dizhout ar muiañ ar gwellañ a veleien, em boa kaset OFISOU AR C'HORAZ d'un toullad beleien hag a gave din a rae gant ar yezh en o ilizoù ; kouezhañ a reas va biz-meud em dorn : anat e oa aet an ilizoù war ar galleg.

Met betek pa oan krog, e oa koulz din derc'hel ganti. Ha kerkent ma voe merket gant Breuriez al Lidoù-Sakr, e Roma, ar pezh a vefe da implijañ evit al liderezh nevez, am boa pourchaset ar pezh a oa ezhomm : Ritual ar Vadeziant hag ar Briedelezh, da

c'hortoz ar Ritualioù all, an Ordo Lectionum Missae da lavarout eo, al levr a oa merket ennañ eus a belec'h tennañ al Lennadennoù evit an Oferennoù da sul ha war ar pemdeiz, hag ivez al lennadennoù evit an oferennou a zevesion, hag ar Gouelioù. Ha da echu ar MISSALE ROMANUN, da lavarout eo, Kempedennoù ar Sulioù hag ar Gouelioù.

Ul labour graet gant un den e-unan pe dost, n'eo ket koulz ha labour graet a-stroll, se'zo sklaer. Met e Breizh ez eer kalz buanoc'h war-raok evel-se, rak ma vefe ret gortoz, evel ma leverer e Treger, Pêr ha Paol ha Mari-Madelen, e padfe ur pennad mat an disterañ labour da seveniñ... Neb a skrive istor al Liderezh, e brezhoneg ur wech bennak en devo traoù evek a-walc'h da gontañ.

Forzh pegan borrodes e c'hellfe se bezañ evit darn eus hol lennerien, e verkomp amañ ar pezh a zo bet moulet dindan anv BARR-HEOL :

EVIT AR SULIOU

Leksional Bloavezh B. O vezañ ma nac'he ar mouler moulañ ar bloavezhiañ penn-da-benn war un dro, e voe dav ober tammoù : **Sulioù ar C'horaz ha Sul Pask** (Meurzh 1970, paj. 60), **Sulioù Pask, sulioù ordinal ha gouelioù-berz, mezh. Paj 100**

Evel ma weler e vank Sulioù an Azvent hag an 9 sulvezh ordinal. Bet int liesskrivet abaoe, met o vezañ n'emañ ket er memes mentez gant an div levrenn all, n'eus tu ebet d'o strollañ asambles d'ober ul levr hepken.

BLOAVEZH C (klok) Barr-Heol niv. 66, Kerzu 1970, paj 154.
BLOAVEZH A (klok) Barr-Heol niv. 70, du 1971, paj. 132.

WAR AR PEMDEIZ

Levrioù-ofereñ evit an Azvent-Nedeleg-Koraz, Pask a voe embannet euz Gwengolo 1971 ha Pask 1972, liesskrivet, mentez 21x27. Laket ez int bet asambles d'ober ul levr aes da embreger, dezhañ war-dro 300 pajenn.

LENNADENNOU PEMDEZIEK

LENNADENNOU AR BLOAVEZH 2 etre mis Kerdu (sic !) 1971 ha Gwengolo 1972. Strollet int bet d'ober ul levr hepken 400 pajenn.

LENNADENNOU AR BLOAVEZH I (liesskrivet ivez) etre Nedeleg 1972 ha miz Mezheven 1973. Strollet en ul levr : 420 pajenn.

Daou levr bihan a-walc'h o ment : 10x15 aes-tre da embreger : 820 pajenn.

GOUELIOU AR SENT (liesskrivet)

LEVR-OFERENN evit Gouelioù ar Sent, Barr-Heol 78 Gwengolo 1973 ment 29x22. pajenn 164.

Evel pajennoù ma reomp ar gont eus an holl levrioù-se e kavomp 1730 pajenn.

Ma vefe kontet ar Ritualioù (Badeziant, Priedelezh) hag an embannadur a-ratozh evit Sulioù an Azvent hag an 9° sul ordinal eus ar Bloavezh B; ha neuze ar pezh a oa bet embannet e 1965, e tapfemp un tamm brav en tu-hont da 2000 bajenn.

Lavaromp ivez evit an dud ranell ne veze ket tennet en tu-hont de 500 skouerenn eus pep oberenn. Ar pezh a ra evelkent : ur milion a bajennoù, ha peogwir ez eus ezhomm ur stensil evit 2 bajenn, e c'hellfe marteze un den bennak troet war ar jediñ, lavarout dimp pegement a baper a zo aet, pet stensil a zo bet skrivet, pet podad-liv a zo bet implijet, ha pegement a amzer a zo bet ezhomm evit aozafi, skrivañ, tennañ, an holl labourioù-se !

Kriz avat, ez eo ar gentel hon eus ni da dennañ ac'hano : emañ ar yezh war he zalaroù en ilizoù. Kent pell ne vo kavet beleg ebet gouest d'ober gant ar yezh. Gwir eo e c'heller en em c'houlenn pet beleg a vo c'hoazh er ministrerezh !

Un dever ez eo menegiñ amañ anvioù ar re bennañ eus kenlabourerien BARR-HEOL. Da gentañ ar re o deus bet dalc'het ar c'hontou : an Aotrou Kalvez (Doue d'e bardono !) ha war e lerc'h an Itron Galbrun.

Evit pezh a sell ouzh ar skrivagnerien, e vefe meur a anv da venegiñ, met kustum ez eo lennerien ar gelaouenn d'o gwelout, peogwir ez int peurvuiañ ar memes reoù ! E-touez ar re aet da anaon : an Doktor Grall, eus Roazhon, mezeg-biologour hag a vennas aozafi pennadoù diwar-benn e vicher. Allaz ! re verr e voe e genlabour. Neuze an Aotrou Kalvez ; met estreget Barr-Heol a oa e dachenn-labour !

Sofijal a ra moarvat gant darn ez eo aes a-walc'h kaout kenlabourerien ha derc'hel mat dezho ! Nebeut-tre a zo barrek da genlabourat en un doare resis hag ingal : diouer a amzer dreist-holl. Ar re fealañ : J.C. ha neuze Soaz an Tieg, hag ivez L. Andouard, abaoe m'eo deuet da chom da vourc'h kozh Pleherel. Bez'ez eus bet merc'hed donezonet-kaer : Benead gant «he Briad Plouz Dornad greun», ha Frañseza Kervendal nemet e oa tavet mik homañ goude he c'hontadenn BEBE KADOM bet rouestlet en un doare iskis ha digomprenus gant ar mouler. N'eo ket dav komz amañ eus Anjela Duval...

Anat eo d'ar re a sell pizh ouzh ar pennadoù, ne deo ket BARR-HEOL ur gelaouenn savet hervez ur patrom bennak resis. Traoù a bep seurt a gaver e-barzh. Ur si hag ur binvidigezh war an dro ! En hevelep niverenn e c'heller kaout kontadennoù ha neuze pennadoù gouizieñ gant Per ar Maenour... Ha c'hoazh e

c'hellan lavarout ez eo chomet pell diouzh ar pezh am boa hufivreet, rak kalz liesseurtoc'h am bije bet c'hoant d'hec'h ober. Ur wechig en amzer ez eus bet pennadoùigoù war ar sportoù, war ar brederouriezh zoken, war gudennoù ar gevredigezh, war ar micherioù ha me'oar. Bez'ez eus e galleg kelaouennoù hag a ra al labour-se, e Breizh, met hini ebet e brezhoneg, hag ur gwander ez eo, gwander o tonet moarvat eus ar vrezhonegerien o-unan ha ne dint ket barrek da vërat ar seurt danvezioù, en o yezh.

Nag a lizheroù kaset imporneant da dud'zo da c'houlenn skridoù war bep seurt danvezioù, ha kalz anezho chomet hep respont ! En ur barezon (: stad) drist emañ ar yezh dre faot ar vrezhonegerien ha n'o deus biskoazh komprenet netra en istor o yezh, na klasket ar remedoù gwirion a c'hellfe degas ar pare dezhi...

E 1977 e oa aet da Anaon Ernest ar Barzhig, unan eus ar re-se a ouie tresañ deoc'h ur gontadenn. (Doue d'e bardono !) A bep eil ez a kuit evel-se ar skrivagnerien, ha den ebet o kemerout o lec'h ! Evel-se emañ kont ivez gant ar c'helaouennoù...

Ret eo din hen lavarout : n'emaon mui evit ren ur gelaouenn : re fall ez eo deuet va yec'hed da vezañ hag ispisial va daoulagad. Met n'eo ket se eo ar pep gwashañ : d'ar mare ma skrivan al linennoù-mañ, ne ouzon ket hag-efi e vo kavet unan bennak da gemerout ar stur. Da nevesaat ar gelaouenn, d'he modernaat e meur a gefiver, d'he derc'hel bev da vihanañ !

Trugarez d'an holl genlabourerien, trugarez d'al lennerien feal, ha kenavo d'an holl.

Klerg

DIWAR-BENN MARV UR GELAOUENN VREZHONEK

gant L. Andouard

Emañ **«Barr-Heol»** o vont da vervel. Dizale, peogwir e vo an niverenn-mañ (an naontekvet hini ha pevar-ugent) an hini ziwefhañ. Hag an darvoud-se ne ray, moarvat, na tomm na yen d'ar Vretoned nemet da unanig bennak e ve.

Tud'zo a lavaro n'eus netra dibar e kement-se. Genel ha mervel a ra ar c'helaouennou evel an dud. A dra sur. Pa c'hoarvez kemend-all en ur vro vras pe zoken en unan vihan n'emañ ket bepred oc'h horjellañ war he sichenn, e c'heller chom difrom a-walc'h ken sur ha ma vezer e teuo, abred pa ziwefhat, unan all da gemer he lec'h.

Marv ur gelaouenn vrezhonek, avat, a zo un afer all. Ur giladenn eus ar yezh n'eo ken, un drouziwezh rak ne vezer ket sur, tamm ebet, e vo stanket an toull lezet evel-se e talbenn ar yezh. Peurliesañ ne vo ket. **«Kroaz ar Vretoned»**, **«Breiz»** hag **«Arvor»** a zo marv-mik ha pell'zo bremañ, keit ha ma ouzon, n'hon eus mui kelaouenn vrezhonek sizhuniek ebet hag, a-hervez, n'emeur ket tost da gaout unan all.

Tostoc'h ouzhomp, gwelet hon eus **«Ar Bed Keltiek»** (ABK) ha **«Keleier an Naoned»** o vont da get ha n'eus bet gwelet den o klemm pe zoken o keuziañ dezho ha, koulskoude, pep hini eus an

div gelaouenn-se he doa un dalvoudegezh dibar evidomp. **«ABK»** a oa anezhi ur seurt meleziour eus ar bed a-vremañ o tegas deomp ur skeudenn eus kement darvoud a-bouez en ur yezh splann, digatar ha resis ha kemend-all n'eo ket bet graet abaoe m'eo aet da get. **«Keleier an Naoned»** a oa-hi o stourm en ur rakpost eus an talbenn breizhat war un dachenn m'eo garv-kenañ an emgann ; her gwelet hon eus n'eus ket pell c'hoazh. Hag eno ivez e chom digor an toull.

Kemend-all a c'hoarvezo, moarvat, evit **«Barr-Heol»** a zo anezhi, d'am soñj, unan eus ar c'helaouennoù gwellañ hon eus bet biskoazh (1), ken e-kefiver an danvez ken e-kefiver ar yezh. En tu all d'an danvez relijiel ez eus bet embannet warni a bep seurt pennadoù bourrus ha talvoudus. Evit ar yezh, n'oufen ket e veuliñ re. Yezh **«Varr-Heol»** a zo pinvidik, glan, gwevn ha, war an dro, aes da gompren. Gwir skouer ar yezh a-vremañ, a rankomp ober ganti, eo anezhi. Emañ hanter-hent etre ar yezh uhel a zo hufiv re lod eus ar vrezhonegourien hag ar yezh re boblel ha, rak-se, re c'hallekaet implijet gant reoù all. Hag eno e vo ar c'holl, 'm eus aon, en e vrasañ.

Pa gomzan eus drouziwezh ez eo, a-dra sur, evit ar c'holl emañ o paouez menegin met ivez abalamour d'un dra all. Pezh a sko war va spered en un darvoud evel-se eo hon dic'halloudegezh. Dic'halloudegezh ar Vretoned. Stourm kalonek a ra, a-dra sur, lod anezho nemet, ouzhpenn n'eo ket niverus a-walc'h ar re mañ, n'eo ket, 'm eus aon, efedus-bras o stourm. Penaos kompren ne deu ket unan bennak da gemer lec'h Klerg e penn **«Barr-Heol»** ? Penaos kompren e yelo da get hag an holl o chom diseblant ouzh he marv ? N'heller ket meizañ kement-se, d'am meno, ma ne weler ket ez eus er Vretoned, en darn vrasañ anezho da nebeutañ, ur si, ur **perzh-fall diremed**. Divarrek e vezont, peurliesañ, da labourat a-stroll. Pep hini en e gorn. Aze e vezer brav. Aes eo gwelout e chom re alies hon oberoù re un den nemetken ha rak-se n'eo ket souezh ez a da get an oberenn pa ziskrog diouti, evit abeg pe abeg, an oberour.

Gwashoc'h a zo c'hoazh, d'am soñj. Ne vez ket ar Vretoned douget da vezañ chalet kement-se gant an amzer-da-zont, ne vez ket aozet an traoù ganto e doare ma c'hellfent chom en o sav en o goude. Re chalet e vezont gant o buhez dezho o-unan ha re ac'hubet gant o labour evit soursial ouzh pezh a c'hoarvezo en o goude. Ha n'emañ ket ar bec'h, en bezh, war o chouk ? Ha n'eo ket a-walc'h ! Neuze pa c'hoarvez ar poent da ziskregiñ diouzh pav an alar n'eo ket souezh e chomfe sac'het hemañ.

Ken souezhus ha ma'z eo, hag int brudet da vezañ speredek, ne blij ket kement-se d'ar Vretoned prederiañ war o c'hudennoù. kement-se, moarvat, bepred evit ar memes abeg : re leun o buhez dija. N'o deus ket amzer. Emañ pep hini o kas e labour en-dro war

e dachennig ha mat pell'zo. Ur skouer eus o doare. N'eus ket pell edon en ur strolladig tud ma voe meneget stad «**Varr-Heol**» hag unan o tiskleriañ : «N'eus ket a blas ken, a-hervez, evit ar c'hazetennoù katolik». Evel pa ne vije ket aet da get a-raok «**ABK**» ha «**Keleier an Naoned**» ne oant ket katolik, koulskoude. Kalz a skouerioù all a c'hellfen degas da ziskouez ne da ket don hor prederioù... pa brederiomp.

Bez' e c'hellfen hiraat va zammig skrid. Ne gav ket din, avat, e talv ar boan. Lavaret em eus kement-se dreist-holl evit diskargañ va c'houstians.

A-raok tevel, avat, e karfen lavarout d'an Aotrou Klerg, anezhañ ur Breizh-Uhelad evel don-me, mil drugarez ha mil bennozh Doue evit ar plijadur, ar joa, en deus roet din e-pad ur c'hard kantved dre embann «**Barr-Heol**» evel m'en deus graet. Ha muioc'h eget plijadur en deus roet deomp, lorc'h, fiziañs ennomp hon unan o welout petra eo gouest da ober un den nemetken, petra eo deuet da vezañ «**Barr-Heol**» en e zaouarn. N'eus nemet lakaat keñver-ha-keñver an niverennoù kentañ anezhi hag int ken treutik ha disterik, hag an niverenn 97-98, tev, sklaer, brav ha tout, evit gwelout penaos en deus Klerg desket e vicher ha peseurt pikol pennad hent en deus baleet warnañ ha ni d'e heul. Ha ne gomzan ket eus ar vagadurezh spered hon eus kavet e «**Barr-Heol**». E pelec'h e oa bet burutellet a raok, da skouer, al levrioù diwar-benn Breizh en un doare ken klok ha ken reizhek ?

Un dra hepken a c'hell degas frealz en hon eneoù gloazet eo ar soñj ne vefe ket mui «**Barr-Heol**» hep Klerg ar gelaouenn he deus plijet kement deomp, din-mie da nebeutañ, kement ez eo bet merket gant e bersonelezh.

Kenavo an deiz ma welimp o tont er-maez ar romant ho po, marteze, hiviziken, amzer da sevel ha, n'eus forzh penaos, mil bennozh Doue deoc'h adarre, Aotrou Klerg.

Ker Avel, Breizh-Uhel, d'ar 15 a viz Du 1978

Kuit eus ar faziou-moulañ, stank enni, a-wechoù, betek re.

D'HOR C'HOUMANANTERIEH.

Ne resevo mui BARR-HEOL a goumananterien : emañ ar pennrener o tilezel ar gelc'hgelaouenn en abeg d'e yec'hed fall, ha dreist-holl en abeg d'e weled. Arabat eta degas arc'hant da adkoumanantifi, ken na vo gwelet petra a vo divizet.

Un niverenn a-ratozh a vo savet marteze, gant roll an holl bennadoù bet embannet war VARR-HEOL abaoe 1953, ha neuze e vefe roet war ar niverenn-se an doareoù resis diwar-benn ar gelc'hgelaouenn hag an adkoumanantifi. Anez, e vo roet da c'houzout dre ar c'helaouennoù.

— Daoust d'an notenn 4, pajenn 124 eus Barr-Heol, niv 97-98, ez eus bet tud o nevezifi o c'houmanant a-benn 1979.

Kaset e vo o arc'hant en-dro evel just.

DEIZ ha BLOAZ

E koun eus Yann-Kel Kernalegen
aet da anaon d'an 29 a viz Gwengolo 1976

I

Gwelout a ra e blanedenn
E tresadenn splann ar stered
Tan ha kurun an darzhadenn
A groz dre ar vro vorgousket
Mouezh trumm ha taer ur vombezenn
E-lec'h kan an eostiged
Ha gwirionez ul luc'hedenn
O tiskouez an hent d'ar vered
Pegen garv ar binijenn
Mervel' kreiz ar maezioù laeret
E-unan en deñvalijenn
Ha dic'hoanag leun e spered
E Dineol war an dachenn
Pell diouzh e vreudeur dishêret.

II

Ar brifsed a ren war Vro-C'hall
Morse n'int deut da saludif
Korf mac'hagnet ar paotr yaouank
A gredas mervel evit Breizh
War a lavarer n'eus ket par
Da wad ur merzher da lakaat
Da c'henel bleunioù ar frankiz
Ar bleunioù-se e Breizh-Izel
N'int mui tamm ebet diouzh ar c'hiz
Du-mañ ne c'hallfent diwanaf
Met gant un aotre eus Pariz
E Dineol war an dachenn
E tiwano louzoù iskis
Avaloù dir bleunioù moged
Kebell-touseg an obuzioù
Da betra'ta e talv ar gwad
Skuilhet war al leur disakret
Skuilhet evit ket ha netra ?

III

War beziou all e vez skrivet
E lizherennoù alaouret
«D'hor mab marv evit ar vro»
Nac'het e vo d'e vaen-efivour
Gerioù boutin a ra enor
Mar deo mut greunvaen ar maen-bez
Sklaer ha splann e trid e gelenn
Klev : «Marv evit ar vuhez !»
Ar vuhez ne felle ket dezhañ
Dilemel digant den ebet
Zoken digant an alouber
Zoken digant an enebour

Reun ar C'halan
d'an 29 a viz Gwengolo 1978

huvre

Dre vorenn an hufvre e teu war wel
Skeudennou eus un amzer gollet
Loened lent ha gentil o taskiriat gorrek
E tommdar c'hwek o c'hrevier
Un ti kozh gant ar bloavezh kizellet a-us d'an nor
Biken n'em bije kredet e oa ken kozh all
Ha war an treuzoù ar vamm gozh o vouse'hoarzhin
Ken gwenn he blev ha dantelezh he c'hoef
En tu all d'ar porzh dismantrou un iliz
Goloet holl gant iliañ ha gant kinvi
Morse n'eus bet kaoz eus iliz pe chapel du-mañ
Met splann ha sklaer war skramm an hufvre
E teu war wel an iliz ankounac'haet
An neved a chome diwelus
Gwechall en amzer gollet
Ar santual savet e-kreiz ar maezioù
A rummad da rummad a-hed ar c'hantvedoù
Gant an dudigoù a laboure du-man
Lakaet o doa ennañ o c'halon hag o foan
Aet int holl da anaon siwazh
Bloavezhioù ha bloavezhioù'zo
Met war mein-ben an iliz diskaret
E kresk c'hoazh ar c'hinvi hag an iliañ
Arouezioù feiz an dud kozh o treuzvevaf
Dreist an dilez hag an divroañ
Arouezioù ar vuhez chomet staget
Start ouzh ar greunvaen kalet

Reun ar C'halan

evelse - emañ er bed-mañ

Bez'zo tud dilabour
Hag a venn bout ac'hubet.
Bez'zo tud o klask labour
Hag o pediñ Doue na gavfont ket.
Bez'zo tud o deus re a labour,
Tud brevet gant al labour,
Ha na gavont ket un den d'o sikour.
Bez'zo tud n'o deus morse re a labour
Ha na rofont ket un devezh labour
Da c'hounit d'un den dilabour

Bez'zo tud o vevaf frank diwar labour skañv
Bez'zo tud o krakvevaf diwar labour start
Bez'zo tud o reif o foan da vagaf tud disoursi
Ha tud o vevaf disoursi gant poan ar poanier
Bez'zo un darn n'o deus morse sav-kein
Bez'zo un darn all na blegont morse o c'hein
La Terre est basse !...

Bez'zo tud'vez bemdez ar sul evito,
Bez'zo tud'zo stag sul-ouel-pemdez.
Bez'zo tud'vez gwisket kran
Ha livet o begoù ha begoù o bizied
Bez'zo tud'vez gwisket e truilhoù
Roget ha diroget gant an drez hag ar spern
Spinac'het ha roufennet o c'hroc'hen
Hag int rous'vel c'hwiled-derv
Bez'zo tud a dremen o buhez er gwasked
Ha darn hafv-goafv dindan an holl amzer
Bez'zo tud o deus nerzh ha yec'hed.
Bez'zo darn all dimerzh ha gwiridik.

Bez'zo tud o deus maner pe gastell
Bez'zo tudigoù n'o deus nemet un tiig dirapar.

Bez'zo tud a oar komz ha kerzhout
Bez'zo darn n'o deus na gras na feson.

Evelse eo lodennet madou ar Bed-mañ.
Ha, hervez darn, ne deo ket reizh !

Angela DUVAL

12-8-76

Va zad a lavare

Va zad a lavare dalc'hmat
 Na oa er Bed-mañ nemet un dra lodennet mat :
 Ar skiant emañ.
 Pep hini'vez atav kontant-bras eus e lod
 Ha techet a-wechoù da grediñ eo brasoc'h
 E lodenn eget hini e amezeg !?!

AR VISTRI

Il est beau d'insulter
 Aux bras chargés d'entraves.
 Le voyant sans défense
 Ils s'écriaient ces braves...

E lez-varn hol lez-vamm
 Evel tousegi o vabouzañ
 Taolet o deus ar Vistri
 O dismegansou faeüs
 War hor BREUDEUR YAOUANK
 Tennet eus geriadur seven
 «La Culture Française» :
 Croquignols, Bécassines, Ribouldingues
 Bandes dessinées, terros, dynamiteros, hag all
 - O Breizh hor mamm wirion !
 Pegeit eta e c'houzañvot' vefe graet al lu ganeomp ?
 - Krenit ! Krenit'n ho Paleziou er Gêr-Veur
 Pep tra a zeu d'e eur
 Da neb a oar gortoz
 Ha pep tra'vez paeet
 Abred pe diwezhat.

Un deiz e savo a-douez ar Bobl
 Ar Bobl diseblant ha diskiant
 Adkavet ganti ar GOMZ hag ar MEIZ
 Un dourni spontusoc'h eget trompilhoù Ieriko
 Ma kouezhas mogerou kêr gant ar stroñs.

Deiz Barn F.L.B. 78
 Angela DUVAL

TEIR ROZENN

Da Roparz HEMON
 Tad al Lennegezh voden e Breizh
 gant doujans

A.D.

Eus va liorz leun a linad
 Teir rozenn'm eus dibabet
 - Gant ar from va dorn o krenañ
 Dirak ho skeudenn' m eus o laket :
 Ur rozenn gaer ha hi gwenn-sign
 Arouez Glanded ho menozioù
 - Ha kafiv gwenn ar Rouanezed.
 Breizh, ho Rouanez, zo hiziv deoc'h e kafiv.
 - Unan ruz-flamm evel an tan
 Arouez hoc'h aberzh d'ho pro
 - Unan roz tener evel ar mintin
 Arouez ur yaouankiz peurbadel
 E Tir na nog ar Gelted
 Joa d'hoc'h ene da virviken
 E-touez Tadoù ar vro
 Hag Enor d'hoc'h Eñvor
 E seizh Bro Keltia !
 Doue da bardono an anaon !

Angela DUVAL
 30-6-1978

PROSEZ WAR VUHEZ ha BURZHUDOÙ Sant Erwan

Istor Rannou, an Dall

Bez'e oa un den 50 vloaz bennak dezhañ hag a oa boas da vont d'ober an Droveni da Seizh Sant Breizh hag ivez da vont betek Sant Jakez Kompostella. Jafrez Rannou a oa e anv, met peurvuiaf e veze graet Jafrez an Dall anezhañ. Rak dall e oa. Pa veze e Landreger ez eo e ti an Itron Floria, (1) gwreg Yann eus Trevou, an hini e veze o lojañ. Istimet ha karet e oa an dall-se ganti, dre ma oa hi ur vaouez a galon vat, hag e ranke efi bezañ un den a-feson ha devot.

Nevez-toullet e oa ur pufis war blasenn Landreger e-kichen ar vered war ar c'haled, ha goude kemerout kalz a boan n'o devoa ket diverret an doullerien kalz a dra, rak ne veze ket kalz a zour ennañ. Da vihanafi e dibenn miz Eost, d'ar c'houlz ma tremen hon traoù

Erru oa an abardaez-noz, ha setu an dall kaezh hag a oa o troiata dre eno, o vont dreist barlenn ar pufis (a ranke bezañ gwall-izel) hag efi a bennbouell er pûns, e benn da gentañ hag e dreid gantaf ouzh krec'h. Kompren a reas kerkent petra a oa en em gavet gantaf hag e laoskas ur youc'hadenn a-bouez e benn : «Sant Erwan, va sikourit!». Ur gwall-lamm : ar pufis en devoa 8 gourhedad hanter donder ha ne oa marteze nemet un hanter troatad-dour er gouele ! Sur e oa da derriñ pe da faoutiñ e benn.

Bez'e oa tud war ar blasenn hag o devoa gwelet Jafrez o kouezhañ er pufis, tud o tremen dre eno, pe oc'h avelif o fenn pa oa an noz o tont : marteze e oa bet tomm an amzer en deiz, rak e dibenn miz Eost 1327 e oa. E-touez an testoù e oa Prijant Roig (2). Hag hemañ kerkent ha ma welas ar pezh a oa degouezhet gant an dall, a laoskas ur bedenn war-du Sant Erwan : «Aotrou Sant Erwan, Jafrez an Dall a zo kouezhet er pufis, hen gouestlañ a ran deoc'h hag hen erbedif ouzhoc'h evit ma chomo bev ha ma c'hello kofesaat.»

Gwreg Prijant, Margilia hec'h anv a youc'he ivez a-bouez-penn diouzh he zu : «Sant Erwan, sikourit-efi!»

Derc'hel a rae an dud da zeredek ha da grial... Floria, lojerez Jafrez, a glevas evel just, hag hi o tont d'ar red primañ ma c'helle etrezek ar pufis, hag eno e kouezhas war bennoù he daoulin ha gouestlañ Jafrez da Sant Erwan : «Aotrou Sant Erwan, emezi, me a ro hag a ouestl deoc'h Jafrez an Dall evit ma salvot dezhañ e vuhez Hag hi, kerkent goude, o sevel en he sav hag o redek tizh warni d'an iliz ha lakaat daou ziner e prof, e kef Sant Erwan... Pa zistroas war he c'hiz e oa bet tennet Rannou eus an toull gant un toullad gwersed deredet d'o zro gant kerden ha traoù. Hag unan anezho Gwilherm Riwallon Kastroù pe Gwilherm ar C'higer, a ziskennas er pufis hag a skoulmas ar gordenn en-dro da Rannou gaezh, hag ar re a oa chomet war-benn, a sachas war ar gordenn d'hen tennañ er-maez. Tud evel Herve eus Goueloù, Laorais ar Sant, Raolin Riboul. Dav e oa teurel evezh evel just evit sachañ Rannou ouzh krec'h. En-gortoz e oa an dud d'hen kaout hanter-varv. «Ma ! a lavare an dall kaezh, me'sofije din e oan kouezhet war ur c'hole'hed dous ha blot!»

E gwirionez ofrajat e oa e benn, tri gouli ennañ, bloñset e dal ha leun a wad, met se oa nebeut a dra a-barzh ar fin, ha dambrest goude e voe pare, hag ec'h adkrogas gant e drovenioù hag e berc'herindedoù da Sant Jakez. E-kerz Pask ha Gouel Mikael an hini e rae gweladenn d'ar Seizh Sant, hag er bloaz ma oa bet digoret prosez Sant Erwan, (1330) ne oa ket eno o tougen testeni, peogwir e oa aet gant e «heficher» Eudon Fallore da Sant Jakez Kompostella.

An holl dud a oa a-unan evit anzav en devoa graet Sant Erwan ur burzhud evit an dall. Pedet e oa bet, ha selaouet en devoa pedenn Jafrez an Dall, pedennoù Floria, Prijant Roig hag e wreg.

Daou vloaz bennak da c'houde avat, e oa deuet un den eus Koatreven da Landreger, ur sulvezh bennak da zegas lann da werzhañ goude an oferenn-bred. Ur gwaz, yaouank ha krefiv. Moarvat ne oa ket diwallet mat ar pûns rak hemañ a gouezhas ennañ d'e dro, hag a voe lazhet. Neuze e lavare an dud «Hemañ n'en deus ket bet kement a chafis ha Jafrez an Dall...»

Bremañ eta evel ma reomp bep tro -peogwir ez eo abalamour da se eo hon eus digoret hor pennadoù war VUHEZ HA BURZHUDOU SANT ERWAN, e klaskimp sklaeraat an anvioù hon eus kavet en hon danevell.

Da gentañ, ne seblant bezañ kudenñ ebet evit pezh a sell ouzh anv an dall, daoust ma kaver BONNIO, ha RANNIOU evel anv dezhañ : Rannou eo an hini a zeu an aliesañ hag ar muiañ naturel ez eo... Ar re o deus savet an taolennoù-anvioù da lakaat e dibenn levr la Borderie n'o devoa ket taolet evezh ouzh un anv-mañ : LANCONERI. Evito e oa anv ur ru pe ur c'harter bennak eus a gêr Landreger... Gwir eo, ez eo luziet al latin. Setu amañ eta al latin evel m'emañ pajenn 235, e levr Diellou ar Prosez : «Dum esset (Floria) juxta hospitale Landreguer, audivit quod Gaufridus Bonnio, parrochianus de Ploegresquen, cecus, ceciderat in puteo novo, de juxta Lanconeri et statim cucurrit festinanter ad puteum...» Da lavarout eo «Ha tra m'edo Floria e-tal-kichen Ospital Landreger, e klevas e oa kouezhet Jafrez Bonnio, parrezian eus Plougouskant, dall, er pufis nevez, eus kichen LANCONERI, ha kerkent e teredas tizh warni etrezek ar pufis...»

Evel just gant ur rann-frazenn evel «eus kichen Lanconeri» war-lerc'h an pufis nevez, ez eus tu da faziañ, daoust ne glot ket ervat ar gerioù «eus kichen» gant ar peurrest. Met en destenn ez eus ur virgulenn goude «novo» (nevez)... D'hor meno ez eo sklaer an traoù : Lanconeri a zo evit Lanngoneri. Ha lavarit din petra eo Lanngoneri, mar ne deo ket Sant Koneri Plougouskant ! Ar pezh a ziskouez ouzhpenn ez eus sur-mat anvioù parrezioù hag o deus kollet ar ger LANN ha laket Sant en he lec'h. Hon dall a oa eta eus kichen Sant Koneri Plougouskant.

Floria : ar vaouez tener ha truezus he c'halon (hi hec'h-unan a lavar se, ha n'eo ket me !) he deus un anv kar-tost moarvat da Flora ; ha Bleuzvenn ne deo nemet ar stumm brezhonek anezhi.

Gaufridus. Gwelit eta pet a dud o deus an anv-se GAUFRIDUS : Jafrez ? Un anv boutin-tre evel ma weler en amzer Sant Erwan. Ha Gwilherm eta ? An daou waz hag a oa er penn a-raok evit tennañ Rannoù eus ar pufis a oa Gwilherm o anv dezho o-daou : Gwilherm Riwallon Kastrou. Kastrou a zle bezañ un lesanv o talvezout Krefiv, nerzhus : un den kastret-mat, evit lavarout an traoù kriz ha poazh.

An eil Gwilherm a vez graet anezhañ e latin CARNIFEX. Arabat treñf «Bourrev», e giz ma talvez peurvuiañ. Met KIGER. Kiger a vicher.

AR FLORIA meneget ganimp bremaik a leverer e oa gwreg Johanis de GRENOU. E gwirionez ez eo gwell lenn evel er bajenn 289, test

219 : Floria gwreg Yann eus TREVOU : eus parrez an TREVOU. MARGILIA : gwreg Prijant Roig, ne ouzomp ket petra eo an anv-se, na zoken penaos hen skrivañ : Margilia, Marjilia ? ROIG : en destenn RODIC. Da vezañ lennet RODDIC, hep mar ebet. Henezh eo an anv a gaver stank a-walc'h en-dro da Lannuon ROIC, da lavarout eo donezon bihan, prof bihan, profig.

LAORANS AR SANT. Sklaer-tre.

RAOLIN(us) RIBOUL. E Ploubêr ez eus un dachenn-douar hag a vez graet anezhi plasenn ar Raoulin. Dre eno e tremene, a gredomp, an hent kozh a yae d'an Naoned. Setu holl ar pezh a ouzomp diwar-benn RAOLIN, RAOULIN : Raou ? Lin ? Riboul a c'hell bezañ evit hor Riboul modern, met ne deo ket sur. Neuze paoir ar riboul, o chom er ru anvet riboul ?

GAUFRIDUS. Hemañ n'hon eus ket meneget e anv en hon danevell dre na zegase e desteni netra disheñvel diouzh ar re all. Kompren Jafrez HILER ? Helari ? Hilarius e seblant bezañ kentoc'h. An anv HILER a zo un anv-familh e Bro-Lannuon, bremañ c'hoazh.

Met poent eo moarvat klozañ amañ hon danevell hag hon diskleriadurioù gant aon d'ho porrodiñ.

Olier ar mason

Komzet ez eus bet dija eus ar burzhud graet evit Olier ar Mason, war VARR-HEOL, niv. 4. Gwengolo 1955 paj. 7. Sed amañ an istor berr-ha-berr. La Borderie, paj. 207-209.

Et bloaz 1310, e kerz Gouel an Hollsent, pa oa Olier ar Mason o tremen dre un hent-karr (1) bennak, e oa aet ur vrochenn-goad-fav etre e droad ha gwerzhid e c'har, ha ken don e oa aet ar vrochenn ma torras pa glaskas he zennañ kuit, hag e chomas dindan an ibil ur skilfenn don dindan ar c'hroc'hen, treuz ur biz, ha tu ebet d'he zennañ kuit hep flañchafi an troad. Chom a reas an den kaezh evel-se e-pad teir sizhun. Ne bade ket gant ar boan, ha ne oa mui evit bale. Neuze e teuas da soñj dezhañ en em ouestlañ da Sant Erwan : seizh vloaz'oa abaoe marv ar Sant hag aet e oa ar vrud anezhañ dre ar vro a-bezh : «Gouestlan ha prometifi a ran,

emezañ, da Zoue ha d'an den eürus, Sant Erwan, e roin bep bloaz, dezho (2), mar bezañ yac'haet, 4 diner hag e yunin, bep gwener, keit ha ma vin bev.»

Ne oa den ebet war al lec'h pa oa aet ar vrochenn-goad-fav dindan ibil e droad, met pa oa en em ouestlet da Sant Erwan e oa e wreg Alienor eno, hag he breur Kolin (3) hag un den all eus ar barrez hag a veze graet Gwiherm Gourtelet anezhañ.

Adtremenomp eta, hervez hor boaz, war an anvioù emamp o paouez lenn. E Latin ez eo skrivet evel-hen anv Olier ar Mason : Oliverius Le Maczcon, parochie de Plouelevec. (test 143). Er bajenn 208 ez eo skrivet heñvel : Oliverii Le Maczcon, gant ar ger-mell gallek LE.

Koulskoude, e rann ar Gardinale e lenner LOMATZCON, gant ar ger-mell LO. Un dra iskis. D'ar romanegerion d'hen diskoulmañ. Derc'hel kont, e oa Okitanegerion, e-touez an dud karget eus ar prosez ?

Ster ar ger MACZCON a zo anat : mason(er). Un dra fentus avat : e levr an ACTA SANCTORUM paj. 607, dindan bluenn al latinegour... meur, an Tad Morvan Jafrez, e lenner OLIVERIUS LATOMI. Latomus-Latomi a zo ur ger gresianek (Latomos) hag a gaver er Bibl latin hag e lizheroù Sant Jerom. Ar ster anezhañ a zo «mengleuzier» ha «piker-maen». E latin peurvuiañ, ispisial e Prosez Sant Erwan : cementarius (paotr ar simant). Petra a venne an Tad Maoris diskouez : e ouie latin pe e selle anv an den evel ariv e vicher, pe e wir anv ? Ar pezh a zo sur, a-benn an XIII-et hag ar XIV-et kantved e oa deuet an anvioù-micher hag al lesanvioù da vezafi anvioù-tiegezh, alies.

An eil anv eo hini gwreg ar Mason : Alienor, anv anavezet-mat a-hend-all.

Kolin (us) : anv-bihanatt diwar NIKOLAZ : (Ni) Kolaz.

GOURTELET : Rannañ marteze GOUR-TELET. Met petra a c'hellfe bezañ TELET, pa n'ouzomp ket penaos e veze distaget. Disheñvel e tle bezañ an anv-se diouzh an anv all KOURTEL...

Aesoc'h ez eo da c'hras Doue donet a-benn da c'houzout eus peseurt parrez e oa an dud-se. Sed amañ penaos ez eo skrivet e levr la Borderie hag en Acta Sanctorum :

Plouelevec Bor. Paj. 207
Plouelenet -id. paj. 209
Plouelenec -id. paj. 427
Plouelevec Act. Sanct. 607

N'eus ket nemeur a riskl da fasañ mar lenner :

* PLOUELENEC

* PLOELENEC

Hennezh eo anv kozh ar barrez deuet da vezafi PLERNEUF (sic !) etre Kastellaodren ha Sant-Brieg.

Anv kentañ ar barrez a oa neuze * Ploueleneg pe marteze PLOUELNEG hepken, stumm tostoc'h da Bleu(r)neu(g)

Eleneg pe **Elneg** o vezafi diazeour ar barrez.

An dr. J. Gwegen, war HOR YEZH, niv. 33 eil trim. 1952 a ginnige evit * PLENEUF* (Plou) ERNOC, ERNEUC... Ar pezh a c'hellfe bezañ, nemet e rankomp lakaat ar pezh a gavomp-ni hag a zo kozhik a-walc'h dija : 1330 !

Gouiziekok'h egedomp a zisklerio deomp ster an anv...

Notennoù

(1) **Hent-karr** : carrera, e latin. Ur ger okitanek deuet da vezafi bremañ CARRIERA = ru, hent. Diwar ar ger «carrus» = karr.

(2) Al latin a ra gant «sibi», e gaou, e lec'h **ei** pe **eis**.

(3) Ur fazi a zo el latin amañ adarre. Lavarout a ra «e vreur» (breur Olier) met an destenn izelloc'h a verk spis «breur Alienor» : Presentibus Colino, fratre ipsius Alienordis» (sic)

III

AR JUBENNOURIEN e prosez Sant Erwan

Evit aesaat al labour gant Prosez Sant Erwan, e oa ezhomm jubennourien akuit war ar brezhoneg, hag a c'hellje treiñ komzoù an testoù evit ar varnerien ha na ouient ket ar yezh-se. Evel m'hon eus hen merket dija ur wech bennak en hor studiaden war AR PROSEZ-mañ, e voe gourc'hemennet d'ar jubennourien treiñ e galleg komzoù an testoù. Diaes a-walc'h ez eo gouzout perak, peogwir e oa pep tra da vezafi embannet e latin, ha peogwir e oa latinegourien eus an holl dud-a-lezenn hag eus an holl dud-a-iliz, karget eus ar prosez... Met lezomp ar gudenn-se a-gostez, ha sellomp a dost ouzh ar pevar jubennour bet galvet da dreiñ brezhoneg e galleg, ha marteze e teskimp traoù ha n'int bet biskoazh merzet betek-hen...

OLIVERIUS De CURIA

Pevar jubennour a voe galvet eta : brezhonegerien na petra'ta ! Hag ouzhpenn tud-a-lezenn, barrek eta da ober war-dro ar prosez kanonek. Bez' o devoa o-fevar un titl : MAGISTER (Mestr). Mestr eta war al lezennoù : Iurisperiti. Ha n'eo ket diaes hen proufi : ar beleg a Vro-Leon dibabet evel jubennour a veze graet OLIVERIUS anezhañ, hag e garg a zo da heul e anv : De CURIA ; e garg a oa bezañ barnier e lez Eskob Kastell-Paol, evel ma lavar ar ger CURIA e-unan : lezvarn !

Siwazh ! ne roer doare ebet anezhañ a-hend-all a-hed ar prosez. Despetus eo ne oa ket bet test evit ur burzhud bennak. Met reif a ra dimp an alc'houez-mañ : tud-a-lezenn e oa ar jubennourien.

Ma vefe bet chomet un tu bennak paperoù kozh eus Eskopti Leon, eus diwar-dro bloavezhioù Prosez Sant Erwan, e vefe tu marteze da gaout doareoù diwar-benn an «OLIVERIUS»-se. Met...

HERVEUS DE PLOEZMET

An hini anvet da gentañ war roll ar jubennourien a oa MAGISTER HERVEUS : Mestr Herve. Hemañ kennebeut na weler ket evel test evit afer ebet. Anv e barrez a roer evelkent ! Setu amañ penaos e vez skrivet anv ar barrez-se :

PLOEZMET, la Borderie paj. 123

(Herveo) de PLOEZMET Nannetensis et Briocensis ecclesiarum canonico : Herve de Ploezmet chaloni eus ilizoù Naoned ha Sant-Brieg. Met kalz suroc'h ez eo an notenn paj. 303 Venetennis (sic) et Briocensis : chaloni eus Gwened hag eus Sant-Brieg. An ACTA SANTORUM a verk ervat : chaloni eus Gwened ha Sant Brieg.

paj. 303 e kaver PLOERMEC. En ACTA SANCTORUM e kaver PLOEZMEC. Petra da zibab evel lizherenn diwezhañ an anv T pe C ? Evit J. Loth hon eus d'ober amañ gant ar barrez PLEMET da lavarout eo PLEMEL a skrivomp bremañ PLOU-VAEL. Lakaat L neuze e dibenn an anv...

Den akuit war al lezenn e oa ivez, na petra'ta, ha chaloni eus div iliz-veur. Ar garg-se pe an enor-se a chaloni a oa deuet dezhañ sur-mat abalamour d'e anaoudegezh war ar REIZH KANONEK, hag ar servijoù rentet gantañ evel-se da lez an eskob. Anvet e oa bet da chaloni Sant-Brieg gant Alan a Lambal (1313-1319) pe marteze Yann Aougour (1320-1328). Eñ moarvat eo a oa ar c'hoshañ eus ar jubennourien. Pa oa an eil jubennour Dom Aofred 50 vloaz da nebeutañ e oa Dom Herve en tu-hont da hanter-kant vloaz, etre 50 ha 60 vloaz.

Evit pezh a sell ouzh eskopti Gwened, e ranke bezañ bet anvet da chaloni gant Yehann Parizi. Ha daoust n'en deus ket an dra-se kalz a bouez evit lennerien BARR HEOL, e fell dimp evelkent, dre zoujafis evit ur c'henvroad illur dimp, klask diskoulmañ ar gudenn. Marvet e oa bet Herri Tors, eskob Gwened e 1310, hag hervez an Aotrou Menez, en e levr embannet e 1865 (1) e ranke Parizi bezañ eskob, war-lerc'h Tors, a-benn 1312, rak bec'h a oa bet neuze etrezañ ha Yehann III, dug ar Vretoned, en askont da Destamant Arzhur II, e dad ; dav e voe goulenn digant ar Pab Klemens V donet da dredeog etre an div gevrenn. Er bloaz 1315 avat, e welomp Yehann Parizi gant holl eskibien ha chabistroù Breizh, oc'h anzav ouzh an Dug ar gwirioù roueel war an eskoptioù diberc'henn, betek lous ma vije touet al le-a-fealded gant an eskibien nevez... Neuze e-touez an due-a-lezenn bet galvet da emellout er prosez e ranke ar MAGISTER HERVE bezañ, ha neuze evit e drugarekaat eus ar skoazell roet gantañ, e vije bet anvet da chaloni iliz-veur Gwened, war-dro 1315.

N'eus forzh penaos e oa Mestr Herve un den brudet a-walc'h evit bezañ dibabet da vevañ unan eus ar jubennourien evit prosez Sant Erwan

AN TAD ABAD AOFRED EUS ABATI AN DISKUIZH MAT

An eil jubennour war ar roll eo Dom Aofred, tad-abad abati Itron-Varia an Diskuizh-Mat (de Bona Requie). Eus urzh ar sistersianed e oa an abati-se, savet war ribl ar Blaouezh, en ul lec'h eus an dudiusañ, e-giz ma ouie dibab ar venec'h kozh : glazur, sioulder, douar ha dour. Ur ster eus ar bravañ ez eo ar Blaouezh gant koadoù hed-ha-hed he ribloù ! Savet e oa bet an abati, d'an 23 a viz Mezheven 1184, derc'hent Gouel Yann, ha dediet e voe iliz-an-abati, un 20 vloaz bennak goude (etre 1205-1213)...

Galvet e oa bet Dom Aofred evel jubennour, n'eo ket hepken dre ma oa un den santel, met, sur-mat, dre ma oa MAGISTER ! Den gouest war al Lezennoù. E 1330 e oa 50 vloaz pe war-dro. Ne oa ket ar wech kentañ dezhañ da zonet da Landreger, rak un 10 vloaz bennak kentoc'h e oa deuet gant unan eus e venec'h da bardonañ war bez Sant Erwan. Ha setu ma voent testoù eus ur burzhud.

Gwelout a rejont ur vaouez o tonet eus an iliz. Renet e oa a-ere he dorn gant he merc'h, rak dall e oa ar vaouez kaezh. O vont d'ar gêr, pa ne selaoue ket Dom Erwan o fedennoù ! Met p'en em gavas ar vaouez hag he merc'h war ar vered, ne voe ket ar plac'h yaouank evit derc'hel war he c'halonad hag e stagas da grial : «Sant Erwan benniget, c'hwi a ra kalz a vurzhudoù evit kalz a dud, met ne weler ket nemeur ho purzhudoù e-keñver va mamm-me !» En em gavet e

oant e-kreiz ar vered pan adkrogas ar plac'h yaouank da hopal krefivoc'h eget a-raok. Leun-barr a levenez e hope : «Mamm a wel ! Mamm a wel !» Hag ar vamm hep den ebet d'he heñchast war he c'hiz d'an iliz, gant he merc'h war he lerc'h, da drugarekaat an Aotrou Doue ha Sant Erwan...

Ar manac'h avat, n'anaveze ket ar merc'hed, ha n'en devoa ket a soñj resis nag eus ar bloaz, nag eus an deiz, nemet e oa bet c'hoarvezet ar burzhud e-pad amzer Fask : etre Pask hag ar Pantekost.

N'hon eus digarez ebet amañ da gomz hiroc'h eus Dom Aofred, tad-abad Abati an Diskuizh-Mat, nemet merkañ un evezhiadenn bennak. Abati an Diskuizh-Mat a oa e Kernev, bremañ e parrez Sant-Jelven, hag en eskopti Sant Brieg. Daoust d'ar pezh a zo bet skrivet, nevez'zo c'hoazh, gant Ernest ar Barzhig, en e istor eus Mur (Doue d'e bardono !) ha gant G. Gwiofvarc'h en e embannadur eus ar c'h-Catholicon, n'eus netra o proufi e oa bet dibabet Dom Aofred da jubennour evit prosez Sant Erwan, en abeg da rannyezh Kernev. (Petra'oa ar rannyezh-se e 1330, piv a zo gouest da lavarout ?) Dibabet e oa bet da gentañ-penn dre ma oa un den gouizie war Reizh-an-Iliz, ha dre ma oa brezhoneger. Ha ma oa bet o pardonast war vez Sant Erwan, e 1320 pe war-dro, e oa aet dre zevosion evel just, e-keñver ur sant, met ivez dre ma oa Erwan skouer an alvokidi, an dud-a-lezenn.

Evit an dud ranell, lavaromp ez eo an anv AOFRED un anv a orin germanek. Un anv pagan zoken. Diwar ALF, ELF : Duzig ha Rât : kuzul : an hini a glask kuzul digant an Duziged. Met digant gwelloc'h eget un duzig e oa deuet Dom Aofred da c'houlenn kuzul, e 1320. Digant ur Sant.

mestr yakob, person mesker

Ar pevare jubennour a oa deuet eus Bro an Naoned, Person Mesker e oa, ur barrez eus bro-Wennrann : en eskopti an Naoned e 1330, ha bepred emañ. D'ar mare-se e oa brezhonek ar vro. An Aotrou Yakob-se na oa ket gwell-gozh pa zigoras prosez Sant Erwan : 40 vloaz bennak hag un draig bennak ouzhpenn marteze (La Borderie, paj. 273). Kent bezañ person Mesker e oa bet person en ur barrez all, e-tal Sant Nazer : Chapel-ar-Wern (Alneti Capella), deuet da vezañ en deiz a hiziv : la Chapelle-Launay. A-benn neuze e oa troet da enoriñ Sant Erwan ha graet en devoa zoken livañ ur skeudenn anezhañ, en e iliz-parrez. N'eo ket ijinañ traoù, a gredomp, ez eo lavarout en devoa Dom Yakob dispennet roudoù Sant Erwan. Kent tremen e arnodennoù war ar Reizh, en devoa ranket deskiñ prederouriezh ha doueoniezh, e Pariz, ha mont da c'houde da Orléans da zeskiñ al Lezennoù, evel ma lavar gwerz kozh Sant Erwan :

Graet gantañ e filozofi
E tiskas an teoloji
Ha da bevar bla warn-ugent
Oa gouiek bras. leun a skient.
Vit diskiñ lezenn an Iliz,
E kwita ar gêr a Bariz
Vit mont gêr a Orléans
'Lec'h ma oa tud disketañ Frañs.

An tri jubennour all : Herve, Aofred, Olier a oa notered abostolek, hemañ Dom Yakob, ne oa ket, war a seblant.

Kement hag ober gwelloc'h anaoudegezh gant Dom Yakob, e rankomp menegiñ ar pezh a lavar an Tad Maoris Jafrez, O. P. Hervez hemañ en devoa Dom Yakob daouzek diskibl, da lavarout eo, studierien gantañ, hag e levr la Borderie e reer meneg eus daou anezho hag a gavimp bremañ, Simon ha Gwilherm. «Clericus-i» a veze graet anezho, ha marteze emañ ar wirionez gant an Tad Maoris, met o vezañ m'eo kustum da c'hwezhañ an traoù, ez eo arabat fiziout re ennañ : daou ziskibl (daou gloareg ?) a veneger eta, met skrivet en deus daou (zek), dres an niver eus diskibien hor Salver... Neuze e oa Dom Yakob mestr-kelenner ivez hag e oa e bresbital evel ur c'helenndi ? Ne c'hellomp let lavarout muioc'h (2).

Gwelomp bremañ e desteni e-kerz prosez Sant Erwan

Unan eus «kloareged» Dom Yakob, pa oa person e Chapel-ar-Wern, a oa kouezhet gwall-glañv. Simon an hini'oa. Dalc'het e oa gant ur gwall-derzhienn, ken ne c'helle mui chom en e sav. Neuze ec'h en em santas douget gant an devosion e-keñver Sant Erwan, ha goulenn a reas bezañ kaset d'an iliz da bediñ dirak poltred ar Sant. Eno e chomas hed an amzer a zo ezhomm da lavarout ar Miserere, ha setu efi yac'h-pesk. Se'oa ur sulvezh goude an oferenn-bred. Evel just e voe pedet d'e lein gant e berson. Yac'h-mat e ranke bezañ e galon en deiz-se ouzh taol e berson ! Ha seder an dud. Marteze e oa bet «muskadig» da evañ !

En tu-hont d'an Aotrou Person e oa testoù eno : gouarnantez ar beleg : SEVENERITA hag ur c'hloareg all da Zom Yakob : Gwilherm e anv.

Hemañ, ar Gwilherm-mañ avat, a oa klañv pell a oa, hag un deiz bennak e kollas mik e vouezh, ha ken gwan en em gavas, ma voe ret hen dougen d'ar gêr, pa n'edo mui evit bale. Se'oa un tri-miz bennak goude ma oa bet pareet Simon, e genvreur, eus e wall-derzhienn. En em ouestlañ a eure Gwilherm d'e dro, da Sant Erwan, dirak e berson, dirak an... Itron Garabasenn (pedissequa) Sevenserita, ha dirak Simon, ha goulenn bezañ douget d'an iliz. Eno e chomas da bediñ «keit ha ma'z eus ezhomm d'ober ur c'hwec'hvedenn-le» (un 10 munud bennak). Neuze e savas ken yac'h ha biskoazh hag e tistroas d'ar gêr. Ur sulvezh bennak e oa ivez.

Ne ouzon ket hag-efi o deus taolet evezh an istorourien ouzh talvoudegezh an testi-se. Un testi war ar yezh komzet e-tal Sant Nazer, e 1330. Sellit ouzh anv ar «plac'h-a-gompagnunezh» : **Severenita**, moarvat evit **SEVERENITA** ? Gant ar ger **SEVEN** er penn-kentañ anezhañ, pe **severer**. Panevet ne glot ket ster ar gêr-se er Grennamzer gant an hini en deus bremañ, ne oa ket diaes hen treiñ ! Gant an dilost-bihanaat... Ur plac'hig a-zoare e oa karabasenn Dom Yakob !

Brezhoneg e oa yezh ar vro-se, hag a-raok klask diskleriañ an anvioù-lec'h gant traoù tennet eus yezhoù estren, e vefe mat marteze goulenn digant ar brezhoneg e-unan ha barrek ez eo da reiñ un diskleriadur bennak poellek ha fur. Kemeromp, mar kirit un anv brudet evel **LA BAULE** (La Bôle, evel ma plij da skrivagnerien ar c'horn-bro skrivañ). «Bôl» a zo un dachenn c'heuniek war ribl ar mor, muioc'h intret gant an dour-mor eget ar paludoù boutin. Daoust ha difennet ez eo kinnig ez eo ar ger-se ar ger «bol» a gaver e kembraeg, ha zoken e lodennoù'zo eus Bro-Wened ? Da lavarout eo ar «C'hof» o taolennañ ar pleg-mor digor-ledan, evel ur varlenn da zegemer lanv an Atlantel ? Tu a zo da resisaat muioc'h c'hoazh. Gallout a ra ar ger bezañ gourel ha gwregel. Gourel evel anv boutin, ha gwregel evel anv divoutin, peogwir ez eo niverus ar gerioù gourel hag a vez implijet evel gwregel war ribl ar mor. Ur skouer hepken : an **dourven** e Lokemo Men giz un tour:Tourven. Neuze **bol** = kof hag. **Ar Vol** anv ar porzh-mor deuet da vezañ ur gêr douristikel brudet-murbet.

Ur gudenn heñvelik a gavfemp moarvat, ma studifemp anv ar porzh-pesketaerezh **TURBALL** met kement-se hor c'hasfe kalz re bell, diouzh an anv hon eus da ziskleriañ : **MESKER**, e-lec'h ma oa person Dom Yakob pa oa bet galvet da vezañ jubennour gant prosez Sant Erwan.

Un tamm farserezh ne raio droug da zen ebet kent stagañ a-zevri gant diskleriadur an anv-se **MESKER**. War dachenn ar barrez-se ez eus bet savet tiez nevez. Biken ne zivinfec'h, evel just, peseurt anv a zo bet roet d'al lodennadur-douar-se ! **PARC-AU-GEAL**. N'eus ket ezhomm da vezañ doktor war yezh Gwennrann evit reiñ d'an anv kevrennek-se e wir stumm **PARKEOJER** liester ar ger **Park** (cf **Parkeier**, **Parkouier**). distaget gant ar romanegerien «Parkoje»

Un dra all iskisoc'h. Bez'ez eus e Mesker, ur beg-douar hag a vez graet anezhañ **MERKEL**, anv disheñvel diouzh **MESKER** n'eus forzh penaos. Selaout da gentañ **P. de la Condamine** ouzh hen taolennañ deomp en e levr **RENDEZ-VOUS AVEC LES SAISONS** :

«Merkel est un long doigt de dune
Que prolonge un ongle de roc»

da lavarout eo :

Ur bizad hir a erin ez eo Merkel
Gant un astenn'giz un ivinad-roc'hell»

Arabat deoc'h c'hoarzhin, tudañ gaezh. Anat eo ez eo **MERKEL** evit **MARC'H-KEL**, da lavarout eo **Kalc'h** (gwelenn)-**Marc'h**. N'eo ket dav bezañ bet 25 bloaz o studiañ korfadurezh ar mirc'hi-kallok'h evit meizan un dra bennak.

Kerse eo ne ouie ket ar barzh ster ar ger, a-hend-all en devije gallet taolennañ ar marc'h o c'hwirinal e-kreiz an tourmant ruz...

Met troomp war-du traoù siriusoc'h. E 1973 e oa bet embannet ul levr eus ar c'haerañ, gant ur raskrid diwar bluenn ar ministr Olier Gichard : «Dans la boucle du Mès : Mesquer-Quimiac-Saint-Molf» Evit an oberourien ez eo «Le Mès» anv ar stêr a dreuz ar vro hag a zo he mamenn e Kreneur (Krec'h-Meur moarvat). Met neuze ne gomprenont mui netra, pa welont ar stêr o cheñch anv, pa gomzer eus ar pont taolet warni : **PONT D'ARM**. (War ar c'hartennoù Michelin ez eo skrivet **PONT D'ARMES**.) Hag i oc'h anaout anv kozh ar stêr **AR MES** (emezo) o deus kemeret an **AR-se** evit ar ger-mell **AR**. Daoust d'ar pezh a skriv K. Gwiofvarc'h, en e embannadur eus ar **C'HATOLIKON** (1975) paj. **LXXIV** ez eo diaes prouiñ ez eo bet biskoazh en implij ar stumm **AN** (ha da heul ar stummoù **AR,AL**) e brezhoneg Gwened hag e brezhoneg Gwennrann. Kalz suroc'h ez eo komz eus **EN, ER, EL**. Bezet a vezo, n'eo ket start displegañ an anv **ARM-ARMES**, rak an **AR** e derou ar ger-mañ ne deo nemet an araogenn **AR** a gaver da skouer en **Arvor**, **Argoad** hag all... Pa'z eo bet kollet ar yezh e Gwennrann ez eo bet distreset distagadur an anv ha deuet eo da vezañ **ARM** (es) e-lec'h **ARVEZ** (skrivet sur mat da gentañ **ARMEZ**) : ar stêr war ribl ar **MEZ**. **Pont ARMEZ** o vezañ distaget **PONDARVEZ** (**PONDARMEZ**) evel just. Dre-se anv ar c'horn-bro a oa da gentañ **MEZ**, da lavarout eo, **MAEZ**, tachenn digor.

Setu ni erru gant ar barrez ma oa person warni Dom **YAKOB**, da goulz prosez Sant Erwan : **MESKER**. Met daou stumm a zo d'an anv-se **MESKER** ha **MESKEL**, ar stummoù all evel **MESQUES** hag all ne dalvez ket ar boan o degemer hag o studiañ.

Iskisat degouezh ! ma keñverier **MESKEL** ha **MERKEL**. Un anv evel **MAEZ-KEL** a c'hellfe bezañ diskleriet gant ar ger «kel» o talvezout evit **Maen-Hir** pe un dra bennak evel-se, anv ne eo ket divoutin e Breizh evel da skouer **KELLOUAN**, e Boulvriag, **KELLER** e Minieg-Uhel hag all (3) Gant un anv **MESKER** hag a zo muioc'h anavezet, n'eus forzh penaos, hag a zo ar stumm nemetañ degemeret «ez-ofisiel» hon eus un tamm krogad da gaout moarvat : **MAEZ-KER**. Chomet e oa Smith (op. cit) bout, en e levr **TOPONYMIE** (1940, Baltimore). N'eo ket **kêr** eo hon eus amañ, d'hor meno, met ur ger all.

Pedif a reomp hol lennerien da gemer ur gartenn Michelin ha da sellout ervat ouzh Bro-Wennrann ha klask **MESQUERI**. Stok e **MESKERI** ez eus un anv skrivet **CAIRE**. N'eo ket diaes adkavout ar «garrezn» a zo «Caire» ouzh ur c'horn anezhi. Merket spis ez eo war ar gartenn.

CAIRE, distaget KER a dalvez neuze, diouzh al lec'h m'emañ «korn» pe gentoc'h «karrez (enn)». Hag aes-tre ez eo hen tennañ eus al latin CADRUM-CADRUS, evit QUADRUS-QUADRUM = karrezenn. Ar ger-se «Caire» (distaget avat, Kaire) a gaver en okitaneg o talvezout «korn» hag ivez «karrez». Evel da skouer, e BELCAIRE (Beaucaire) anv-lec'h.

Ar ger «Ker» a c'hellfe bezañ kar d'ar ger a gaver er geriadurioù «arête, angle vif» ?

MESKERI a vefe neuze ul liester diwar «CADRI» : Maez ar c'harrezennoù ?

Hag hor ger MESKER neuze : Maez ar Garrezenn (?). Da beb unan da intent «karrezenn» amañ e-giz ma plijo dezhañ. Marteze ur restad bennak eus ar «c'hamp roman» ?

Lavarout a reot din, marteze, met Sant Erwan, e pelec'h emañ en holl draoù-se ? Goude bezañ goulennet digant an Aotrou Merser, istorour Bro ar Maez, e rankomp anzav ne chom-seurt ebet eus an devoñ bet gwriennet eno moarvat gant Dom Yakob. E Mesker ne chom-seurt ebet en iliz, ket muioc'h evel pa ne vije bet biskoazh Dom Yakob person eno. Evit pezh a sell ouzh CAPELLA ALNETI ez eus ur gudenn hag a seblant diaes a-walc'h da ziskoulmañ. E galleg, pa n'eus mui nemet galleg dre eno, e kaver CHAPELLE-LAUNAY nepell diouzh «Neinzer» (St Nazer) ha neuze CHAPELLE-LAUNAY, nepell diouzh kêr Ervigneg. Mar befe lakaet anvioù an div barrez-se e latin pe e brezhoneg e kavfed moarvat CHAPEL-AR-WERN, ha CAPELLA ALNETI evito o-div... Dre-se e pehini anezho e oa bet c'hoarvezet an daou vurzhud graet gant Sant Erwan ? Ar «Chapelle-des-Marais» n'eus roud ebet eus a Sant Erwan na soñj ispisial ebet anezhañ... Er «Chapelle-Launay» avat ez eus en iliz-parrez gwer a-liv o taolennañ an daou vurzhud-se. Met ne seblant ket ar gwer-se bezañ gwall-gozh hag aon hon eus na vefent bet lakaat war an iliz, goude ma oa bet enbamet levr La Borderie. Met n'omp ket deuet a-benn da c'houzout dre sur. Dre-se e ranker en em harpañ war al lavar latin : Melior est conditio possidentis, ha sellout «La Chapelle-Launay» evel ar barrez anvet e levr La Borderie Capella Alneti. (5)

NOTENNOU

(1) Les Evêques de Vannes.

(2) Ledan-tre e oa ster ar ger «clericus» er grennamzer : kloer, tud-a-iliz, beleien, met dreist-holl diagoned hag isdiagoned, sekretour. Ar ster-mañ : sekretour a gaver meur a wech end-eeun e-kerz prosez Sant Erwan. Chomet eo ar ger-se gant ar ster a sekretour

end-eeun e saozneg : Clerk, Clark, hag e kembraeg : Clerc :

(3) Er c'horn-bro-se ez eus ur roc'hell krog da zispenn da heul an amzer hag a vez graet GARGANTUA anezhi. Met diaes eo tennañ un dra bennak ac'hano. Merkomp c'hoazh e kaver kalz a vinvioù-maen, er sitread-se, eus nevez-varevezh ar maen.

(4) Mesker eta, hervez hon diskleriadurioù, a vefe neuze da dostaat ouzh an anv MEZKAMM deuet da vezañ un anv-tiegezh.

(5) Un notenn war ar gudenn-se hon eus resevet digant an Aotrou David bet person e «La Chapelle-Launay» Gantañ an hini e oa bet laketa war an iliz-parrez ar gwer-a-lev o taolennañ an daou vurzhud graet dre hantererezh Sant Erwan evit «kloareged» Dom Yakob. Er bloaz 1928 pe 1929... Dre-se n'emaomp ket evit dibab etre «Chapelle-des-Marais» ha «Chapelle-Launay».

plede evit levr Buhez ar Sent

E-touez al levrioù hag a c'hellfe ober vad d'ar yezh emañ levrioù BUHEZ AR SENT, hag er penn a-raok levr BUHEZ AR SENT an Aotrou Perrot.

Diaes eo gouzout, war a seblant, dre benaos eo deuet ar c'hiz en tiegezhioù da lenn BUHEZ AR SENT ha gant piv e oa bet roet al lañs. Marteze diwar atiz ar visionerien deuet da heul an Tad Maner (+1683), pe diouzh ar c'hiz deuet eus ar Broioù-Krec'h, Kentañ levr BUHEZ AR SENT e voe hini Marigo, embannet er bloaz 1752, Hir-amzer e padas Levr Marigo hag e c'heller zoken en deiz a hiziv kaout ur skouerenn bennak anezhañ. Ne voe nevezet nemet er bloaz 1846, tost da gant vloaz eta goude ar mouladur kentañ, gant an Aotrou Perrot, person Plougofvelen. Ul levr all a voe savet gant an Aotrou Morvan chaloni eus Kemper e 1884 ha nevezet gant an Aotrou Nikolaz, person Ploudiern, er bloaz 1894. Ha neuze e teuas er-maez hini an Aotrou Yann-Vari Perrot, an hini gwellañ eus a bell, er bloaz 1910.

Evit Bro-Wened n'anavezomp nemet BUHE ER SENT guet Réflexioneu spirituel (1839) ha neuze levr an Tad an Arbouled, misioner, bet moulet e 1907, e Gwened, e ti-moulerezh Galles.

Evit Bro-Dreger n'anavezomp hini ebet, kent da Erwan ar Moal adkempenn hini Yann Perrot diouzh doare brezhonegerien Bro-Dreger. Kent, ez eo gant levrioù embannet en Eskopti Kemper eo e rae ar bobl. Setu da vihanañ ar pezh a ouzomp, met berr e c'hell bezañ hon anaoudegezh war ar poent-se.

Ur studi hir ha divourrus (moarvat) e vefe heuliañ an destenn vrezhonek hed-ha-hed ar mouladurioù, ha keñveriañ ar c'hemmoù degaset enni tamm-ha-tamm. Ne vern penaos, daoust ma kavfed un toullad troioù-lavar tapet c'hwek, hag ivez meur a stumm rannyezhezh dizanav pe dizimplij en deiz a hiziv, ez eo ken leun an testennoù hozh betek hini Morvan-Nikolaz a c'halleg ma ne badfe ket skiant ar vrezhonegerien a hiziv ! Abaoe ar brezhoneg-krenn e oa ar c'hiz da gouc'hañ bernioù gerioù gallek er skridoù brezhonek, hep kontañ an doareoù-skrivañ, disheñvel, heñvelekaet ouzh an hini gallek. Ober a raimp ur sell war al levrioù BUHEZ AR SENT a c'heller da gaout c'hoazh — gant poan a-wechoù — ha n'eo ket didalvoud o lenn hag o studiañ.

Krogomp da gentañ, mar kirit, gant hini an Aotrou'n Arbouled, skrivet e brezhoneg Gwened hag embannet e 1907, Guened, mollerezh Galles, e ru en Ti-kér : BUHE ER SENT EIT PEP Dé AG ER BLÉ. En div levrenn e oa bet embannet : 1 Genvér-Mé-heüin, 700 pajenn bennak, ha neuze II Gourhelén - Miz Du (= miz Kerzu) war-dro 625 pajenn, ar pezh a ra war-dro 1325 pajenn, ment 17 sm x 10 1/2.

Lavaromp diouztu eo kerse e oa bet moulet (3 bloaz hepken !) kent hini an Aotrou Perrot. Kalz aesoc'h e vije bet labour an Tad'n Arbouled gwiskañ e yezh Gwened yezh Leonek Perrot; ha kalz gwelloc'h e vije bet ivez dre m'en dije gallet tennañ ampled eus labour aketus ha nevez beleg Kemper.

Dindan evezhierezh an Aotrou Jezegou, vikel-vras Gwened eo e voe sevet ha moulet levr an Arbouled, an Aotrou Jezegou-se eus Noal-Pondi hag a reas kement evit reiñ ton d'ar yezh, en e amzer. Daoust d'o youl vat ez eo anat o devoa poan o'n em zispegañ diouzh al levrioù kozh a servije dezho da batrom, dreist-holl Buhé er Sent 1839. Ur mell-labour, met an Arbouled-se a skriva moarvat ken buan ha ma konze hag a steke re alies al leit-motiv-mañ war e baperoù : «salvein hun inéan ha gounid er Baraouiz !» Ya evel just ! met meur a stumm a zo da lavarout kement-se.

Ur mell-labour e oa ha diaes a-walc'h evit tud hag a felle dezho reiñ ur stumm brezhonek d'o yezh ha n'eo ket hen skrivañ hervez hengoun gall o rannyezh. Dre-se ez eo aes digarezif ar vioù-koukoug niveruzik chomet war-lerc'h o foan hag o aked :

kemmeskiñ da skouer é (e) hag hé (he). C'hwitout a-wechoù o c'hemmadurioù : é gêneu evit é hénou. Fazioù all hag a gaver alies-tre dindan bluenn tud hon amzer hag a glever ivez er Radio ! Evel da skouer ar frazenn-mañ, paj. 27 : «Kerkent é hra galdein (= Herodez) a-hèr, én é baléz, Prinsed er Véléan» e-lec'h d'é baléz."

Ar pep dispiljusañ-ha diwir ez eo an implij a ra eus anvioù'zo. **Breizh-Veur** a zo **Breizh-Saoz**. Evitañ Galia a zo «hun bro».

Dav avat notañ ar boan en devoa kemeret an Arbouled, dindan atiz an Aotroù Jezegoù, da dostaat yezh Gwened ouzh hini Bro-Leon. Mont a ra betek skrivañ a-wechoù gouiziegezh e-lec'h gouiedigezh pe c'hoazh betek ober gant troioù dizanav e Bro-Wened, met boutin-tre e lec'h all, da skouer paj. 41 «Gwir é, n'on ket santél erhoalh eit guélet ahanoh», ar pezh ne deo ket reizh hervez yezh Gwened hag a lavar "eit hou kuélet". Ober a ra gant ar stumm "divar" e-lec'h an «diar» gwenedek, paj. 68 diwar-benn Sant Marse! .. Skridet en des a henezé (= i.d. eus e varchosi) deu lihér : unan d'en eskobed «divar» dro Antioch»...

A-wechoù ne oar ket kaer peseurt araogenn implijañ, paj. 309. Da gentañ e skriv «Eit sentein de lézen un anpéreur (César August, Joheb e guit (sic !)) Nazareth hag e ia get Mari de verchein é hanù é Bethléem, kér er roué David». Ha kerkent goude e teu gentañ. «Eit sentien DOH lézen Doué». Ha pelloc'h paj. 311 ec'h adkavomp an dro-lavar-mañ ha na seblant ket bezañ gwenedek «Sant Joheb e zisk ahanomb da zihoal a jujein en nésan...»

Met troioù-lavar evel-se a c'hellfe marteze talvezout da gaout peseurt levr BUHEZ AR SENT (e brezhoneg Leon) a oa dindan daoulagad an Tad an Arbouled p'edo oc'h aozañ e labour e-unan.

Traoù a dalvoudegezh (d'hor meno !) ez eo ar stummoù dizanav pe de : a zeu gentañ evel paj. 27 «Ha té, Bethléem, doar Juda... ahanik é tei er mestr...» An «ahanid-se» a gaver e yezh Gwened dinc n stummoù all «ahanis, ahanous, ahanas... ha marteze ahanout !

Merkomp ur stumm-verb ha na gaver ket lies (respont Jezuz d'e vamm goude ma oa bet adkavet ganti en Templ) «perak en em hlaskeoh-hui? Ha ne houieoh ket-hui...»

Kuit da bouezañ re war yezh an Arbouled, merkomp evelato un draig bennak :

namat (paj. 292, levr. I) = naket, kennebeut; na mé namat.

Ispridet = speredet, speredet-mat (Treger) speredek.

diwar «isprid» = spered, ijin. Ar ger «spered», e yezh Gwened, a zo ur ger uhel, ur ger lennegel, ur ger miret a-drugarez d'an Iliz (katekiz ha pedennoù)

Studi (passim) = aked, gred.

Imbladeif = aozañ, fichañ boued. (paj. 77, levr. II Gouel Mari-Madelen.

Ur ger hag a zeu alies dindan bluenn an Arbouled ez eo ar ger «arfleu» mont en arfleu, «oeit en arfleu»

Dizanav ez eo dezhañ ar gerioù Merzher, Merzherez, Merzherenti, Yuzev, Yuzevien. Kollet eo ar gerioù-se e gwenedeg.

Ober a ra atav gant al liester «doueed» tra ma c'hell ar vrezhonegerien arall ober un diforc'h etre «doueou» ha «doueed».

Ur bern traoù all a vefe da lavarout, met gwell e vefe da unan bennak eus Bro-Wened ober ar seurt labour ; hogen e Bro-Wened ez eus ur vostañ tud dizevar, beleien ha rac'h, hag a zo o c'hortoz al loar da gouezhañ en o genoù !

Tammoù traoù bugelel a gaver amañ hag ahont e labour An Arbouled. Setu amañ ur berlezenn, hag a lenner en istor Santez «Tharsilla» paj. 598, li levrenn : «Pe oé en dud doh hi liénein, kent hi has d'er bé, kavet e oé bet er hrochen ar benneu hé deuhlin hag ar klin hé divréh ken kalet èl ré un hanval (lon tiù).» Ha bremañ, ma c'haezh den, mar ne ouiet ket petra eo ur c'hañval, nen doc'h nameit ur bejeb pe ur bajaneg, rak ur c'hañval, a zo «ul lon tiù»!!!

E-keñver Istor ez eo diaes lavarout petra a dalvez Buhez ar Sent an Arbouled. Re a blas (met ar c'hiz a oa) en deus roet d'ur bern sent ha sentezed kozh hag a zo diaes gouzout petra a zo gwir diwar ó fenn. Gwir eo e c'heller ober an hevelep tamall d'ar Buhezioù ar Sent Brezhonek all.

Evelato ez eus pajennoù mat el levr. Lennit Mojenn Santez Noalenn (Nolwenn), hini Santez Marc'harid a Antiokia, evito da vezañ judennoù anezho. Kemerit Istor Santez Mari-Madelen, hini Sant Visant a Baol, ha kalz a re all. Daoust d'ur si bennak e-keñver yezh (gerioù gallek evit ar muiañ) e lonker ar pajennadoù-se evel laezh livrizh. Ha diwar-se e teu anat e oa danvez ur skrivagner mat en Tad an Arbouled-se nemet ez ae dezhi «d'ar pevar zroad»!!! Evel kalz a re all : re vac'homet gant e labour. Met war-lerc'h al levrioù «Buhez ar Sent» all emañ

OFFSET pag. 44

BUHEZ AR SENT YANN VARI PERROT (1910)

Lenomp da gentañ ar pezh en deus moulet war bajenn gentañ e levr.

Anat eo raktal ez eo skrivet al levr-se er skritur implijet d'ar mare-se gant skrivagnerien Bro-Leon (hag ivez Eskopti Kemper penn-da-penn)

Kerkent avat, ez eo sklaer en devoa klasket an Aotroù Perrot ober ul levr diazezet war ar ouiziegezh : sellit ouzh roll an oberennoù hag o devoa servijet dezhañ da sevel e levr, ha c'hoazh n'emaint ket holl aze...

Evit pezh a sell ouzh an Istor, en devoa an Aotroù Perrot etre e zaouarn ISTOR BREIZH la Borderie, gwellañ levr en amzer-se, hag a zo bepred, daoust d'un nebeudig pismigerien dibouez, un oberenn-diazev evit studiañ Istor Breizh hag Istor ar Sent kozh. Bez' en devoa c'hoazh levrioù BOLLANDIZ, ul labour graet gant dielloù fonnus.

Nebeutoc'h a fiziañs avat a oa da gaout er «Breviarum Romanum» hag a oa leun a varvailhoù hag a vurzudoù ha n'int iskisoc'h eget gwiroc'h lakaet war gont ar Sent hag ar Verzherien. Un diazev a wirionez a oa da bep hini eus ar buhezioù-se ha ne oa ket dav marteze kemerout ar skubellenn vras d'o skarzhañ kuit eus ar BREVIAL nevez embannet goude ar Sened Vatikan II...

Evel just, evitañ da vezañ skrivet en un doare bourrus ha bleunius, ne oa ket levr BUHEZ AR SENT gant an Dominikan brudet Alberzh ar Braz da vezañ sellet evel gwir-bater !

Met dre gaer pe dre heg, ez eo pep skrivagner diouzh e amzer ! Dre-se ne oa ket Yann-Vari Perrot evit ober a-hend-all. Ha neuze moarvat ne vanke ket dezhañ ar spered a vurutellerezh a rae dezhañ ober e zibab e-touez an traoù a studie...

Ha bez'ez eus ouzhpenn un dra hag a gresk da vat talvoudegezh levr an Aotroù Perrot : ar c'hentelioù lakaet da heul buhez pep Sant pe Santez. Kentelioù skrivet en ur yezh yac'h hag o plediñ koulz lavarout gant kement ar buhez pep den : labour, diduamant, priedelezh, Iliz, Gouarnamant, ar Garantez-Vro, ar stumm da sevel ar vugale. Hag all... Ret e vefe adskrivafi war he hed an daolenn a zo e dibenn al levr evit reiñ un albez eus ar boued-spered a zo er c'hentelioù-se. Skrivet en ur yezh yac'h ha sklaer. Lennit da skouer ar gentel verr ANNEV AN ILLIZ hag e klevot ar morzhol o skeiñ war an annev ! Bez' e oa ur pennad hag a blijie d'am ferson kozh, an Aotroù Lec'hvien, person Kemper-Gwezenneg ha d'e c'hoar Paolina : hini Yann an holl ezhommoù (paj. 839). Henezh hepken a lakimp amañ. Taolit evezh ouzh ar stumm m'eo savet ar frazennoù ha renket ar gerioù. Sed aze brezhoneg leizh e neudenn !

offset paj. 44
YANN AN HOLL EZHOMMO

Ar pennadig berr-se a ziskouez ervat e ouie an Aotroù Perrot petra'oa brezhoneg !

Goude bezañ evel diatredet an dachenn ha brasverket deoc'h talvoudegezh istorel ha spederel labour an Aotroù Perrot BUEZ AR ZENT, e kredan reiñ an ali deoc'h da bourchas al levr-aour-se, ha d'hen lenn, ha pa ve ken abalamour d'e yezh. Neb a lennfe

bemdeiz gant aked al levr-se a zeufe da anaout kalz gwelloc'h e yezh, rak, a dra sur, emañ da lakaat e-touez pennoberennoù ar brezhoneg, e yezh-plaen.

Barzh e oa an Aotroù Perrot e don e ene, ha santout a rae don ar pezh a skrive, met amzer da lakaat barzhoniezh war ar paper n'en devoa ket. Re zalc'het e oa gant e labour-beleg, re vac'homet ivez gant e labour war-dro ar gelaouenn FEIZ HA BREIZ, re heskinet gant darn eus pennadurezhioù Eskopti Kemper, evit m'en devije gallet reiñ ur c'horf bev d'ar varzhoniezh vev a oa en e greiz. En tu-hont d'un nebeut gwerzennoù ha kantikoù, en deus lezet da vihanañ unan eus al levrioù kaerañ biskoazh skrivet en hor yezh.

Er bloaz 1910 eo e oa deut er-maez BUEZ AR ZENT gant an Aotroù Perrot. Daou vloaz war-lerc'h, e 1912, e oa bet advoulet gwisket avat, e yezh Treger, gant Erwan ar Moal, rener KROAZ AR VRETONED. Kaout a rae da Erwan ar Moal ne oa ket Tregeriz evit lenn aes a-walc'h Leoneg an Aotroù Perrot. Lakomp ! Al levr a zo etre va douarn-me a zo bet d'ur vaouez vat eur Plouber hag he devoa bet anezhañ digant an Aotroù Helari, bet marvet person Perroz, hag en devoa bet ar soñj vat da reiñ levr an Aotroù Perrot da dud eus a Lannuon, pa oa kure Lannuon. Ma ! Perrot pe ar Moal, ne rae an dud-se diforc'h ebet...

Re hir a vefe hor pennad, met un dra vat e vefe advoulafi amañ al lizher kaset da Erwan ar Moal gant an Aotroù Penneg vikel-vras Sant-Brieg. Anat eo n'en devoa komprenet seurt ebet e kudenn ar yezh, evitañ da vezañ speredet ha da garout ar yezh ! N'eus den ebet ken, nemet ur beleg kozh bennak a vefe, gouest da skrivañ tregerieg er stumm ma rae an Aotroù Penneg, met blaz ar c'hozh a zo gant darn eus e c'herioù ha zoken eus e droioù-lavar. Ar pezh a ziskouez he deuz ar yezh kemmet abaoe 1910 -ar pezh forzh penaos ne deo ket souezhus.

Staget en devoa an Aotroù Moal un toalladig brav a «vuhezioù all» ouzh re an Aotroù Perrot ha neuze laket e dibenn e levr : PARDONIOU HA PELERINACHOU BRO-DREGER HA BRO-GERNEV.

N'eo ket gwiskafi leoneg Perrot e yezh Treger hepmuiken eo a reas ar Moal, met lakaat e zoare personel war e labour e-unan.

Petra'lavarfemp-ni deoc'h ? Lennit bep eil bloaz, mar kirit, levrioù Perrot hag Erwan ar Moal, hoc'h amzer ne gollot ket !

III

BUHEZ AR ZENT :
MORVAN-AR-GALL, MARIGO-MADEG

E 1884 ec'h embannas an Aotroù Morvan «chaloni euz a Iliz Cathedral Kemper» ul levr BUHEZ AR SENT. Met ar bloavezh-se roet deomp gant an Aotroù Y.V. Perrot (gwelout ar fac-simile

moulet uheloc'h dre offset) ne glot ket gant ar pezh a skriv Abeozen en «ISTOR AL LENNEGEZH VREZHONEK A-VREMAN», paj. 78 hag a lavar kement-mañ : «An aotroù Chaloni Gabriel MORVAN, ganet e Plabenneg d'an trede a viz Eost 1829... en deus embannet ur «BUEZ AR SENT», e ti CATTIER, e 1869...

Akuit-tre e oa an Aotroù Morvan-se war ar yezh, ha daoust ma'z eo koshaet e «HISTOR AN TESTAMANT COZ HAG AN TESTAMANT NEVEZ» un droidigezh eus Bibl vihan skeudennaouet BENZIGER, e 1869, n'eo ket displejus, pell ac'hano da lenn, hag a-leizh a skouerennoù anezhañ a gaved c'hoazh n'eus ket pell e Bro-Dreger, e-touez an dud.

Meur a wech e voe adembannet levr Buhez ar Sent gant Morvan, ar wech diwezhañ e 1913 gant an Aotroù Gall.

Ne heulie ket an Aotroù Morvan skritur ar Gonideg, hag atav e rae gant C e-lec'h K e gerioù evel KORF. Met an Aotroù Gall a oa kalz fealoc'h d'ar skritur-se. Ur skrivagner frouezhus a oa anezhañ a-hend-all. Menegomp hepken e-touez e oberennoù «Buez ar Persoun Ars» hag a zo aozet mat-tre ha bev-tre. Neuze ul LEOR OFERENN LATIN HA BREZOUNEK» hag en devoa bet poan a-walc'h Leor Oferenn an Aotroù Ugen o tistroadañ...

Ne ouzomp ket perak e oa bet goulennet digant Yann-Vari ar Gall, hag a oa person Taole, d'an ampoent, ober un adtremen war BUHEZ AR SENT Morvan evit ma vije embannet a-nevez ? Ha kement-se 2 vloaz hepken goude ma oa bet embannet hini an Aotroù Perrot : Imprimatur Buhez ar Sent Perrot a zo eus an 9 a viz Genver 1911 hag hini levr ar Gall d'an 29 a viz Genver 1913. Hemañ a c'helle bezañ unan eus an abegoù : ne blij ket d'an dud cheñch levr, pa vezont boas diouzh unan bennak hag e oad sur e vije degemeret mat ul levr anavezet dija, daoust ma oa cheñchet dilhad dezhañ. Ne c'hellomp ket lavarout hiroc'h pa ne ouzomp let, daoust ma vefe tu da ginnig abegoù-all.

Ar pezh a zo sur eo n'eo ket fall tamm ebet al levr-se e-keñver yezh nag ar gelenadurezh a zo ennañ-daoust ma chom pellik war-lerc'h hini Perrot... Evitañ da vezañ Tregeriad, ganet ma oa bet e Lannveur, ne rae ket Yann-Vari ar Gall gant yezh Treger. E «Vuhez ar Sent» a zo skrivet e yezh-Leon rik.

Evel ar re all avat, nemet Y.V. Perrot, na petra'ta, e vesk Bro-Saoz ha Breizh-Veur dichal-kaer. Sant Brieg, da skouer a zo ganet e... Bro-Saoz ! Frañsizien ha Franked a zo memes-doue tra evitañ, evel just.

Bez'ez eo evelkent levr AR GALL an hini gwellañ war-lerc'h PERROT. Gwelloc'h eget an hini emaoomp o vont da gomz diwar e benn, hini an Aotroù Madeg. Setu amañ war e hed titl al levr-mañ

Buez ar zent : Great gant an Aotroù Marigo. Nevezet evit an eil gwech. Gant an Aotroù Madec, e Kerinou Lambezellec

El levr-mañ e kaver kalz eus buezioù Sent Breizh ha Buezioù ar re a zo nevez diskleriet sent.

Merkomp ez eus bet un toullad brav a veleien dezho an anv Madeg ivez hag o deus skrivet levrioù e brezhoneg. Ur gudenn diaes da zirouestlañ. Evel da skouer an Aotroù Madeg, person Trelevenez e 1905 hag a voulas ul levr diwarbenn Lourda, ul levr skrivet en un yezh pinvidik, met ul levr krog da gozhañ. Despetus eo ne oa ket bet dalc'het d'hen nevezifi...

An Aotroù Madeg hag a savas BUHEZ AR SENT eo en hini a savas an HISTOR ZANTEL, embannet e 1929, e ti Derrien, Brest, e-lec'h m'en devoa embannet e Vuhez ar Sent daou vloaz kentoc'h.

Petra da soñjal diwar-benn al levr-se ? Lennapl-tre ez eo : moulet sklaer en ur brezhoneg dibistik'giz Leon a-grenn ; nemet ar skritur a zo «evelsedik». Met ne sell ket berr-berr evit pezh a sell ouzh an istor. Adlavarout a ra tost da vat, ar pezh a skrive an Arbouled diwar-benn Santez Klotilda rouanez ar Franked, pried C'hlodowig diwar-benn emgann Tolbiag. Selaouit : «D'ar mare-se, an Allemanted, hon enebourien a vjskoaz, o doa diskleriet ar brezel d'ar Roue (Klovis)...» Evel an Tad Arbouled e komz a-wechoù eus Bro-Saoz, met gout a oar avat, ober gwelloc'h an diforc'h eget e genvreur. Hemañ dalc'het strizh gant e c'heriadur gwenedek e-lec'h ne gomzer ket nemeur eus Breizh-Veur, a laka Angleter aliesoc'h eget ne deo dleet. Evit Madeg ivez e oa «Marseill» (sic) e Bro-Frañs en amzer ma tiskennas Mari-Madelen eno nebeut amzer goude marv Hor Salver !

Skrivet ez eo ivez anvioù ar Sent hep reolenn ebet, kentoc'h diouzh giz ar galleg.

Met unan eus perzhioù mat al levr eo n'eo ket hir-hir ar pennadoù diwar-benn buhez pep Sant nag ar c'hentelioù da heul pep buhez. Hag e leoneg rik, c'hoazh ur wech.

Savet en devoa an Aotroù Madeg e levr gant ar soñj moarvat e oa diviet levr Perrot. Graet en deus o lod frank da Sent Breizh. Met n'emañ ket da lakaat keñver-ha-keñver gant oberenn veur person Skrignag... Met, kentoc'h evit tremen hep levr BUHEZ AR SENT prenit hini Madeg memes tra !

BRETONED, VA MIGNONED KER.

Ma n'am bije ket kavet skeuden tour Kreiskear, ear yac'hus mor Kastel-Paol, sioulder Ti Zant-Joseph, skoazel kalonek an Aotrou Cardinal, aliou mat an Aotrou Jean (1) ha pedennou va breudeur ha va c'hoarezed kristen eus a Zant-Nouga, biken ar *Vuez ar Zent*-man, a ginnigan d'eoc'h hizio, n'he divije gwelet liou an deiz, ken trumm ha m'he deus great.

An Aotrou J. B. Martin, kure Pennmarc'h, an Aotrou F. Leon, kure Kernevel, hag an Aotrou J. L. Prigent, kure Brieg, o deus bet ar vadelez da skriva d'in pemp var nugen eus ar buezioù a zo el levr-man. Mil bennoz Doue d'ezo a greiz kalon !

O sevel ar *Vuez ar Zent*-nevez-man (2), ne glaskan nemet eun dra, ho lakât da gredi muioc'h-mui e Jezuz-Krist, ha da reiza ho puez gwelloc'h gwella var e hini, evel m'o deus great kenkoulz an holl zent en hor raok. Red eo d'eomp koulskoude, bale var o roudou, ma fell d'eomp en em gaout el leac'h m'emaint : aze n'eus ket da lavaret nan.

J. M. Perrot

KURE SANT-NOUGA

(1) An Aotrou Cardinal, chaloni a henor, eo a ioa e penn Ti Zant-Joseph, hag an Aotrou Jean, e eil-rener, epad an dek miz m'oun bet ebarz oc'h aoza al levr-man.

(2) Diou *Vuez ar Zent* all a zo bet moulet dija e brezonek. Ar genta' savet er bloaz 1752, gant an Aotrou Marigo, person Beuzek-Konk, ha nevezet gant an Aotrou Perrot, person Plougonvelen, er bloaz 1846; hag an eil, savet er bloaz 1884 gant an Aotrou Morvan, chaloni Kemper, ha nevezet gant an Aotrou Nicolas, person Plouidiern, er bloaz 1894.

KENTEL DA DENNA

Yan an holl ezommou

An den, pa ra dalc'h mat diouz e gorf, a deu da groui ennan eur bern ezommou. En em voaza 'ra d'en em wiska tomm, hag e teu da gaout ezom da zougen eur sam dilhad var e gein; en em voaza 'ra da zibri ha da eva etre e brejou, hag e teu hag e karfe beza o lipat eun dra bennak epad an deiz; en em voaza 'ra diouz an evachou krenv, hag e teu hag e rofe e lagad evit kaout eur banne; en em voaza 'ra diouz ar butun, hag e teu hag e rafe eul leo evit kaout eur c'hornliad; en em voaza 'ra diouz kant ha kant tra evelse, hag e c'hellfe tremen brao bras hebdo, hag e teu da veza Yan an holl ezommou.

N'eo ket evelse eo e rea ar zent; e leac'h ober diouz o c'horfou, e c'hourc'hemennent d'ezo, hag an dra-ze ne vire ket outo da veza yac'hoc'h ha da veza kosoc'h eget ar re a goll o amzer o voumou-nat o skianchou.

Eul loan dreist eo ar c'horf da zougen an ene d'ar baradoz, gant ma vezo gwesteg mat en e c'hinoù ha kabestr-herr var e ziskoaz; a hent all e roio lamm d'an neb a vezo varnañ.

Kadoudal e ti an tenner-dent

(pezh-c'hoari e daou arvest)

AR C'HOARIERIEN

Jord Kadoudal
Ar Fur, Breizhad eus Pariz
Piton un den o vevañ diwar e leve. Kofek ha genaouek
Un tenner-dent
Komis, floder
Robin, brigader an archerien
Grip, archer
Ur stager-skritelloù
(an anvioù a c'hell bezañ cheñchet, nemet hini Kadoudal evel just)

ARVEST I

Ur straed, ur c'hroazhent pe ur blasennig, e Pariz er bloaz 1804. Ur skritell vras ouzñ ar vur.

DIVIZ I

Piton-Le Fur

(Kejañ a reont war al leurenn, unan o tont diouzh an tu dehou, egile diouzh an tu kleiz)

PITON - Neuze ! Sitoaian Le Fur, petra a nevez ?

LE FUR - E feiz, netra, Aotrou.

PITON - Aotrou ? Tavit (o sellout en-dro dezhañ) Arabat va envel evel-se dirak an holl. Lavarit «Sitoaian».

LE FUR - Bo ! Aotrou Piton...

PITON - (o troc'hañ a gaoz dezhañ, hag o skeiñ e droad en douar) Tavit ! Tavit !

LE FUR - Oc'holla ! Da gentañ, n'omp ket dirak an holl : n'eus penn kristen ebet en-dro dimp. Da c'houde, aet eo er maez a c'hiz, ar ger-se, diresis ha diot, a sitoaian, da ober evit aotrou...

PITON - (o troc'hañ) Peoc'h ! Na rit ket gant ar ger-se !

LE FUR - Diouzh ho c'hoant, goude-holl. Met, c'hwi, Aotrou...

PITON - (o troc'hañ) Peoc'h ! Gwashañ penn Breizhad !

LE FUR - A, va Doue ? Va fenn ? Met hoc'h hini emaoch o vont da goll gant ho spont dibaouez. Ha c'hwi (en ur bouezañ war ar ger) SITOAIAN, pa rit LE Fur ac'hanon.

PITON - Hoc'h anv eo.

LE FUR - Ya, met LE evel DE, a zo anvioù risklus ivez.

PITON - Ket evidoc'h.

LE FUR - (o c'hoarzhin) O nann, sur ! Se n'am zrabas tamm ebet... Hag estreget se ?

PITON - Ma !... Dizoloet eo kavailh Kadoudal a-enep Bonaparte.

LE FUR - Gwir eo ?

PITON - Ya gwir eo. Ha paket eo bet Morev ha Pichegru zoken. Hogen n'eo ket bet paket c'hoazh Jord Kadoudal, an den spontus-se.

LE FUR - Lavaret e vije hoc'h eus aon razañ ?

PITON - Met...

LE FUR - Mirout a ra ouzh Bonaparte a gousket, war a lavar. er.

PITON - Anzav a ran ouzhoc'h, Sitoaian, en deus troc'het din ar c'hoant-debrifi gant e ijinadenn ifernus.

LE FUR - N'oc'h ket re gastiz c'hoazh !

PITON - Nann, hogen ma talc'h Kadoudal evel-se...

LE FUR - (o c'hoarzhin) Bezit dinec'h, Aotrou...

PITON - (o troc'hañ) Proch din-me gant hoc'h «Aotrou». Na pennek ez oc'h !

LE FUR - (o c'hoarzhin) Sitoaian... Bezit dinec'h, rak hep dale e vo paket Kadoudal. Ar pezh a vije fall-tre !

PITON - Penaos ? Dre be hent ?

LE FUR - Kemeret en deus Fouché e ziarbennoù : «Serrif klouedoù ar gêrbenn adalek seizh eur diouzh an noz betek c'hwec'h eur diouzh ar beure, ensellout pep karr, pep tonell, pep paner-lien a yelo er-maez eus Pariz, embann an depeign eus Jord Kadoudal er c'helaouennoù ha dre skritelloù...»

PITON - Dampet'vo ! Hag e oac'h o lavarout ne ouiec'h netra a nevez !

LE FUR - (dizamant) O !... Nebeut eo.

PITON - A gav deoc'h ?

LE FUR - (o tiskouez ar skritell) Sellit, Aotrou...

PITON - (o troc'hañ) Holla ! Holla ! Tavit !

LE FUR - Evit gwir ! (o tiskouez ar skritell) Setu an depeign eus Jord Kadoudal.

PITON - A ! gwelomp. (tostaat a ra, lakaat e lunedoù ha lenn) «Jord a zo kofek-bras, dezhañ ur penn da zedennañ selloù an dud, ur pezh penn spontus, berr-tre e c'houzoug ; krefiv ha tev e zaouarn, e zivhar hag e zivorzhed n'int ket hir-tre. Kerzhout a ra en ur vrafiskellat, e zivrec'h astennet gantañ war-raok...»

(o trevezañ di-seven) Evel-se, hep mar ebet.

LE FUR - (goapaus) Hep mar ebet !

PITON - Met, un den dreist-ordinal ez eo !

LE FUR - Ne hetan ket deoc'h kaout ur mab-kaer eus ar seurt-se.

DIVIZ II

An hevelep re - Kadoudal

KADOU DAL - (outañ e-unan) Ar gwellañ eo ober evel ar re all. (Mont a ra da lenn ar skritell)

PITON - Lennit, Sitoaian, lennit... N'eo ket un ebat en em gavout gant ur seurt den a oa o vevañ er c'hoadeier, el lenneier, e toullou ar rec'hell, un den eus ur vro ouez...

LE FUR - Ur vro ouez ?

PITON - (diaes un tammig) Da lavarout eo... C'hwi'wel ervat petra a fell din lavarout... Kadoudal a zo...

LE FUR - Ya, ya. Komprenet : un den gouez.

KADOUDAL - (outañ e-unan, o sellout ouzh ar skritell) Bo ! Ken disneuz ha ken mat eo ijinet ar poltred livet gant Fouché, ma ne vo den ebet evit va anavezout.

LE FUR - (goapaüs) Me 'gred en deus an den marzhüs-se un dra bennak o tennañ d'ar bleiz, d'ul loen gouez spontus.

PITON - Neuze, perak lezel un euzhden eus ar seurt-se en e frankiz, hag en hor Pariz ouzhpenn-se ?

KADOUDAL - (outañ e-unan, o sellout outo en ur vouse'hoarzhin) Un euzhden !

LE FUR - (o c'hoarzhin) Genaoueg !... Dre ma ne c'heller ket pakañ krog ennañ, ma ! (goapaüs) A-hend-all, ez eo sklaer ar c'hemenn : Kouviet oc'h evel an holl da gemer ho lod e chaseadeg an euzhden...

PITON - O ! evit se, kuit a riskl !

LE FUR - Hep mar ebet !

PITON - N'eo ket me a yelo d'en em deurel e krabanoù ar roññ-se, na da stankañ an hent ouzh al loen ferv-se. (Kadoudal a sell outañ en ur vouse'hoarzhin). Met bez' hon eus polised, hag an den-se, mar geller reññ an anv-se dezhañ c'hoazh, ne zlefe ket bezañ en e frankiz pelloc'h. Ne gav ket deoc'h ?

KADOUDAL - Eo ! Sur. Hogen penaos hag e pelec'h pakañ krog er Breizhad milliget-se ?

DIVIZ III

An hevelep re - Ar stager-skritelloù

STAGER-SKRITEL-LOU - (o tont tre) Ha gwazh a se d'ar re e guzhfe en o zi !... (mont a ra etrezek ar vur hag he goleifi a gaot a wisponadoù bras).

PITON - (o torchañ e zilhad hag o kilañ) Hola ! Sitoaian !... Gallout a rafec'h teurel evezh da vihanañ, ha diwall da strinkañ ho peg war an dud evel-se.

AL LIKETER - D'ar re n'eo ket mat dezho, da vont kuit, Sitoaian ! (pegañ a ra e liketenn)

LE FUR - (da Biton o klak e lunedoù) Ne dalvez ket ar boan deoc'h klask ho lunedoù, Aotrou.

PITON - (enkrezet) Ho !...

LE FUR - (o lenn) «Kemenn : Kement sitoaian a roio bod d'ar forbann Jord Kadoudal a vo kondaonet d'ar marv. Pariz, d'an nav a viz an Avelioù, bloaz daouzek ar Republik. Ministr ar Polis, Jozef Fouché.»... Ar wech-mañ, un dra a-bouez eo !

KADOUDAL - (outañ e-unan) Evit gwir, fall-tre ez a an traoù !

PITON - Reizh-tre eo ar c'hemenn-se... Tremenn-poent eo hon dieubañ eus ar c'hofeg ferv-se.

KADOUDAL - (outañ e-unan) O ! Forbann ! Ma vijemp hon-daou !...

AL LIKETER - (O tistaliañ hag o vont kuit) Chafñs-vat, Sitoaianed. Marteze eo c'hwi a c'hounezo ar gopr, rak, war a lavarer, er c'harter-mañ eo kuzhet ar forbann.

KADOUDAL - (outañ e-unan) Ya, gwir eo : kig hag eskern !

DIVIZ IV

Piton - Kadoudal - Le Fur.

PITON - (o pouezañ war skoaz Kadoudal) A ! A !... Sitoaian !... Kollet omp ! Emañ Kadoudal en hor c'harter !...

LE FUR - Dav dezhi ! Dispontit !

PITON - A !... Semplañ a ran, a gav din !... Ar torbann-se en hon touez !... Marv omp holl !

KADOUDAL - (o c'hoarzhin) Ket c'hoazh, Sitoaian ! Me a gav din ez on-me bev-buhezek.

LE FUR - Ya' vat ! ha me ivez. (da Biton) Dav dezhi, Aotrou...

PITON - (o tont ennañ e-unan) O ! den kaezh' zo ac'ha-noc'h ! Arabat !...

KADOUDAL - (outañ e-unan) Dampet 'vo kroc'hen va ene ! Ar bolised !... Taolomp evezh da chom sioul ha difrom.

(Diouzh un tu e teu daou archer ; diouzh an tu all, Komis gant ur c'harrig-bout, warnañ ur mell kased).

DIVIZ V

An hevelep re - Komis - Robin - Grip

ROBIN - (da Gomis) En anv al lezenn, chomit a-sav !

KOMIS - (outañ e-unañ) Da sutal !... Paket on !

ROBIN - Petra 'zo er c'hased-mañ ?

KOMIS - Listri-taol. (o torchañ e dal) Ha pounner eo, m'hen tou !...

GRIP - Listri-taol ?... Hum !...

KOMIS - Ya. Me 'zo komis... e ti...

ROBIN - (o troc'hañ) 'Maomp o vont da welout.

KADOUDAL - (outañ e-unañ) Ya. E-keit-se emañ Kadoudal o vont dinec'h gant e hent.

ROBIN - (da Biton ha da Gadoudal a zo o vont kuit) Holla ! Sitoaianed roit un tamm sikour dimp da ziskenn ar c'hased-mañ : ar c'havailher Kadoudal a c'hellfe marteze bezañ kuzhet ennañ evit tec'hout. (Kadoudal ha Le Fur a dosta).

PITON - A ! Gwa ni ! Hol lazhañ a raio ! (emañ o tec'hout)

ROBIN - Harzit, Sitoaian !... En anv al lezenn, harzit ! (Piton, sebezet, a chom a-sav).

GRIP - Perak ? Ar bourc'hiz tev-se, ne deo ket evit reiñ dorn dimp.

ROBIN - Ne welit kez ez eo hemañ hefivel-poch ouzh Kadoudal'ta ?

PITON - (abafet) Met... Met... A ! A ! Sitoaian...

ROBIN - (o kemer e bistolenn) Sellit penaos eo strañuilhet. Eñ eo !!!

PITON - Va Doue !

ROBIN - Ho paperoù, Sitoaian ! buan !

PITON - A !... Setu ... (furchal a ra en e c'hodelloù en ur grenañ)

LE FUR - Kadoudal hemañ !... Fraziañ a rit. E anavezout a ran-me : Yann Piton eo e anv.

PITON - (o reiñ e baperoù en ur grenañ) Gwir eo ; gwir eo ; ar wirionez a zo gantañ...

LE FUR - Sellit pizh outañ : n'en deus netra eus al loen drouk livet war ar skritell-se. Ne rafe ket poan d'ur gelienenn. Kadoudal ? ur yar beilhet evel hemañ ?...

PITON - Gwir eo ; ar wirionez a zo gantañ.

LE FUR - (a youezh izel) ha ken bout e spered !

PITON - (ha n'en deus ket komprenet) -Gwir eo, Sitoaian ; ar wirionez a zo gantañ.

ROBIN - (o c'hoarzhin hag o reiñ e baperoù en-dro dezhañ hep bezañ sellet mat outo) Ya, me'gred... (o treif ouzh ar c'hased) Deomp dezhi ! An holl d'al labour. (an holl a ziskenn ar c'hased gant poan vras. Piton a ra en-dro dezhañ muioc'h eget na ro dorn, en ur lavarout bep an amzer : «A !... Houp !... A !... Houp !...»)

KOMIS - (enkrezet) Taolit evezh ouzh va listri !... Bresk int.

GRIP - Ya, ya... Peoc'h !

KOMIS - Met... Ker eo ar pezh a zo e-barzh !

PITON - (o rein sikour d'an ampoent m'emañ ar c'hased war-nes stekif ouzh an douar, a lez e droad dindanañ) A ! diwallit !... Skoazell din ! (an holl a sikour anezhañ)

GRIP - Ar pezh amiod ! (Piton a ya kuit en ur jilgammañ hag en ur glemmichal)

DIVIZ VI

An hevelep re - nemet Piton

ROBIN - (o vont da zidachañ ar c'hased) Gwelomp

KADOUDAL - (outañ e-unan en ur gemer an hevelep hent ha Piton) Te ivez, Kadoudal, mat e vije dit mont da guzhat : se vije un dra fur.

DIVIZ VII

Le Fur - Robin - Grip - Komis

ROBIN - War-evezh, Grip ! Tapit ho pistolenn. (o tigeriñ ar c'hased) Diwallit. O ! O ! ne deo ket an iriennner gouez hogen mat eo an dapadenn.

KOMIS - (outañ e-unañ) Boule'hast, paket on !

GRIP - (o sellout er c'hased) O !... Marc'hadourezh-flod !... (neuze e klever en diabell, war an tu m'eo aet kuit Kadoudal : « Harz ar forbann ! harz ar forbann ! He ! Polised, Archerien : Kadoudal eo... »)

ROBIN - Hañ ! Kadoudal ?

LE FUR - War a hañval, ouzh ho kervel emeur.

ROBIN - Neuze... Hag ar floder-se ?...

GRIP - Gortoz a raio un tammig. (en diabell e klever : « Polised, polised, buan, buan ! »)

ROBIN - Setu, setu ! (da Gomis) En anv al lezenn, Sitoaian, gortozit amañ !

KOMIS - Hag a rin !... (an daou archer a ya kuit).

DIVIZ VIII

Le Fur - Komis

LE FUR - Hañ !... Te'oar, an troc'had mat a zen en deus roet dorn dimp evit diskenn ar c'hased, ket ar mell yar beilhet, an hini all ?

KOMIS - Ha neuze ?...

LE FUR - Me'gredfe a-walc'h e vefe Kadoudal, rak diduet-tre e tiskoueze bezañ gant an abadenn !

KOMIS - Un den dilu eo neuze. N'emaint ket o vont da pakañ krog ennañ diouzhtu !

LE FUR - Chom a rez amañ ?

KOMIS - Fidambie ! ne gredan ket (ad'holeiñ a ra e gased)

Kouezhañ a ra ar ouel.

ARVEST II

Kambrig un tenner-dent - arrebeuri ha binvioù an amzer-se.

DIVIZ I

AN DENTER - (o vousekanaf hag o klenkaf e draoù) N'eus ket kalz a bratikoù er beure-mañ. Da grediñ eo o deus holl dent mat... (klevout a reer u.b. o redek en diri) A ! setu unan hag a ziskouez bezañ mall warnañ. Anat eo emañ gant ur barrad droug-dent (Kadoudal dianalet, a zeu tre en ul lamm, hag ec'h ispih e dog hag e vantell ouzh ur c'hrog-dilhad)

DIVIZ II

An tenner-dent - Kadoudal

KADOUDAL - (o kouezhañ er gador-vrec'h) Ouf !

AN DENTER - (souezhet)... Petra a fell deoc'h, Sitoaian ?

KADOUDAL - Tennit din un dant, ha diouzhtu.

AN DENTER - (outañ e-unan hag o vousec'hoarzhin) Ne deo ket ur barrad a netra ar gounnar, ne lavaran ket.

KADOUDAL - Ha neuze ?... Emaoc'h ganti ?...

AN DENTER - (o sellout ouzh dent Kadoudal)... Met, n'eus hini ebet anezho brein.

KADOUDAL - N'eus forzh ! Tennit unan !

AN DENTER - (souezhet hag o sellout c'hoazh) Met, Sitoaian, holl ez int mat !

KADOUDAL - N'eus forzh : tennit atav, pa lavaran deoc'h !...

AN DENTER - Met, pehini a ra droug deoc'h ?

KADOUDAL - Hini ebet !

AN DENTER - (alvaonet) Neuze ?...

KADOUDAL - (hegaset) Tennit unañ, didiac'h.

AN DENTER - (outañ e-unan) Ur barrad eo, met ur barrad follentez !

KADOUDAL - Hag emaoe'h o vont da hastañ !

AN DENTER - Met... Pehini ?

KADOUDAL - N'eus forzh, a lavaran deoc'h ur wech c'hoazh.
Tennit unan, an hini a blijo deoc'h.

AN DENTER - Met, Sitoaian...

KADOUDAL - (o tiskouez e bistolenn kuzhet dindan e borpant)
Tennit un dant diouzhtu, pa lavaran deoc'h, an hini
a blijo deoc'h, pe ho lazhañ a ran diouzhtu !

AN DENTER - (spontet hag o kemer e vinviou) Klevet ; graet e vo,
Sitoaian.

KADOUDAL - Mat ! Hastit buan... ha kuit a rital !

AN DENTER - (outañ e-unan) Ur foll eo... Sed aze un taol
(uhel) Digorit frank ha kenou, Sitoaian (labourat a
ra gant e durkez ur pennad amzer. Kadoudal a grog
er gador, met ne lavar grik ha ne finv tamm ebet
avat)... Hum !... Ienn eo !... Stourm a ra... A ! Se-
tu !...

KADOUDAL - (habask) Bennozh Doue deoc'h !

AN DENTER - Setu ur gibellig da skopañ.

KADOUDAL - (outañ e-unan, en ur skopañ gwad er gibellig)
Bremañ, e c'hellont dont, bugale Mari-Robin. Kuit a
riskl ; pare on... Ne welint netra.

AN DENTER - N'em eus ket graet re a zroug deoc'h, Sitoaian ?

KADOUDAL - (habask) Nann ! N'hoc'h eus ket ; mat-tre eo bet !

AN DENTER - (outañ e-unan) dal 'ta ! Ma'z eo tremenet ar
boan-dent, ar barrad-follentez a zo tremenet ivez.
Setu-efi deuet da vezañ habask-tre, an istrogell-se
(uhel) kalz a wad a gollit bepred 'm eus eus aon.

KADOUDAL - A-walc'h a chomo c'hoazh.

AN DENTER - ...Sellit, setu ur banne dour da walc'hif ho kenou.

DIVIZ III

An hevelep re - an daou archer

KADOUDAL - (outañ e-unan, e c'henou o wadañ bepred). Oc'hol-
la ! an Aotronez 'n archerien.

ROBIN - N'eus ket ur chouan kuzhet en ho stal, Sitoaian ?

KADOUDAL - (outañ e-unan) Diot !... Ne welez ken ?

AN DENTER - (suezh) Ur chouan ?... Sed aze ur goulenn ?

ROBIN - Ya'vat ! ur chouan en deus pignet en ho ti
ergentaou... Amañ e tle bezañ.

KADOUDAL - (outañ e-unan) Laka da lunedou !

AN DENTER - Den ebet n'em eus gwelet,... nemet ar pratik-mañ.

ROBIN - (o tamsellout ouzh Kadoudal) Hañ !

GRIP - Diwadañ a ra evel ul leue...

KADOUDAL - (outañ e-unan) O ! lastez !...

ROBIN - N'eus den all ebet ?

AN DENTER - Den all ebet !

GRIP - N'hoc'h eus klevet trouz ebet, gwelet den ebet ?

AN DENTER - Netra ebet, me'lavar deoc'h.

ROBIN - Hon digarezit, Sitoaian ; edomp o redek war-lerc'h
Kadoudal daonet...

AN DENTER - (o c'hourlammat) Hañ ?

KADOUDAL - (hefvel) Hañ ?

GRIP - Ya'vat, Sitoaianed,... Ha n'omp ket lorc'husoc'h a
se !

AN DENTER - Ho kredifi a ran a-walc'h !

KADOUDAL - (outañ e-unan) Yer peilhet !

ROBIN - A ! mar taolomp hon dorn warnañ !... (mont a ra
kuit)

GRIP - (o vont kuit ivez) Gwelout a raio !...

DIVIZ IV

An tenner-dent - Kadoudal

KADOUDAL - (outañ e-unan) Ya ! taol da zorn warnañ, ha
gwelout a ri !... (uhel) Ne wadan hogos mui...
Pegement a zleñ deoc'h, Sitoaian.

AN DENTER - (o lakaat ar briz war ur baperenn) Hon trubuilhañ
a reont gant o C'hadoudal (paeañ a ra Kadoudal).
Trugarez, Sitoaian. N'o deus nemet ober furch dre
ar c'harter a-bezh hag e lazhañ kerkent ha ma
tizoloint anezhañ.

KADOUDAL - Ya, e lazhañ kerkent, mat-tre : met mar faziont ha mar lazkont unan all ?...

AN DENTER - Kuit a riskl : an depeign anezhañ roet gant ar skritelloù hag ar c'helaouennoù a ro tu d'e anavezout. Ha paket e vo dindan nebeut amzer, an oristal-se. Ne c'heller ket e gammgemerout evit unan all : espar a-walc'h eo ar forbann hag ar Breizhad gouez-se evit bezañ anavezet.

KADOUDAL - Kredifi a rit ?

AN DENTER - Un euzhden eveltañ n'eus nemetañ er bed !

KADOUDAL - (flemmus) Dent bras a dle kaout.

AN DENTER - Ne garfen ket tennañ unan dezhañ evit holl aour ar bed.

KADOUDAL - (flemmus) Gouest e vije da droc'hafi ho prec'h ha da lonkañ ho torn !...

AN DENTER - Na gomzit ket eus se !

KADOUDAL - N'eo ket dent eo en deus, skilfoù hoc'h-gouez ne lavaran ket !... E pep doare, me'gred e ra goap a-walc'h eus ar Barizianed !

DIVIZ V

An hevelep re - Piton

PITON - Sitoaianed ! (lakaat a ra e dog hag e vantell ouzh ar c'hrog-dilhad)

AN DENTER - (a vouezh izel da Kadoudal) Daoust ha n'eo ket hemañ e vefe ?

KADOUDAL - (a vouezh-izel) Nann, sur : re ziot eo ! (uhel) Kenavo Sitoaian ha trugarez. (Kempenn a ra e gravatenn ha lakaat e dog)

PITON - (azezet) Ne reot ket din re a zroug, Sitoaian ?

AN DENTER - Ne rin ket sur, Sitoaian. Digorit frank ho kenou.

PITON - Ho ! Ho !

AN DENTER - N'em eus ket stoket va dorn ouzhoc'h c'hoazh ! (dont tre a ra an archerien ha mont e-kichen an tenner-dent, hep gwelout Kadoudal kuzhet gant an nor chomet digor. Kadoudal a ziskrog mantell Biton, ha mont kuit).

DIVIZ VI

An tenner dent - Piton - An daou archer

ROBIN - Sitoaian, hon touellet hoc'h eus : bez'ez eus ur chouan kuzhet en ho ti. Emaomp o vont d'ober furchadeg, eus ar c'hav betek ar c'hignol, hag ho pakañ evel kenwaller.

AN DENTER - Va fakañ !...

GRIP - Ya, gwir eo !

AN DENTER - Mar kavit ur chouan ?

ROBIN - Ya.

AN DENTER - Neuze, grit furchadeg war ho tresig, hogen arabat lakaat re a zizurzh. (da Biton) Digorit frank ho kenou.

PITON - N'oc'h ket re hegaset ?...

AN DENTER - Nann, nann ! ket evit ken neubeut a dra !... Met, c'hwi eo a gren ?... Perak ? Aon hoc'h eus rak an archerien ? (e keit-se e furch an archerien en armelioù h.a.)

GRIP - Sell ! (o tapout e bistolenn ; da Biton) Ho taouarn er vann !

PITON - (o sevel e zivrec'h er vann) O ! A ! A !

ROBIN - (o tapout e bistolenn) Met eñ eo ! eñ eo !

AN DENTER - (souezhet) Petra !

PITON - Hañ ! emaoch o vont da adkregiñ gant hoc'h abadenn ?

ROBIN - Ya ! ya ! ar wech-mañ, paket oc'h ! (da C'hrip) Furchit-efi.

AN DENTER - (outañ e-unan) Eus ar c'hav betek ar c'hignol !

PITON - (oc'h izelaat e zivrec'h) A ! A ! A ! A !

GRIP - (chomet hep kavout tra) Hañ ? petra'zo ?

PITON - A ! A ! A ! A ! A ! A ! A ! Hilligañ a rit va c'hos-tezennoù... A ! A ! A ! A !

GRIP - Pebezh beulke !

ROBIN - C'hoari a ra e ziod, hogen... (o welout ar vantell ouzh ar c'hrog-dilhad, e tap anezhi, e furch enni, hag e kav paperennoù Kadoudal) O !... Setu !... Setu !... Sellit : Jord Kadoudal ! (adlakaat a ra ar paperoù er vantell)

AN DENTER - Eñ eo !

PITON - (alvaonet) Hafi !... Petra ?... Met...

ROBIN - (laouen) Gounezet hon eus ar gopr !

GRIP - Diwallomp ne dafe kuit !

PITON - (o krenafi) Met, Sitoaianed, faziafi a rit...

ROBIN - Kuit a riotal ! Tapit ho mantell. Ez an da lakaat deoc'h ar minotezou.

PITON - Met, en diwezh...

ROBIN - (o troc'hafi berr). Serrit ho kenou.

PITON - (o krenafi muioc'h-mui) A ! pebezh degouezh fall !... (ne c'hell ket gwiskafi ar vantell) Homafi n'eo ket va mantell...

ROBIN - Tavit ! Ur ger ouzhpenn ha... (pukafi a ra e bistolenn).

GRIP - Hastit buan !... (tapout a ra ar vantell hag he stlepel e-kichen an nor) Lëzit-hi aze !

ROBIN - Ho taouarn ! (lakaat a ra dezhañ ar c'hefiou-dorn).

PITON - Met, Sitoaian, c'hwi'zo foll...

ROBIN - Bezit seven, forbann !

PITON - Ya... va digarezit, Sitoaian.

AN DENTER - (outafi e-unan) Ar beulke kofek-se ne c'hell ket bezafi Kadoudal spontus a gomzer diwar e benn !

PITON - Pebezh taol !... Gortozit ma tisklerin...

ROBIN - (o troc'hafi berr) Ya, bremaik... Met tavit bremafi.

(Kadoudal a zamzigor an nor, a dap e vantell, hag a stlap hini Biton war ar gronnad-tud hag eñ kuit).

GRIP - (war-du an nor o serriñ) An daouarn er vann !
(Kadoudal a alc'houez an nor d'an ampoent ma'z erru Grip en he c'hichen) Chaous !... (o huchal)
En anv al lezenn, digorit ! (a-dreñv an nor e respont Kadoudal : «Bremaik, Sitoaian») Kadoudal eo !...

PITON - Sur ez eo eñ...

ROBIN - Poent-bras eo hel lavarout !

AN DENTER - Hag hemañ, n'eo ket Kadoudal neuze ?

PITON - A dra sur n'eo ket me eo Kadoudal !

ROBIN - Ne c'hellec'h ket hel lavarout abretoc'h ?

PITON - Ouzhpenn dek gwech em eus hel lavaret deoc'h, met...

GRIP - (goude bezañ tapet ar vantell ha sellet ouzh ar paperoù) Ar sitoaian Piton eo.

ROBIN - Alo ! Tapit ho mantell.

PITON - Tennit ar c'hefiou neuze diwar e zaouarn.

ROBIN - Gwir eo. (o zennafi a ra) Ha redomp holl war-lerc'h ar forbann daonet-se a Gadoudal !

GRIP - Dre belec'h ?

ROBIN - Dre belec'h ?... Ha gwir eo : alc'houezet eo war-nomp (d'an tenner-dent) Dizalc'houezet an nor c'hwi, ha diouzhtu.

AN DENTER - Kit da gerc'hat an alc'houez, c'hwi !

ROBIN - Boule'hurun ! N'eo ket se eo se ! Petra da ober ?

AN DENTER - Gortoz ma teuo ur pratik bennak krog an droug-dent ennañ d'hon dibrizoniañ mar n'eo ket aet an alc'houez gant Kadoudal !

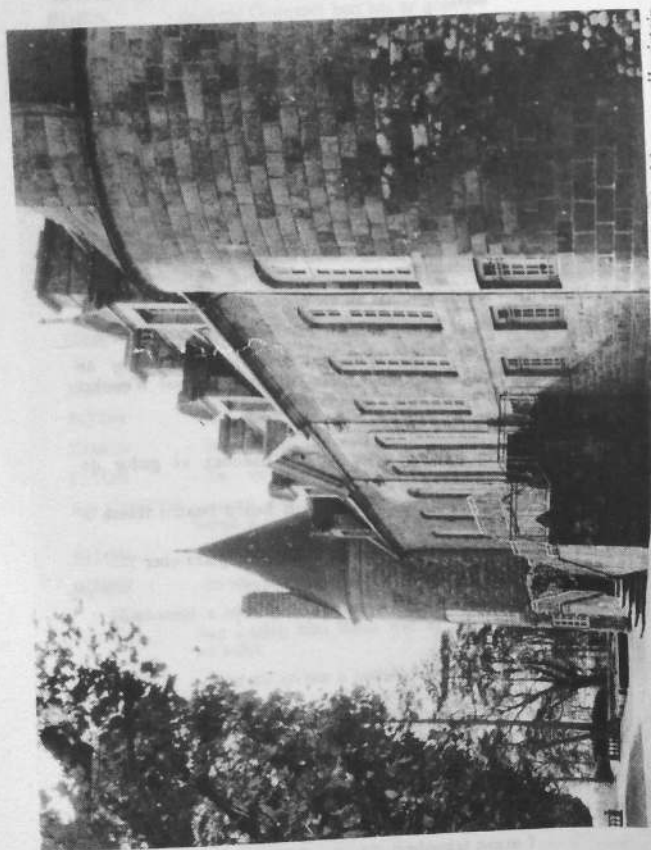
ROBIN - N'eo ket un diskoulm !

AN DENTER - Ne c'hellan netra all ! (o tiskouez ar gador da Biton) Da c'hortoz...

PITON - O ! nann, nann : n'em eus ken a boan... (klask a ra digeriñ an nor) Tu ebet !...

ROBIN - (o tennafi un huanadenn hir) Met petra ober ?...

AN DENTER - Pevar omp : c'hoari c'hartoù !...

Kastell Kergrist Ploubêr tu ar c'hreisteiz

ar voestad alumetez

(kontadenn Nedeleg)

Ehanet e oa Emil e-tal kastell Kergrist, diouzh tu ar sav-heol hag e oa chomet da sellout, dindan al loar o skleriañ, etrezek roziou Keriwallan, en tu all d'ar stêr Leger. Ur vrumenn skañv a oa ledet evel ur vantell-hud war ar vro, hag e klevet o sevel eus deun an draofienn trouz an dour o ruilhal dreist skluziù milin. Loser, milin Kergrist ha milin Draoñ-Morvan. Damdost war an tu dehoù e c'helled spurmantifi beg tour chapel Sant-Fiakr, chapel Runfo, evel ma lavar an dud, pe Gerfaouez, evel ma vez skrivet alies. Er c'hoad e klevet ul louarn bennak o kas war-lerc'h ur c'had pe ur c'honikl. Klevet a raed ivez kaouenned o respont an eil d'eben. A-boan ma klevet sarac'h an avel er gwez uhel, nemet er gwez-pin e vije, rak diwisket e oa bet ar gwez gant an diskar-amzer ; krog e oa ar goafv da stardañ un tamm, rak erru e oa tost Nedeleg. Ur sourrad-avel freskik a reas da Emil kridiennañ, ma soñjas e oa poent dezhañ loc'hañ ac'hano da glask goudor e di. Ober a reas tro ar c'hastell ha skeifi etrezek ar gêr. Sioul avat e valee, diwall a rae d'ober an disterañ trouz, ha kerzhout a rae ar muiañ ma c'helle war wrimenn an hent kozh meinek, da vougañ trouz e votoù.

N'eo ket abalamour ma oa ur pezh gad gantañ, en ur sac'h, war e skoaz, bet tapet gantañ en unan eus e grouglasoù, eo e tiwalle Emil kement-se d'ober trouz. Un tamm bigrier e oa Emil... Ha neuze ne oa ket difennet kaout un dra bennak litous, ur wech en amzer ; trawalc'h a strishadurioù, evel ma veze lavaret, a oa a-hend-all : strishadurioù war ar boued, kartennet ar butun ha meur a dra all. Dav ober kafe gant heiz pe ober un ersatz-kafe gant piz-c'hwerv, met ken c'hwerv, ma veze poan ouzh hen evañ, pa oa ken bihan ar sukr a-hend-all. Evit ar butun e oa darn hag a oa krog da hadañ butun en o liorzhoù. Met, va Doue ! peseurt butun ! Kaer e veze lakaat ar plant-butun-se da sec'hafi ha da bep hini da c'houde d'en em zibab d'hen materiañ diouzh e wellañ, me'lavar deoc'h, e oa ezhomm ur galon yac'h ha krefiv evit donet a-benn da implijañ ar seurt moc'haj : n'o devoa ket desket an dud penaos hen aozañ ervat...

P'en em gavas e-kichen e zor e welas Emil e skeud al loar, un tamm paper gwenn e toull an alc'houez. Tapout a reas ar paper ha dibrennañ an nor, antren, prenañ an nor gant evezh war e lerc'h, hag enaouifi ar gouloù. Mouchet mat e oa ar prenestroù ha ne lezet tamm sklerijenn ebet da vont er-maez. Displegañ a reas Emil ar paper ha lenn : «Warc'hoazh e vo brav an amzer»

Moarvat hoc'h eus komprenet e tremene ar pezh emañ o kontañ deoc'h e-kerz ar brezel.

Ya ! ar brezel a oa. Kalz a baotred a oa dalc'het ahont en tu-all d'ar ster-Roen, evel prizonidi. Ur nebeudig a oa bet degaset d'ar gêr da heul divizoù etre Vichi hag an Alamaned : dreist-holl ar re o devoa graet ar brezel kentañ, met al lodenn vrasañ a oa chomet e Germania. Pa oa bet c'hoant da gas tud yaouank da vont d'an Alamagn da labourat e oa en em gavet kalz hag e voe gwell ganto chom kuzhet e ti tud kar dezho, pe vignoned. Darn all avat, a reas un tamm evel ar Chouaned kozh gwechall : mont da glask repu er c'hoadeier, hag e teujont da vezañ bouedenn ar Stourmerez-kuzh. Gwir eo e oa a bep seurt er Stourmerez-kuzh-se, en tu-hont d'ar baotred yaouank aet da goac'h d'ar c'hoadeier (hag a bep seurt a oa en o meskoù ivez !). Komunisted gant ar spi da sevel ur gevredigezh socialist, re all patrioted tomm o c'halon ouzh Bro-C'hall, re all gwad-stourmer en o gwazhied, re all aet e-barzh evit kas war o c'hiz ar re a raent Boched anezho, ha netra ken.

Emil a vije bet diaes a-walc'h dezhañ lavarout perak e oa aet er Stourmerez-kuzh. Ne ouie ket kaer e-unan, na klasket kaer kennebeut perak. Serjant e oa e-barzh an arme, hag o terc'hel da dec'hel a-raok an Alamaned, e-kerz an diflipadeg vras, e Mae-Mezheven 1940 e oa en em gavet er rannvro dieub, da lavarout eo, kostez ar C'hreisteiz, hag ac'hano en devoa gallet distreiñ d'ar gêr, da sikour e dud da gas o atant-en-dro.

Ul lec'h dispar evit ar Stourmerien-guzh e oa ar sitread etre Loser, Keriwallan, ha Kerouall. Aes e oa en em guzhat eno, er c'hoadeier. Ar pep diaesañ avat, a oa pourchas boued. Met en em zibab a raent e stumm pe stumm. Darn eus o c'hamaladed avat, a chome er gêr da c'hortoz mont d'ar «strouezheg» pa vije deuet ar mare.

Setu perak en devoa Emil kavet ar baperenn-se e toull e alc'houez, ur c'hemenn personel an hini a oa, evel ma veze lavaret.

*
* *

Ma vije bet war al lec'h pa oa tremenet ar c'hannad, pe an douger-kemennou, en devije gallet klevout hiroc'h marteze, ar pezh ne deo ket sur, rak alies ne ouie ket ar gannaded-se hiroc'h eget ar re all, ha neuze urzhioù strizh o devoa da chom sioul hep en em reiñ da anavezout. Peurvuiañ e vezent war o zreid hag a-wechoù evel just, e rankent klask boued ha lojeiz e tiez anavezet... Merc'hed a veze zoken... Evel ar plac'h yaouank-se hag en devoa kavet ur wech bennak e ti unan eus e genstourmerien-guzh. Ur plac'h yaouank 20 vloaz bennak dezhi, un aeredigezh vat dezhi, abof da welout met dizaon a-grenn pa veze kemennou da gas eus an eil parrez d'eben pe eus an eil strollad-kuzh d'egile. Ne veze nemet galleg ganti hag evel-se ne oa tu ebet da c'houzout eus e be gorn-bro a oa. En noz-se ma kejas Emil ganti evit ar wech kentañ e talc'he da gontañ an troioù he devoa c'hoariet d'ar «Boched». «En deiz all, e oan bet harzet gant ar Boched ha kaset ganto d'o kazarn da vezañ goulennataet. Met o vezañ ne oa ket a verc'hed war al lec'h, n'o devoa ket kredet furchal warnon, ha forzh penaos e oa reizh va faperoù !!! Me'm boa graet seblant da vezañ skuizh hag e oan aet em c'hoazez war ur gador ha bountet dindanon va sac'h-dorn a oa ennañ tammoù «bitrakoù danjerus a-walc'h». Ur wech all, e oan bet sourprenet gant ur strollad-ged Alamant. Petra'm boa graet : tapout va mouchouer-godell evel da c'hwezhañ va fri, ha lonkañ ar baperennig a oa e-barzh...»

A-barzh ar fin, hag hogozik hep gouzout dezhi e oa aet war ar brezhoneg «Sell, a soñjas ar re a oa eno, homañ a zo eus kostez Gwengamp».

Un dudi a veze he c'hlevout o kontañ, daoust ma ranke bezañ war-evezh da vat, evel just. Ouzhpenn ur wech e oa degouezhet da Emil en em gavout ganti, ha mar ne vije ket ar brezel o c'hoari, ne ouzon ket hag-eñ n'en devije ket klasket skoulmañ darempredoù ganti... Rak dizemez e oa Emil.

*
* *

O ! ne oa ket gwall-gozh Emil c'hoazh : 27 pe 28 vloaz, met un tamm c'hwervoni a oa en e galon, rak ne oa ket deuet a-benn da c'honit kalon ar plac'h yaouank a blije dezhañ.

Homañ a oa o chom nepell ac'hano, e Traoñ-Gwenn. Ur plac'h teurgnet brav, seder, labourerez. Louizig a veze graet anezhi, ha n'eo ket chafsoù eo a oa bet manket dezhi. Emil en o zouez. Hemañ en devoa peadra, ne zamante ket d'e boan, pa veze gant e labour, met un tamm bihan e oa gouez, dreist-holl p'en deveze ur bannac'h bihan dindan e fri, ha prest neuze da glask chikan. Un den yaouank all, eus kostez ar C'houerc'hed, Adrian e anv, eo en devoa gonezet grasoù-mat Louizig. Dimezet e oant zoken hag edo o eured da vezañ lidet e dibenn miz Gwengolo, e-kerz Gouel-Mikael. Met a-benn neuze e oa digor ar brezel ; ha divizet dilerc'hafi an eured, ken ne vije echu ar reuz. E miz Mizheven war-lerc'h e oa bet tapet Adrian da brizoniad...

Emil avat, a dremenas ur soñj iskis dre e benn : donet adarre war-dro Louizig. O ! na oa bet paouezet biskoazh da zarempredifi Louizig hag he zud, rak en hevelep skouadenn e oa an daou venaj, gant un nebeudig re all... Met pa glaskas diskouez da Louizig re a vignoniezh e oa bet dizarbennet grofs ! Kompren a reas n'en devoa mann ebet da ober, ha setu perak e c'hore kasoni ouzh ar plac'h yaouank, daoust ma ouie lakaat ludu war e dan.

«Warc'hoazh e vo brav an amzer» a lavare ar baperenn en devoa kavet Emil e toull e alc'houez, goude ma oa bet oc'h ober e dro dre goadoù Kergrist. O c'hortoz urzhioù an hini e oa, ha setu perak e oa chomet da arvestifi dindan skeud al loar ouzh pantennoù Keriwallan, en tu all d'ar ster-Leger, peogwir ez eo war an tu-se e tlee bezañ graet un diskennadeg-armoù, pe ur barachutadeg, evel ma veze lavaret peurliesañ. Intentet mat-tre en devoa an nebeudig gerioù-se. Ne oa mui nemet kas keloù da dud e strollad... Ha gortoz ar Radio Saoz da adlavarout «Warc'hoazh e vo brav an amzer !»

Gant evezh eta e selaoue pep strollad Radio-Londrez da c'houzout en un doare resis peur e vije graet an diskennadeg-armoù. Un toullad devezhioù kent, o devoa klasket ar c'hirri-nij saoz diskenn armoù, met re defval e oa an amzer ; ha ne wele ket ar garrnijourien an arouezioù a veze graet dezho diwar an douar gant piliou elektrik. C'hwitet e oa bet an taol eta, hag e oa aet an nijerezed war o c'hiz, evel ma oant deuet.

En taol-mañ avat, e oa gobariet mat an traoù : sklaer al loar, c'hoao an amzer. Netra ne vanke evit ma teufe an traoù da vat.

N'eo ket toulloù eo a vanke da guzhat ar pezh a vije diskennet. Bez'e oa ur c'huzh nepell diouzh chapel Geriwallan, e Maezou-ar-C'hoad, stok ouzh ar rec'hell bras hag a vez graet anezho Barlennad-vein Mamm-gozh an diaoul. Ac'hano e vije aezet o divorañ, d'o c'has d'un toullad tiez sur, pe d'o c'hlenkañ e tiez koz kilezet e-kreiz ar maezioù, e lec'hioù digonsortiaj, evel Kerweder Vihan, evel Ti-Torroun tost da Gêrvurlu, tre war ribl ur wazh-dour a veze treuzet gwechall dre ur pont ha na oa anezhafi nemet un dablezenn-vaen hir ha moan.

War-dro eizh eur hanter, pe nav eur, en deiz war-lerc'h, e voe klevet Radio-Londrez oc'h embann. «Warc'hoazh e vo brav an amzer»... Sioul-siboudenn ez eas Emil hag e strolladig-tud d'al lec'h divizet. Eno e kavas paotred, darn dizanav dezhañ, hag un nebeudig re all anavezet un tamm gantañ. Diouzhtu e voe roet an urzhioù hag en em stlabezas ar baotred e-touez al lann, da c'hortoz. Kirri-nij a dremene uhel en oabl o vont moarvat etrezek an Oriant da ziskargañ o bombezennoù.

Diouzh kostez Montroulez hag ar Sklerded e weled o sevel a-reuziadoù, etrezek an oabl, bannoù ledan ar glaskerien girri-nij, met re sklaer e oa an oabl gant al loar evit gwelout ervat ar bannoù-se o skubañ bolz an neñv.

En un taol e savas ar baotred o fenn ouzh krec'h. War a seblante e oa ur c'harr-nij un tu bennak etre Ploubêr ha Tonkedeg, o troiata en aer... Kerkent e krogas ar re a oa er penn, hag Emil unan anezho, da brientifi o lampoù-godell. Tostaat a rae ar c'harr-nij. Gwelet e oa bet moarvat gant an nijerien arouezioù paotred ar stourmerzh-kuzh, rak goude bezañ graet un toullad troioù hir a-us da Geriwallan, e krogas da verreat e droioù ha kerkent e laoskas e garg-armoù da gouezhafi, e boestoù-houarn bras a-walc'h. Ha tizh hag a-raok etrezek ar gêr.

E berr-amzer e voe diac'hubet an dachenn, daoust ma oa bet diaes kaout un toullad boestadoù kollet e-touez al lann, pe gouezhet er brouskoad. Ne oa ket amzer da goll, evel just. En deizioù war-lerc'h e vije graet ar renabl war an holl draoù hag ingalet etre ar strolladoù stourmerien-guzh. A-benn hanternoz e oa erru Emil en-dro er gêr.

N'eus ket ezhomm da lavarout ne oa ket tremenet an traoù hep gouzout d'an dud diwar-dro o devoa taolet evezh ouzh trouz ar c'harr-nij diskennet izel-tre. Ha neuze kaer e oa bet berzañ ar baotred d'ober o labour ar sioulañ ma c'hellent, e ranke Emil hag ar pennoù all gourdrouz anezho pa savent re uhel o mouezhioù, e-kreiz an noz sklaer...

Met bez'e oa tud all hag o devoa heuliet ivez eus a bell, troiad ar c'harr-nij : an Alamaned. Soñjal a rae ganto, hag ar wirionez a oa evel just, e ranke bezañ bet diskennet armoù. Ha daou zevezh goude e voe gwelet strolladoù soudarded alaman o redek hag o tiredek ar vro. Ne blije ket ar vicher-se dezho avat. N'eo ket c'hwi a lavar, gant ar brouskoadoù, ar c'hleuzioù, al lanneieroù, anezho traoù dispar evit ar stourmerien-guzh da guzhat ha da stigmañ pechoù. Rak-se n'ae morse ar soudarded a-hiniennoù, se'zo sklaer, met a-strolladoù armet-kloz.

Mont a rejont d'ober furchadegoù en tiez, er c'hardioù, er solieroù met tra ebet ne gavjont. Goulennoù a rejont ouzh an dud, met holl e lavarjont n'o devoa klevet na gwelet netra.

Dichañs a reas d'ur bagad Alamaned antren ivez e ti Louizig.

Spontet e voe homañ da gentañ o welout an dud armet-se o furchal e pep lec'h : en ti, er c'hrevier, el leur, hag e kement houign a c'helle bezañ kuzhet armoù enno. «Mademoisel, a c'houlenнас unan bennak eus an adjudanted a oa e penn ar bagad, fou n'afe pa fu de Terrorist par ici ?» Ne voe ket diaes da Louizig respont. Ha pa ne oa ket kavet netra en ti pe en-dro d'an ti e sachas an Alamaned o heuzoù ganto, da vont da furchal da lec'h all !

Goude bezañ furchet ha difurchet e meur a di, ec'h errujont e ti Emil. Hemañ a oa oc'h arat er park, ar park diwezhañ a-raok peurlakaat an here. Ober a reas ur yeuskenn pa welas un toullad «schleued» e toull-karr ar park, hag oc'h ober sin dezhañ da dostaat. Evel ma ne seblante ket bezañ gwall-breset e teuas ur soudard bennak etrezek ennañ, en ur huchal «Kom ! Kom !» «Kom ! Kom !» a lavaran-me ivez ! a c'hrozmoile Emil etre e zent. Met kompren a reas diouzhtu e oa gwell dezhañ ober e baotr brav e-lec'h klask rebarbifi ha risweal. Betegout. Ober a reas sin d'an Alamaned edo o vont da stagañ e gezeg ouzh ar c'hleuz ha mont d'o heul betek an ti.

Furchal ha difurchal an ti a rejont, lakaat pep tra a-benn-bouell, met re vat a oa kuzhet an traoù risklus evit ma c'helljent kouezhañ warno. A-barzh ar fin e skuizhjont ha mont da lec'h all. «Tomm eo bet d'am ler, a soñje Emil da c'houde, rak ma vijent aet da zispenn kement fagodenn-lin a zo aze war ar solier, ne ouzon ket penaos e vije bet echuet ar stal... Dav e vo din bezañ war-evezh hiviziken».

Ur soñj iskis avat, a zeuas da rodellañ dre e spered, ha na oa ket evit argas kuit : «Daoust ha flatoullet ne vije ket bet ? Flatoullet gant piv ? Dav e oa gouzout hag-efi e oa bet furchadeg en tiez all evel en e hini.»

Re ziwezhat e oa anezhi, ha poent peurarat ar park ; anez e oa aet d'ober tro an tiez diwar-dro da glevout ; met n'eus forzh penaos, e oa gwell gortoz betek an deiz war-lerc'h, rak a-benn neuze e vije aet an Alamaned en-dro d'o lojeiz, ha riskl ebet d'o c'haout war an hent.

A-benn an deiz war-lerc'h e oa aet ar vrud dre ar c'horn-bro penn-da-benn e oa bet an Alamaned oc'h ober furchadeg e kement ti a oa er c'harter, da glask armoù. Evel m'emañ ar c'hiz, amploc'h evit justoc'h a veze lavaret, peogwir e oa darn hag a lavare e oa bet gwelet parachutisted o'n em goach er c'hoadeier evit tec'hel dirak an Alamaned ; hag e oa bet tapet unan bennak anezho ha kaset d'ar prison... Ha me'oar...

Mont a reas Emil da Draoñ-Gwenn, betek ti Louizig, war zigarez klevout an doareoù. Ne oa nemet Louizig er gêr ; aet e oa he zad hag he mamm da Lannuon gant o charabañ, d'ober o marc'hadoù. Un tamm bihan e oa souezhet Louizig ouzh hen gwelout, met c'hoant a-walc'h he devoa ivez da glevout un dra bennak. Pedit a reas Emil da azezañ hag e tapas ur voutailhad-jistr.

da ziskenn ur bannac'h dezhañ. Goude bezañ komzet diwar-benn al labourioù, an amzer, e savas kaoz evel just diwar-benn diskenn an Alamaned er vro o klask war-lerc'h armoù.

- Bet e oa ar Boched-se du-mañ, eme Emil.

- Amañ, eme Louizig, e oant bet ivez, met petra o devije kavet ? Pell'zo eo bet kaset fuzuilh-chase Tata d'an ti-kêr, evel ma oa bet gourc'hemennet e 1940, pa oa en em gavet an Alamaned er vro.

- Du-mañ kennebeut, eme Emil, ne oant ket risklet da gaout. Met poent eo d'ar railh-se mont ac'han, ne gav ket dit ?

- Krog eo an dud, eme Louizig, da gontañ e oa bet diskennet armoù en noz all, kostez Keriwallan. Met ni a zo en un toull ha n'hor boa klevet seurt ebet.

- Pe oa bet diskennet armoù, pe ne oa ket, eme Emil sec'hik e vouezh e vefe propoc'h d'an dud serrifi o genoù... En tu all d'ar stêr emañ Keriwallan, ha ne welan ket perak ez int bet en tu-mañ o furchal ivez. Ne gavan ket se gwell-sklaer... Daoust ha na vefe ket bet unan bennak o kontañ se d'ar Boched, en ur astenn ar gaoz, evel just...

Sachañ a reas war e vannac'h-sistr ha chom ur pennadig hep dic'hwezhañ ger. Ha neuze e kendalc'has en ur sevel e vouezh uheloc'h :

- Ar gozh Voched lous-se, poent eo diskouez dezho hent ar gêr.

Ober a reas Louizig ur sell dre ar prenestr ha dre doull an nor, evel p'he dije aon na vije ket unan bennak o selaou...

- Rez ket gwad fall, plac'h, eme Emil. Ar re-se ne ouzont ket brezhoneg. Nemet unan bennak evel-dout-te en devije bet desket dezho...

- Petra ? eme Louizig piket un tamm gant ar gerioù-se. Petra 'c'h eus c'hoant da lavarout ?

- Fidedoull, eme Emil, a bep seurt kaozioù a glev an nen.

- Peseurt kaozioù 'ta, mar plij ? eme Louizig krog da vezañ hegaset da vat gant ton iskis ha gerioù goloet hec'h amezeg.

- O ! mann ebet ! mann ebet ; met bez'ez eus tud, en deiz a hiziv, hag a zo prest da zougen dorn dezho. Me a anavez ur paotr yaouank hag a zo du-hont prizoniad ganto ; a-hervez, ez eo erru ken mat ganto, servijet en deus ken mat anezho, ma leverer e vo degaset d'ar gêr en deizioù-mañ. Ar seurt-se a zlefe bezañ kaset d'ar galeoù betek fin o buhez.

Komprenet mat he devoa Louizig, en dro-mañ, eus piv edo Emil o komz.

E-pad ar brezel e-lec'h leuskel ar brizonidi dilabour er stalagoù, e oant bet rannet e komandoioù ha kaset kalz anezho da labourat war ar maez, d'an atantoù, rak ne chome war ar maez nemet tud kozh, o vezafi ma oa bet galvet ar baotred d'an arme zoken ar baotred na oant ket en oad, ha milrikouret e veze ar merc'hed gant ar brizonidi, na petra'ta. An hini a laboure ha na veze ket o klask ober e benn-fall a veze deuet-mat.

E-touez ar brizonidi-se e oa meur a hini hag a yae da labourat d'un tiegezh ha na oa ket pell diouzh ur c'hastell kozh, hag eno er c'hastell edo o vevañ ur «Von» bennak, ur jeneral kozh, re gozh evit bezañ adgalvet da ren soudarded. Sot e oa avat, gant kezeg, ha deuet e oa a-benn da gaout ur marc'h, bet reputuet eus an arme, evit ober troioù en-dro d'e gastell. Un den faeüs hag a selle a-gorn ouzh ar brizonidi a gave war e hent : Ne oa ket mat d'ar re-mañ tostaat re dezhañ, rak kerkent e veze gwelet e gelastrenn o sevel er vann, ha gwazh-a-se da neb a dape. Gwir eo, ne oa ket deuet a-benn da walennata den ebet, rak war-evezh edo ar baotred goude m'en devoa klasket distagañ ur galkennad gant unan anezho. Ne veze ket eus ar sershañ war gein e varc'h, ha ne vanke ket ar brizonidi d'ober goap (o ! kenetrezo hepken) pa welent ar paotr kozh war e hinkane !

Ma ! berr-ha-berr, un devezh m'edo hor «Von» oc'h ober e dro, setu ma voe spontet e varc'h ha ma reas ul lamm a-dreuz. Ha kouezhet ar marc'heger diwar e gein. Ha kouezhet zoken en ur stankad-dour don. Harnezet evel ma oa ha kozh evel ma oa, ne oa ger ebet gantañ da saveteiñ e vuhez. Dirollet e oa ar brizonidi da c'hoarzhin didruez «Mat a-walc'h'zo graet dezhañ, an ampoezon kozh-se !» a lavarent en ur sellout eus a bell. Gras dezhañ da vezañ beuzet ma vo peoc'h gant e c'henoù hag e gelastrenn pelloc'h.» Aet e oa ar paotr kozh dindan an dour.

- Ma ! eme unan eus ar brizonidi, forzh piv eo hemañ, ne vo ket laosket da veuziñ evel ur c'hi ! Hag en o lemel e borpant : e roched, tennañ e votoù hag e vragoù, ha war e benn en dour yen. Un neuier eus ar gwellañ e ranke bezañ, rak ne voe ket pell o tapout krog en hini a oa o veuziñ, hag o tegas anezhañ d'ar bord. Ar re all en ur c'hinañ un tamm, hen sikouras da denañ hor «Von» kozh er-maez eus ar stank, ha d'hen astenn war e gof da zislonkañ an dour en devoa evet...

Koulz eo lavarout raktal anv an neuier akuit-se : Adrian, danvez-pried Louizig. An holl dud'koste ar C'houer'hed a ouie n'en devoa ket e bar da c'hoari en dour : e bñe milin Garaez, e bñe milin Gergrist hag e bñe Traof-Morvan e oa un dudi hen gwelout o neuial evel ur pesk. Ha pa'z ae d'ar mor, e-kerz an hafiv, ez ae pell-pell hep aon ebet. Ne oa den barrek da gevezañ outañ...

Un toullad devezhoù goude-se, pa oa en em gavet sampar ar paotr kozh, e fellas dezhañ ober anaoudegezh gant e saveteer... Hag e fin an diviz e c'houlennas digantañ :

- Petra a c'hellan-me ober evidoc'h ?

- N'em eus ezhomm a netra, Aotrou, eme Adrian.

- Eo ! Eo ! Me'zo sur hoc'h eus c'hoant da vezañ dibrizoniet ha da vont d'ar gêr.

Kaer en devoa Adrian lavarout ne venne ket kuitaat e gamaladed prizonidi, e lavaras groñs ar jeneral kozh «Arabab deoc'h ober gwad-fall, laoskit an dra-se war va c'hont.»

Trubuilhet a-walc'h e oa Adrian pa gontas se d'e gamaladed. A-barzh ar fin, e lavaras ar re-mañ dezhañ «Selaou'ta, amañ ne ziverrez netra, koulz eo dit distreiñ da Vreizh, mar gallez. Well-a-se dit. Ni 'c'hortozo amañ fin ar brezel.»

Bremañ moarvat hoc'h eus intentet perak e komze Emil, evel ma rae, ouzh Louizig, e Traof-Gwenn... Kent leuskel Adrian da vont d'ar gêr avat e oa un enklask pervezh da vezañ graet war e dud ha war e diegezh. Hag en arme evel e lec'h all, ez eus ezhomm kalz a amzer evit ober difrêioù evel-se, dreist-holl en amzer-a-vrezel. Ha tremenet e oa dija meur a viz abaoe an darvoud emaoomp o paouez kontañ... Gout a ouie holl dud ar sitread an afer-se hag Emil ivez, evel just...

Aet e oa Louizig gwenn evel un tamm paper, stardañ a rae he dent, hag e pare ur skleur iskis en he daoulagad.

- Ya ! ya ! va flac'h, a zalc'he Emil da lavarout, evel p'en devije c'hoant da ziskargañ, ur wech evit mat, ar galonad kasoni hag a oa o c'horifi en e greiz abaoe keit all a amzer !

«Tud, sac'h-o-revr ganto, setu petra eo ar seurt tud-se ! Ha te, ma vije bet goulennet digant koach Alamaned ez ti az pije graet evit degas d'ar gêr da gamalad ! Kollaboreurien setu petra ez oc'h tout ! Piv'oar ? Marteze ez eus Alamaned koachet ez ti abalamour da glevout hor c'haoz ?»

Anat e oa dallet Emil gant ar warizi hag ar gasoni, diboellet e oa hag e lavare dibennaj, evel un inosant.

Re avat, en devoa lavaret :

- Ma ! eme Louizig, Marteze ez eus Alamaned kuzhet en ti-mañ ha ne vo ket diaes dit gouzout. Me a zo o vont da reiñ gouloù dit !

Ha hi ken parfet ha tra o tapout ur voestad-alumetez diwar vantell ar chiminal hag oc'h astenn he dorn d'he reiñ da Emil :

- Benn az po straket kement alumetezenn a zo er voestad-mañ az po dispignet gouloù a-walc'h evit diskoach da gamaladed !

Chom a reas Emil batet o welout jestr Louizig hag o klevout he c'homzoù. Klevout ober e gamaladed eus ar Boched brein-se ! Ha mont da strakal alumetez d'o diskoach pa bare c'hoazh an heol er-maez !

Ha pa en defe bet ur c'helorniad dour-skorn war e benn, ne vije ket bet gwashoc'h. Distanet-mik e oa dezhañ, torret e oa dezhañ. Betek e greizig-kreiz a oa aet goaperezh kriz ha flemmus ar plac'h yaouank. Trec'het e oa. Sevel a reas diouzh taol hep ger ebet, ha mont etrezek toull an nor. Er-maez e pare an heol ha war daol ar gegin e oa chomet ar voestad-alumetez !

Ne oa ket pemp munud ma oa aet Emil dreist an treuzoù, ma voe klevet trouz ar charabañ oc'h erruout eus a Lannuon. Louizig a yeas ar-maez da dapout ar pakadennoù : diankachoù-tiegezh, ha

neuze un draig bennak evit Nedeleg... Met ken meudek e oa Louizig, ha ken dismeiet he bizaj, ma welas diouzhtu he mamm e oa erruet un dra bennak ganti : «Petra 'zo erru ganit, Louizig ? Bez'ez eus ur penn ouzhit ! Seurt-se !

- Se n'eo mann, mamm, me 'gonto deoc'h bremazonn. Met tapit din ho pakadoù bepred...»

- Ale ! penaos emañ ar bed amañ ? » Eus toull ar porzh e teue ar vouezh-se, ur vouezh yaouank ha seder.

- Ul lizher a zo ganin. Adrian a zo o tont d'ar gêr, eme ar memes mouezh, hep gortoz respont ebet... Breur yaouank Adrian an hini'oa. Hag efi o harpañ e varc'h-houarn ouzh an ti, hag o tostaat d'an dud gant al lizher dalc'het uhel er vann gantañ, kement a stad a oa ennañ.

Ne oa ket sur Adrian da vezañ erru er gêr a-benn Nedeleg, met bez'e vije sur-mat a-benn deiz kentañ'r bloaz. Fourbiet-naet e oa Louizig, ha n'eo ket souezhus, goude an abadenn he devoa bet gant Emil, ha gant ar c'heloù joaus edo o paouez resev.

Met krog e oa Steredenn Nedeleg da barañ en he c'halon.

Klerg

DEIZ GOUEL ITRON VARIA hanter-eost,

Gant G. BRUNEAU

Pa c'hoarvez din bezañ e Breizh e miz Eost e vourran o vont, en deiz-se, d'ur chapel vihan, nepell diouzh aod Mousterlenn. Digor-bras eo an nor da zegemer engroez an dud a zeu di da glevout an oferenn. En e sav dirak an aoter emañ ar beleg hag efi o kinnig deomp skouer ha skoazell ar Werc'hez. Kozh eo ar chapel. War an tu kleiz anezhi ez eus ur siminal ha war an tu all ur prenestr ma c'hoari laouen war e werennouigoù an heol hag an avel gant skourroù ar gwez-derv a zo anezho kurunenn c'hlas ar chapel vihan. Evurus on : amañ en em gavan er gêr.

Alies, avat, e tremenan miz-Eost e rannvro Bariz, er c'hreisteiz anezhi, dalc'het eno gant va labour. Hogen, en deiz benniget-se, ez an, bep gwech ma c'hellan, d'ober ur weladennig d'ar Werc'hez, en iliz Itron Varia ar Warezeurez vat, en Hirbont-war-Orj, ur gêriadenn war ar maez, ul lev bennak er reter da dour brudet Montlhery.

Ha, dre ma tremen ar bloavezhioù e teu muioc'h-mui santual nemetañ ar Werc'hez, e traoñienn ar ster Orj e-lec'h m'emañ o vevañ da vezañ evidon evel un eil gêr.

Dre zegouezh e oan deuet di un ugent vloaz bennak'zo, un deiz m'edon o vale dre eno. Koefoù gwenn, dilhadoù kaer, ur c'houblad biniou ha bombard o sonifi. Pirc'hirinaj ar Vretoned deuet di da enorifi ar Werc'hez el lec'h end-eun ma oa bet enoret gwechall gant an dugez, Anna Vreizh.

Ha, d'o heul, ez on deuet en-dro alies.

Setu eta m'eo deut ar soñj din skrivafi, berr-ha-berr, istor Hirbont (Longpont).

A-raok an oadvezh kristen, en ul lec'h ma strinke eus an douar ur stivell yac'haus he dour o doa an drouized enoret un doueez-vamm a oa ganti ur bugel etre he divrec'h. Bez'e oa un delwenn anezhi e toull un dervenn : VIRGINI PARITURAE, ar werc'hez a zle lakaat ur bugel er bed. Un delwenn, hefvel outi ha bet kavet e Chartrez, a vije bet kaset eus Hirbont da vro ar Garnuted, gant un den anvet PRISCUS, 50 vloaz bennak a-raok H.S.

En trivet kantved, Sant Denez en ur vont da avieliñ ar Barisii a zispleg da dud ar vro e oa ganet bugel ar werc'hez ha lezet en dije ganto un tamm eus he gouel. Sant Yon, e ziskibl, a zalc'has gant labour e vestr, hag a savas el lec'h-se ur ti-pedifi bihan da enorifi ar Werc'hez. Tud a-ziwar dro a zeredas stank d'ar chapelig. Ganet e oa ar pirc'hirinaj.

Kêriadenn Hirbont a denn hec'h anv eus ar chaoser hir bet savet eno evit treizhañ ar stêr hag ar gwernioù a oa war he glannoù. Warni e vije bet mibien Glovis o stourm goude marv o zad : AD PONTEM URBICI, war bont ar ster Orj.

Et bloaz 1031 e varvas Thibaut File-Etoute (blev melen dezhañ ?), aotrou Montlhery, an hini a lakeas sevel ar c'hastell krefiv. Et bloaz-se end-eeun e krog da skedifi a-zioc'h Hirbont steredenn hollgaer an Itron Hodiern, pried Guy I-af, mab Thibaud. A-drugarez dezhi eo e voe savet kentañ iliz Hirbont ha sed amañ ar vojenn a gonter diwar he fenn :

«Da gentañ, ne zeue ket ar vafsonerien a-benn da lakat diazezoù an iliz. Bep mintin, ar vein lakaet ganto en dere'hent a veze aet don en douar. Kompren a reas an Itron Hodiern e oa an diaoul an hini a oa oc'h ober e reuz, hag e reas he menoz hen diarbenn. Mont a reas kuit eus he c'hastell dre guzh ha, gwisket evel ur goueriadez, e teuas da labourat war ar chanter. Al lafis a oa enni a roas kalon d'an holl zoken d'ar re lezirekafi hag e voe gwelet ar mogerioù o sevel a-us d'an douar. Kement se, avat, ne blijte tamm ebet da Baol Gornek en em glevas gant ur gov a oa o labourat eno. Ha sed a c'hoarvezas :

Heskennet barrinier ar skeulioù, e talc'he ar vicherourien da grapat ganto : troc'het liammou ar chafodoù, e chome ar re-mañ en o sav ; toulllet fofis ar sailhoù, ne zivere banne dour ebet diouto. Neuze Paolig hag ar gov a dommas krommelloù ar sailhoù pezh ne viras ket ouzh an itron Hodiern da dapout krog enno hep na vije devet he daouarn.

Foll e teuas ar gov hag e wreg. Echuet an iliz, e voent dibennet hag o fennoù a yeas da vein. Douaret e voent dindan dor vihan an iliz, dezho da vezañ flastret gant treid ar birc'hirined betek fin ar c'hantvedoù.

Istor an iliz skrivet war bladennoù maen-glas peget ouzh ar mogerioù a zispleg c'hoazh kement-mañ :

«Er bloaz 1155 goude H.S., ar pab Ugen an trivet, dre zevosion evit I.V. Hirbont, a roas dezhi levedoù seizh iliz a-ziwar dro. Mein-bez a zo e leurenn an iliz. Dizanv ez int an holl anezho nemet unan kizellet brav, hini ur c'houer a varvas d'an 12 a viz Genver 1615. Emañ korf an Itron Hodiern o repoz ivez betek an dasorc'hidigezh en iliz Hirbont a chom atav ar boked kenedus a ginnigas da Zoue.

E dibenn ar XVI-vet kantved e sav a-zioc'h Hirbont ur steredenn ken skedus all ha hini an Itron Hodiern hag ar steredenn gaer-se a zo Anna Vreizh.

Madoberourez an iliz e voe. Lakaat a reas sevel en-dro an talbenn anezhi hag ar porched, ennañ peder delwenn mentet reizh : ar Werc'hez war ar piler kreiz hag a bep tu d'an dorjoù Sant Yann, Sant Bartoleme, Sant Denez ha Sant Stefan. A-us d'ar porched hag a bep tu dezhañ daou gustod : unañ evit Anna Vreizh, hag egile evit ar roue Charlez.

E-pad an Dispac'h bras e voe muturniet ar porched, torret o fenn da sent an nor-dal, ha taolet d'an traoñ delwennoù Anna Vreizh hag he fried. Gourvezet war an douar e talvezjont da bankoù d'an dud a zeue di da ziskizhañ.

Bras e voe an dismantrou ken e voe ret serrifi an iliz er bloaz 1818, rak dafjerus e oa hiviziken evit an dud o vont e-barzh. Ha ne voe nemet goude brezel 1870 e voe adaozet ha digoret en-dro.

Hevlene c'hoazh e voen unan eus ar birc'hirined a yeas da Hirbont gant gouel Itron Varia Hanter-Eost. Erruet eno dirak he delwenn ec'h enaouis teir c'houlaoenn : unan evit Bro-Velez, ar vro m'on bet ganet enni, unan all evit «bro an torgennoù glas» (ar Perch), ur vro m'em eus bevet ha karet enni, hag er fin, unan evit ar vro a zo deut da vezañ hini va ene ha va spered : Breizh.

Teir c'houlaoenn, teir fedenn evit teir bro ker d'am c'halon, dezho da chom bev-buhezek ha feal d'o orin.

Camille le MERCIER d'ERM (1888-1978)

Aet eo da anaon, d'an 18 a viz eost 1978, Camille Le Mercier d'Erm, 90 vloaz. Marteze, n'eo ket anavezet ken gant ar re yaouank en Emsav. Koulskoude, bet en deus e eur, dreist-holl a raok ar brezel 39-45. Anavezet evel barzh (e galleg), evel istorour hag ivez evel stourmer. Ganet e Roazhon ; ur rann avat eus e dadou-kozh a oa ginidik eus goucied Breizh, Bro-Leon marteze. Met (evel kalz) ez eo e Pariz en devoa dizoloet e «vrezhonelezh», diwar gejañ gant Bretoned-all, skrivagnerien : Ar Govig, Ar Braz, Taldir dreist-holl. Deuet en-dro da Vreizh, e voe degemeret da ezel en U.R.B. (Unvaniezh Rannvroel Breizh) (eus Markiz an Estourbeilhon). Paoir entanet, ne oa ket se awalc'h evitañ ; ha, gant ur mignon bennak (Job de Roince da skouer), en devoa krouet ar c'hentañ «Strollad Broadel Breizh» e 1911. Er bloaz-se e voe toullbac'het dre m'en doa savet e vouezh a-enep «Savadur ar Vezh» lakaet war blasenn ti-kêr Roazhon (an hini distrujet e 1932 gant Gwenn ha Du...)

Bevet en deus e Dinarzh a-hed a vuhez hir ha krouet aze un ti-embann «Editions de l'Hermine». Aze e voe embannet e oberennoù niverus. Desket en doa ar brezhoneg, deuet barrek awalc'h warnañ evit karout ha prizout Barzaz-Breiz da skouer. Met

skrivañ a rae e galleg ha brudet e voe e anv, pa 'z embannas, goude ar Brezel 14-19 : «Les Bardes et poètes nationaux de la Bretagne armoricaine : 1800-1914», dastumad o taolennañ gant arroudadoù hir an Emsav lennegel. Meur a oberennig-all a zo deuet goude se.

Met, d'hor meno, e oberenn-istorour an dedennusañ a zo «L'Etrange aventure de l'Armée de Bretagne», embannet e 1937 : istor Kamp Conlie e-pad goañv ar brezel 70-71. Adembannet e voe al levr-se e 1970 gant ur stagadenn (ken fetis hag al levr) e 1975 : «Une armée de Chouans», o reñf meur a ziell diwar-benn an hevelep darvoudoù ; kerdifi a reomp e chom gant al labourioù-se un dalvoudegezh wirion ; rak diskouez a reont un tu anavezet fall eus ar brezel-se, un istor falset a-ratozh gant al levrioù ofisiel a zeskadur. Ha trist eo gwelout atav e kalz kêrioù eus Breizh straedoù Gambetta, Chanzy h.a., tud hag o deus dibunet kement a c'hevier ha taolet dispriz war ar Vretoned. Dija, an istorour La Borderie en doa difaziet an traoù ; met al labour a voe c'hoazh krefivaet gant Le Mercier d'Erm.

E 1964, e voe embannet e oberenn-varzh ziwezhañ : «SANG d'OCCIDENT» : un dastumad berr a varzhonegoù entanet-tre, o krial poanioù ar barzh dirak kement a daolioù displeal e-keñver Breizh hag ar Vretoned (1870, 1914, 1943, «Y.V. Perrot», 1944, 1945) dirak kement a zallentez hag a leziregezh a-berzh hor c'henvroiz. Santout a reer amañ c'hwervoni zon, c'hwervoni ur stourmer kozh, kerse gantañ o vezañ na voe ket klevet muioc'h e c'halv, komprenet e emgann ; met pa vez ur stourm a-du gant ar gwir, e chom talvoudus n'eus peseurt disoc'h en, devez. Kavet en deus bremañ Le Mercier d'Erm peoc'h an Aotrou Doue. Doue d'e bardono ! (1)

J.C.

(1) E-touez oberennoù C.M. d'Erm arabat ankouazh.

«La Chanson des Siècles Bretons», dastumad kanaouennoù-pobl (un tammig diouzh doare Barzaz-Breiz), leun a spered broadel, dreist-holl pa vez kont eus Anna Vreizh, ken gwasket gant Roue Bro-C'hall, anezhi impalaerez pried Maksimilian, un destenn brav-tre.

Un nebeut anvioù

BOKEN : Brudet — tre ez eo bet an anv a V-BOKEN er bloavezhioù-mañ, gant ar mesk souezhus a zo bet eno. Goude bezañ bet adsavet diwar e zismantroù gant an Tad Dom Aleksiz Presse, e oa bet renet an abati gant ar priol Dom Bernez Bezret goude marv an Tad Aleksiz. C'hwitet e oa bet avat taol-esae Bernez Bezret o klask nevesaat an Iliz, ha bremañ ez eus leanezed o vevañ en abati kozh.

Savet e oa bet an abati kentañ e 1137 gant menec'h deuet eus abati Bear. Hervez ar parchoù kozh e veze graet BOQIAN ha BOQUIEN eus an abati. Klasket ez eus bet meur a wech diskleriañ an anv-se. Ar Barzh Taldir-Jafrennoù pa ne wele seurt ebet, en devoa ijinet BOD-GWENN, ar pezh a oa un anv brav-tre heñvelik ouzh stumm modern an anv BOQUEN.

Hogen aesoc'h ez eo, d'hor meno, diskleriañ an anv-se eget na seblantfe diwar ar c'hentañ sell.

Lenn a reomp eta BOKIAN pe BOKIEN.

Gallout a reomp avat lenn BO(d)KIAN pe BO(d)KIEN. Abred-tre e vefe kouezhet an D en distagadur ha setu perak n'hen gweler ket war an dielloù kozh.

BOD a zo sklaer, pa dalvez : **annez, repu.**

KIAN pe KIEN a zo un anv anavezet-mat ivez, hag en eskopti Sant-Brieg ez eus zoken ur barrez o tougen ar anv-se : PLEGIEN distaget PLIAN e brezhoneg gant ar bouez vouezh war BLI. Da lavarout eo parrez KIAN. Kian e-unan a zo un anv-den hag a dalvez KI-AN=Ki bihan, anv moudoun moarvat roet d'ur soudard kalonek ha deuet da vezañ anv personel. Kaout a reer an anv-se e CANU ANEIRIN.

Sed amañ lod eus ar rann IX, gwerzennoù 74-80.

74 Gwazed a reas da Gatraezh, bagad maget gant mezegien.

75 ferv ha nerzhus — pec'hed e vefe chom hep o menegif.

80 Ur c'heneil a gollis — feal e oan —

81 Prim d'an emgann-Kriz eo din bezañ e gollet.

82 Ne vennas ket ar gour kadarn-se eus argouroù un tad-kaer :

83 Mabig da GIAN, eus Maen Gwennoun.

Ne roer ket anv ar gouron-se, met anv e dad hepken KIAN. Koulskoude er werzenn 257 e seblanter reñf anv pe lesanv ar paotr yaouank-se : LLIF = LIVN, HESKENN

255 Mab penhêr da Gian, eus an tu all da Venez Bannog

257 ne oa hini lemmoc'h eget LIVN (LLIF).

N'eus forzh penaos, anavezet-mat eo an anv KIAN (skrivet CIAN) e kembraeg. Un anv boutin a-walc'h ez eo.

Ouzh PLIAN e c'heller keñveriañ an anv LANNGIEN (skrivet Langien), e parrez Ploueskad, met dav e vefe gouzout da gentañ penaos e vez distaget. Klasket ez eus bet ivez tostaat PLOUVIEN, parrez eus Bro-Leon, ouzh PLIAN, met diaes e seblant bezañ tremen eus KIEN da VIEN. Er barrez-mañ emañ kentoc'h an anv Gwien da glask, d'hor meno.

Da glozañ : BOKIAN-BOKIEN a vefe neuze BOD-KIAN : ti, repu, annez Kian, pe marteze gwelloc'h c'hoazh : Peniti KIAN. Hep gouzout dre just, eus petore KIAN e komzer. Merzit emañ an Estrad (Via Strata), da lavarout eo, Hent kozh Korseul-Gwened, o tremen stok eno. Gwirheñvel ez eo eta ez eus bet unan eus a Sent Breizh o tonet d'en em ziazezañ eno da gentañ, kent mont da ziazezañ parrez PLIAN, lakomp !

PENVINS. E Ledenez Rewiz (Rwiz) ez eus ur beg-douar hag en deus un anv misterius-tre da welout. Meneget eo bet gant G. Bernier en e studiaden war anvioù-lec'h Ledenez-Rewiz (Annales de Bretagne Kerzu 1967). E brezhoneg e vez distaget an anv-se bremañ PIRWIZ. An diskoulm a gredomp a zo roet deomp gant G. Bernier e-unan pa verk an daou stumm-mañ d'an anv war-dro 1505-1510 : PENVICE ha PENUICE. Lenn a rafemp eta PEN-en-VICE PEN-en-UICE. Gant an anv VICE-WICE er reizh wregel, hag ar ger-mell EN, e brezhoneg krenna, da dreñf en ER.

Klaskomp eta treñf an anv-se :

PEN-EN-VICE : PEN-ER-VICE pe c'hoazh PEN-ER-UICE.

Ar ger o tont tamm-ha-tamm da vezañ Pen'r-Uice Peruice, ha da echuiñ PIRUICE.

Met deuet eo da vezañ PIRWIZ ! Dre-se e oa en E e dibenn ar ger ul lizherenn faos ! Ret e oa lenn eta adalek ar penn-kentañ PENVIS da lavarout eo PENN-AR-WIZ.

Klotañ ervat a ra an traoù pendeogwir ez eo PENVIS-PIRWIZ ur geriadenn hag ur **beg-douar**. Diouzh stumm ar beg-douar-se bet deuet an anv, moarvat.

Peogwir emaoomp gant studiaden G. Bernier war anvioù-lec'h Ledenez Rewiz, kinnigomp traoùigoù arall. Gwell e vefe treñf **BANASTERE** = **genoù ar ster**, eget penn ar ster.

BANERY o vezañ m'eman tost da gastell Susinio a c'hellfe bezañ hepen liester ar ger «Baner». Evel ma oa ar c'hiz e veze lakaet bannieloù a-istreibl ouzh ur post bennak pe er prenestroù pa veze en Aotrou er gêr. E park ar «Baner» e veze istreiblhet eta ar bannieloù-se.

KALLOCHIG : N'en deus ket kinniget G. Bernier troidigezh ebet. Anat eo ar ster, da vihanañ diouzh gwelout ar ger en-e stumm a vremañ.

CHESEGUEN : **Pignon-en-chese-gwenn**. D'ho meno kompren «ar c'hezeg gwenn», ar «g» eus «**kezeg**» o vezañ bet lonket gant ar «g» eus gwenn.

COUCAHES, COUCAHET : 'koad kazhez, koad kazhed (kizhier) pe *kozh kazher, kozh kazhed.

FOURN EGRÉUX : soñjal marteze en **Egroaz**, amgwaz = roz gouez.

COAT AN GUYNIEC. Kentoc'h koad ar **winieg**.

GRAZ h. a. Roll hir an avioù e **GRAZ**, **GRA**, **GREE** a zo talvoudus-tre.

GRENUGUEN : dav e vefe kaout an distagadur. Ur c'hoari-gerioù a c'hellfe bezañ amañ **GRE (a) N U GWENN** : Lesanv ur maen gwenn, ur roc'hell wen kenvel ouzh ur vi ?

KERBEZO, Kerpero : Soñjal e **perzho (ú)**. Neuze Koad-tailh ?

KERET : ar stummoù kozh **KERRETH** a rofe da gompren : **Ker ked**, red o talvezout **gwazh-dour, ster** ; **roudouz ivez**. Moarvat e tremene ur hent kozh dre eno.

KERSELUESTRE : Ker selvestr, silvestr ?

RORAST : kinnig a rafemp **ROC'H (an) C'HAST** = Rorast. Gast amañ o talvezout **kiez**. Roc'h ar giez, heñvel ouzh penn ur giez ?

RUZAULT : Ar stumm kozh **RUZAULT** a seblant sklaer-tre : **Ruz-ALT**, da lavarout eo **tosenn ruz** Cf **DUAULT (Duod) TOSENN DU, Gwennod** h.all.

SARZEAU. Distaget Serc'haw, hervez G. Bernier. Met aliesoc'h e klever **Sarad**. En amzer gozh **Serthau** Ger diaes, nemet e vefe ar wrizienn **serth** ennañ.

TOUL CONNAN. An tri ger e dibenn ar pennadig-se a seblant bezañ toull-ar-c'hazh, toull ar c'hi ha toull ar morhouc'h.

TREVENAST : ger eus an diaesañ ha risklus-bras ez eo klask hen diskleriañ diwar-wel evel-se. Tu a vefe da rannañ ar ger evel-hen **TREVEN-AST**. Ar ger **TREVEN**-mañ a zle bezañ eus kerentiezh an holl anvioù all o kregiñ gant **TRE(v)** hag a zo bet studiet gant Emil Ernod... Amañ avat, peseurt ster resis reñf dezhañ ? Ur ger heñvel-poch a gaver e Kerneweg Breizh-Veur : **treven** = ti ha netra ken. Met Treven a c'hellfe bezañ ivez evit **Kêriadenn**. Ar ger **AST** a c'hell donet eus **GAST** = kiez. Neuze hor befe **TI**, pe **Gêriadenn** ar **C'hast** : ar giez ?

Un diskleriadur arall a zo c'hoazh ; **AST** amañ o tont diwar la latin «vastare» deuet da vezañ e brezhoneg : gwastañ.

TREVEN (GW)AST ? Kêriadenn distrujet ? Peur ? kent donedigezh ar Vretoned, pe da vare an Normanted ?

An trede diskleriadur : **TREV-EN-AST**, ti-ar-c'hast a glotte gant an hini kentañ.

KOATREVEN (Eskopti kozh Landreger)

Meur a wech e kaver anv er barrez-se e Dielloù Prosez Sant Erwan. Ur barrez etre ar Roc'h ha Perroz-Gireg. Dindan baeroniezh Sant Per an hini ennañ, nemet ez eo kalz muioc'h enoret Santez Anna, er Barrez.

Et skritur ofisiel e reer **Coatreven** anezhi, aes-tre da vrezhonekaat **KOATREVEN**. Distaget e vez peurvuiañ **KOATREVEN**, met a-wechoù e klever **Koatreven**. Tud ar barrez a vez graet anezho **KOATREVENIZ** hag ivez a-hervez **KOATREVIZ**.

Setu amañ ar stummoù ma kaver an anv-se skrivet e Prosez Sant Erwan

COYTREVANT paj. 202,

COYTREVAN paj. 204

COYTREVAM paj. 205

COTTREVAN paj. 277 ha 290.

QUERTREVAN paj. 269,

Ar stumm **COYTREVAN** eo a seblant eta bezañ ar stumm gwirion eus an anv. Distaget en amzer Sant Erwan : **KOETRE-VAN**, peogwir e veze distaget er ger : **KOAD (KOAD)** bremañ : **KOED-KOET**. Langoet, Hengoet, Koed Kroez (=Kroaz), evit Langoad, Hengoad, Koad-Kroaz.

Distagadur an anv a ziskouez splann e tleer kompren **KOAD TREVEN** pe, mar kirit, **KOAD-TREVEN**. N'eo ket aes ober un diforc'h etre an dibennoù **EN** hag **AN**.

Derc'hel soñj e talvez ar ger «TREF» e kembraeg : kêr.
 Ur c'hinnig all a vefe kompren TREVEN, TREVAN, evel un
 anv-den, mat gwirhefveloc'h ez eo an pezh hon eus kinniget da
 gentañ pa weler ur barrez nepell ac'hano dindañ an anv TREVOU
 (Tregineg), hag a seblant bezañ liester an ger **trev** = ti, chomaj,
 annez.

Derc'hel soñj e talvez ar ger «TREF» e kembraeg : kêr.

Ur c'hinnig all a vefe kompren TREVEN, TRÉVAN, evel un anv-den, met gwirhefveloc'h ez eo an pezh hon eus kinniget da gentañ pa weler ur barrez nepell ac'hano dindañ an anv TREVOU (Tregigneg), hag a seblant bezañ liester an ger **trev** = ti, chomaj, annez.

TIM SEVERIN : Le voyage du Brendan - 320 p. + 32 skeudennet.
emb ALBIN MICHEL 1978

N'eo ket an dielloù eo a vanke evit aezetaat an traoù. Merket e oa enno penaos e veze savet ar bigi en amzer-se : gant bugenod kiviñ, ha dalc'het en-dro d'ur fimm koad-onn, gwarezet ouzh an dour gant eol, lard, ha dreist-holl gant soav gloan-defved. Hiziv an deiz e vez pesketaet -dreist-holl war-dro Inizi Aran- gant bigi-ler anvet KURRAG. Sebezusañ tra ! E-touez an imboure'hioù diaesañ evit kas al labourioù da benn, e voe kavout an danvezioù ret, an danvezioù gwellañ, na petra'ta ! A-hend-all ez eo aes kompren e fellas da Severin, pa oa e vuhez-efi ha buhez e genveajourien en e garg, ober ivez gant binvioù a-hiziv, evel ar skingomz ; n'eo ket se eo a gemmfe pe a wanafe ar brouenn glasket.

Kiliet eo buan-tre al lenner gant plijadur al lenn : danevellet ez eo an traoù er c'hentañ gour, evel ma vez lavaret, pe gentoc'h displeget evel un diviz. Ha setu m'emañ al lenner o c'hortoz lontek dibun an darvoudoù. Gout a oar evel just e teuio pep tra da vat gant Severin (a-hend-all, n'en devije ket gallet sevel e levr !) N'eus forzh ! gonezet e vez gant un danevell dibunet kea eeun, daoust da zeiz pe zeiz : bezañ bet argollus ha skrijus.

Brav eo ivez deskif tra pe dra en diavaez eus ar gaoz. Da skouer : mat-tre ez eo ur vag-ler, n'eo ket diblegus ha start, hag e c'hell bezañ un tammig distreset gant taolioù rust ur barr-amzer, met, e fin ar gont, e chom ken kadarn ha ken asur ha kement bag savet gant danvezioù kalet, pe gant danvezioù a-hiziv : koad, houarn, plastik. Brav eo lenn ivez istor an ehan e manati Iona, ur manati diazezet gant Kolumkill (Kolumba); ennañ ez eus menec'h anglikan, badezour, katolik (paj. 106) o ren un doare-buhez manac'hel. Merkomp n'eo ket Brendan eo a voe an hini kentañ o treuzif ar Mor Atlantel. Broudet e voe d'ober ar veaj-se gant ur manac'h kozh hag en devoa taolennet dezhañ pegen brav e oa an «Inizi Eürus». A-raok ar VI et kantved eta e oa anavezet ar Bed Nevez gant ar Gelted.

Diouzh tu, adalek ar bajenn gentañ, e santer ar c'hazetenner hag e dro-bluenn bev-buhezek, gentañ an arz da gregif e spered al lenner. Amañ hag ahont ur ger teknikel bennak, met n'eur ket moustret gant ar gouiziege : ar pezh a zo ret hag aes atav da gompren; ken aes hag ur romant eo e ta an destenn.

Kredif a reomp avat ne vije ket bet dreist-ezhomm, diouzh pal al labour, ur roll-levrioù. Ne vije ket bet ponneraet al lenn. Aes e oa an dra-se d'ur skrivagner barrek war e vicher. Rak dav derc'hel koun ne deo ket T. Severin, ur moraer hepken, met ivez un istorour hag en deus treset sklaer-tre kartennoù-mor o tiskouez resis red-hent e verdeadenn. En tu-hont da se ez eo pinvidikaet al levr gant luc'h skeudennoù -a- liv brav-kenan, ken brav ma n'eo ket souezhus e vije dibabet hini pe hini anezho gant an «National Geographic Magazine», ur gelaouenn amerikan brudet dre ar bed-holl gant talvoudegezh he skeudennoù-a-liv. Goude danevell ar verdeadenn ez eo lakaet, evel stagadenn, an destenn anavezet evel an hini goshañ, eus beaj Sant Brendan.

Kredif a reomp ez eo dav lakaat kichen-ha-kichen al levrioù diwezhañ diwar-benn St Brendan. E 1957 e voe embannet gant R.Y. Kreston «Deizlevr-bourzh St Brendan o klask ar Baradoz» Plijus eo da lenn ha skeudennet brav. Met e gwirionez ez eus aze kentoc'h ul labour lennegel ha zoken barzhel eget ul labour-a-skiant, pa'z eo anat ez eo bet adskrivet ha kaeraet ar veaj diouzh menozioù R.Y. Kreston...

Er c'hontrol un dalvoudegezh vras e-keñvet skiant he deus ar studiaden embannet gant L. Kervran. (bet burutelled war VARR HEOL). Fellout a rae d'an Dr Kervran diskouez en deus bet graet Brendan ouzhpenn ur verdeadenn : teir da nebeutañ. Ha da brouif kement-se en deus implijet doareoù-labour ha binvioù nevez ar burutellerezh istorel evit pezh a sell diavaez ha diabarzh an testennoù. Sklaer-tre eo e glozadurioù : ez-onest ne c'heller nac'h ez eas Brendan betek ar Bed Nevez : Antilhez ha Norzh-Amerika. Respont a ra danevell T. Severin en un doare resis, d'an enebadennoù teknikel-sañset -a lavare ne oa ket posubl ober ar seur troioù gant bagoù-ler ; hag ur c'honfirmatur eus ar bravañ ez eo tezeñ L. Kervran. An eil levr hag egile en em gloka kenetrezo. D'hor meno ez eo gwell lenn labour L. Kervran da gentañ, dre ma laka sklaer holl duioù ar gudenn. Goude-se e teu oberenn T. Severin da harpañ klozadurioù L. Kervran ha da reif kred dezho.

Ur gonid all : n'eo ket danevell T. Severin un oberenn a faltazi, hervez doare Jul Vern, da skouer. Penaos chom hep stlammif ouzh bolontez ha kalonegezh ar voraerien-se ? Un destenn mat da entanañ ar re yaouank. Setu aze paotred ha ne dint ket eus renk ar babored hag ar furlukined milmeulet gant skingomz ha skinwel an R.T.F. Setu aze gouroned, harozed, hag a verit bezañ gwelloc'h brudet eget Tabarly. Met gallaoued ne dint ket. Penaos fiziout er «Mass-media» e Bro-C'hall evit barn gwir dalvoudegezhioù ? Kennerzh e chom atav skouer paotred aon ebet dezho rak ar riskl hag o redek war-lerc'h un uhelvennad.

JOB DE ROINCE : HISTOIRE DE CHOUANS : LANORE 1978 :
200p. (L.R. Palatine 75006)

Job de Roince, ur stourmer kozh, anavezet en Emsav-pezh a warant spered an oberenn. N'eo ket al levr-mañ ur studiaden savet hervez reolennoù ar ouiziegezh, diwar-benn ar chouanerezh, met hepken danevelloù o tispakafi doareoù 'zo eus ar stourmerezhezh-se ur c'hiz bet adkemeret, souezhusat tra ! gant paotred ar Stourmerezhezh-kuzh e-pad ar brezel diwezhañ : rederigoù taget evit skrapat arc'hant pe armoù, argadennoù da gastizafi treitourien pe flaterien, da zieubiñ prizonidi.

Komz a reer eus Breizh, evel just, met ivez, amañ pe ahont, eus stourm ar chouaned e Bro ar Maen pe en Normandi. Adkontafi a reer un darvoud brudet bennak : Kergidu, Istor Ursula Taopin dibennet war blasenn Landreger, barnedigezh daou dreitour d'ar marv gant Jord Kadoudal, marv kriz an eskob Aodrein, en devoa votet a-du gant marv ar roue Loeiz XVI, dieubidigezh ar chouaned toullbac'h et prizon Sant Brieg, istor Loeiza Grego. N'eo ket ken anavezet an danevelloù all : Graille, Saicherre, kastiz ar fals-chouaned.

D'hor meno ez eo dedennus-tre ar raskrid hag ar goudes-krid : sklaer e tiskouezer enno orin ha pennabegoù ar Chouanerezh : adgonit ar frankiz relijiel distrujet gant an Dispac'h, dispac'h hag a oa galvet -a-hervez- da zegas ar Frankiz ; adsevel beli ar Roue ha na oa ket ken moustrus hag hini ar Stad nevez ; nac'hafi al lezenn war an enrollafi soudarded -lezenn hag a c'hwezhas an tan ; hag evit Breizh adkavout gwirioù Feur-Emglev 1532. Ur ger bennak a leverer ivez diwar-benn La Rouerie ha Jean Chouan, an daou bennatizer kentañ eus ar stourm. Diskouez a reer ne deo ket ar Chouanerezh ar memes tra ha brezelioù ar Vande. Merkañ a reer perak e c'hwas an emsavadeg : mank a benngadour-meur, mank a genurzh. Meneget ez eo ivez krizder ar stourmerien eus an daou du.

Setu ul levr berr hag hep kinklerezh, met a skoazello intent gwell ur mare eus istor Breizh. Hag hiziv ne deo ket ul levr dreist-ezhomm, pa garfe istorourien 'zo, marksat o spered, tevel war ar bajenn-se ha n'emañ ket diouzh o zu. Plijout a raio d'ar re yaouank... d'ar re all ivez.

J.C.

ERLANNIG : Pierre Nourry, Recteur de Bignan (1743-1804).
316p. Grand in-8°. 90,00f Librairie St-Hervé. QUESTEMBERT

Feal d'e vro Kistreberzh, emañ Erlannig (Fr. Marker) o paouez embann ul levr nevez, ur studi start ha don, ur studi boellek : «Un artiste et écrivain de langue bretonne : PIERRE NOURI, recteur de Bignan (1743-1804)». Er gevrennad kentañ-mañ e konter buhez ar beleg. Ganet e oa P. Nouri e Lozac'h, nepell a Gistreberzh, parrez vrehonek en amzer-se en un tiegezh o vevañ aes awalc'h war ar maez. Anvet e voe da berson, 27 vloaz dezhañ, e Begnen. Met rankout a reas kuitaat ar Vro, en abeg da lezennnoù an Dispac'h Bras, evit mont d'an harlu, da Vro-Spagn, ha goude da Vro-Portugal. Deuet e oa en-dro e fin ar bloaz 1801 d'e barrez ; hag e 1802 e voe anvet da berson Iliz-Veur Wened ; aet e oa da anaon e 1804. Prezeget en deus, skrivet en deus testennoù relijiel, ur c'hatekiz bennak, ur c'hantig bennak, ha troet ivez ar Bibl e brezhoneg. Setu perak e savo Erlannig un eil kevrennad evit studiañ ar «skrivagner», ar brezhoneger.

Dedennus eo an oberenn gentañ-mañ... 1°) evit parrizianiz Begnen ha Lozac'h ha tro-war-dro : n'eo ket kollet koun P. Nouri aze. Er pajennoù-se, ez adkavint an doare-bevañ daou gantved'zo... 2°) evit arbennigourien brezhoneg. Gwened, ken niverus eo an arroudennoù, danvez evit ar vurutellerien... 3°) evit an istorourien, eürus o lenn ur c'hentskrid («prolégomènes»), leun a draoù talvoudus-tre, o tiskouez penaos e kreskas ar spered kristen er vro-se, penaos e c'hanas ar Chouanerezh e «Rouantelezh begnen», ne fell ket avat da Erlannig adkontafi istor ar Chouanerezh. Lakaat a ra evel anavezet dija an darvoudoù-se dre vras ; hag a-walc'h eo gantañ o skeudennañ gant ur skouer resis bennak. Met, dreist-holl, emañ o kinnig ur benveg-labour-dispar gant ur roll-levrioù dre ar munud, un daolen glok a anvioù-tud hag a anvioù-lec'h. Anat eo ez eo Erlannig barrek war ar vicher.

Div notennig avat :

1°) Marteze e kavo hini pe hini un tammig niverus hag hir arroudennoù, e gwenedeg, tennet eus buhez P. Nouri gant Aotrou Joubiouz, daoust dezho da vezañ troet e galleg : tamm-ha-tamm e teu an dra da vezañ damzivilaz. Met penaos ober en un doare-all evit tizhout pal al labour ?

2°) Chom a ra ivez hep respont splann ur gudenn e oa diaes da ziskoulmañ : evit tec'hout dirak an heskinadeg, e oa aet P. Nourry kuit. Pell eus ar vro, prezeg a ra, ha mat-tre, d'e barrezianiz chom feal d'o feiz, daoust d'ar stourm da vezañ kriz. Gwir eo o devoe ivez ar veleien harluet kalz poanioù da c'houzafi ; met savetaet o deus o buhez. Chomet eo bet, kuzhet, beleien-all er vro evit skoazellañ ar gristenien.... E gwirionez, diaes eo barn an dibab. Da grediñ eo ne voe ket degemeret ken mat-se ar re zivroet gant ur penn-chouanted bennak ; met dereat-tre e voe an degemer gant pobl kristen Begnen pa zeuas en-dro P. Nouri. Neuze, risklus e vefe deomp barn gwell eget tud ar mare-se...

MAURICE DUHAMEL : La question bretonne
dans son cadre européen.

Ed. Nature et Bretagne 38 R. Jeann d'Arc QUIMPER

168 p. - 30,00 Fr.

Marteze ez eo dav reifi da c'houzout da lennerien BARR-HEOL ez eo bet adembannet, en dastumad «Cahiers de l'Avenir N° 5» oberenn Maurice Duhamel : La question bretonne dans son cadre européen (ar gudenn vreizhek en he framm europat). Dedennus-tre eo ar c'hent-skrid, savet gant Morvan Duhamel (mab Maoris) ha Yann Fouere, o tiskouez pegen lemm e voe spored ar skrivagner dirak amzer-da-zont an Europ. Hanter-kant vloaz a zo tremenet : chom ra gwir (siwazh !) an traoù, dre vras, evit Breizh, atav dalc'het dindan beli Bro C'hall, pep tra atav renet gant Pariz. Tamm-ha-tamm avat, e voe tennet munud pe vunud evit deskadur ar yezh. Netra, koulz lavarout, evit ar peurrest. Anat eo ne vezo diskoum da gudennoù Breizh nemet dre ar gevreadelezh (federaliezh), ken a-ziabarzh ken a-ziavaez, e Bro-C'hall liammet gant Europ.

Al levr-se a voe al levr-diaze, en Emsav politikel, betek ar brezel 39-45, ha zoken goude, betek ma voe roget an Emsav gant rendaeloù tuadoù kleiz ha dehou. Kredif a reomp eo talvoudus adkemerout evel-se oberennoù kozh, poellek, diaes da gavout, evit kelennadur ar rummadoù nevez.

J.C.

HISTOIRE DE LA BRETAGNE ET DES PAYS CELTIQUES

3e partie BRETAGNE-PROVINCE (1532-1789)

et les pays celtés du XVIe à la fin du XVIIIe s.

Ed. Skol Vreizh : 240 paj. ill 40,00L.

Nevez 'zo eo deuet er-maez teirvet rann *ISTOR BREIZH HAG AR BROIOU* keltiek : Breizh Rannvro : 1532-1789 evit ar skolioù : un embannadur a dalvoudegezh wirion, en hevelep stumm hag an div rann gentañ, ha gwellaet zoken. Evel just, pa'z eo bet savet da vezañ ul levr-kelennañ (skolidi ha kelennerien) ez eo bet skrivet gant tud a vicher : sklaer eo an dra-se diouzh an aozadur hag an destenn.

Un doare dedennus-tre ha brav : bezañ lakaet war holl bajennoù an tu dehoù, diellou liesseurt : kartennoù, taolennoù, linennadurioù, testennoù kozh, luc'hskeudennoù h.a. Diaes e oa lakaat muioc'h, met plijusoc'h a-se ez eo c'hoazh an destenn displeget sklaer.

Fonnus eo an danvez dastumet : armerzh, buhez ar bobl hag ar renkadou, sevenadur, arz, yezh, fedoù politikel. Evit gwir, e tremen dirak daoulagad al lenner darvoudoù ha stad ar vro, adalek 1532 betek 1789 : 250 vloaz a emrenadur. Bez'ez eus kalz a draoù, re marteze ; evelato ne gredomp e vo beuzet al lenner gant ar munudoù. Na pebezh mammenn evit ar c'hlesker.

D'hor meno, e vije bet gwelloc'h ha sklaeroc'h, ma vije bet danevellet ar darvoudoù politikel a-raok ar pajennoù war an armerzh, pe an traoù all ; rak kement-se eo a laka da intent ervat ar peurrest. Disheñvel e vije bet an traoù ma vije chomet ar Vretoned mestr en o zi pe beursujet : gant ar politikerezh eo e vez stummet ar stern a ren ar vuhez.

A-hervez, dre ma' z eo bet ret kaout kenlabour pemp skrivagner e oa diaesoc'h a-se sevel un oberenn frammet start.

N'emaomp ket a-du pa lavarer (paj. 110) e oa bet kaset an Tad Maner da aliañ ar re emsaver en afer ar «Bonedoù Ruz» da zistreiñ d'ar gêr. Edo neuze an Tad o prezeg ur mision e Plougernevel ; sioulaat a reas ar spredoù dre oberiadennoù ar mision ha dre bellaat ar c'hastiz kriz a oa o c'hourdrouz kouezhañ war an dud, setu tout. Ur munudig all : n'eo ket gant an Tad Maner eo e voe soñjet da gentañ sevel kantikoù war donioù kanaouennoù-pobl (paj. 58), gant Dom Mikael an Noblez ne lavaran ket. Paj. 163 ez eo reizh-tre kartenn an eskoptioù, met'm eus aon e oa aet penn ar skrivagner e gallouaj, pa skrivas e klote bevennoù an eskoptioù kozh gant bevennoù an departamantoù ! Diouzh tu ar reter marteze, met a-hend-all...

Mat-tre ha sklaer ez eo ivez ar pajennoù diwar-benn Bro-Gembre, Bro-Skos hag Iwerzhon e-pad an hevelep prantad. Kollet he deus Bro-Gembre he frankiz e 1534, ha Breizh e 1532 ! Estreget kendegouezh a zo aze !

Gallout a rafed pismigañ marteze pismigañ an doare ma vez atav livet brav emzalc'h ar «bobl» ha duet un tammig an noblañs uhel hag ar gloer uhel. Diaes ez eo gwelout an Istor en e bezh hag en ur stumm neptuek. Gant pep skrivagner emañ e stumm da welout ha da varn an traoù.

Oc'h embann an *ISTOR BREIZH*-mañ, e teir levrenn, he deus graet *SKOL VREIZH* ur gaer a labour, ul labour dedennus awenet gant ar spored breizhek, ul labour deuet mat ha diouzh doare da bourchas boued mat da spored ar skolidi (ha da spored ar re all), e Breizh. Trugarez

J.C.

RECITS ET CONTES POPULAIRES DE BRETAGNES,
réunis par Donatien Laurent dans le pays de Pontivy.
GALLIMARD 1978. 190p. Relié. 32,00 F

Kontadennoù : pe e karer, pe ne garer ket... met an hini a blij dezhañ an doare lennegezh-se a gavo amañ un dastumad eus ar c'hentañ. Marteze, muioc'h eget re-all, e ro Bro-Bondi krog d'ar dra-se ; ha meur a wech dija, eo bet gonezet ar vengleuz, da skouer gant ar veleien Kadig.

Ouzhpenn, anavezout mat a ra Donasian Laorañs al labour-se. N'eo ket efi eo a sav an danevelloù. Marteze, en deus lakaet dre skrid ur gontadenn bennak, klevet gantañ e-unan. Met, e labour e voe kentoc'h dastum ha dibab. Dezhañ ivez da zisplegañ d'al lenner ar penaos hag ar perag : penaos hag e pelec'h e voe kavet ha perak e voe dalc'het hini pe hini. Un dra dedennus : dalc'het eo bet, e-kichen ar c'hontadennoù, un degad bennak a ganennoù, gant an ton.

Ha neuze, penaos chom hep tostaat al labour-se ouzh ar «Barzaz-Breizh» (evel just, n'eus kel ebet d'e lakaat war an hevelep renk zoken a-bell : n'eo ket barzh neb a fell dezhañ...) Met bet eo Donasian Laorañs e skol vat : savet en deus e dezenn-zoktorelezh (chomet, siwazh ! diembann) diwar-benn Barzaz-Breizh, o tiskouez ar wiriegezh evit kalz kanennoù bet abeget. Donasian, muziker betek e ene, en deus redet, a-hed e yaouankiz, dre vaezioù Breizh ha dre ar Broioù keltiek-all, en ur gutuilh, a vil-vern, tonioù kozh hag o tiluziañ o natur geltiek pe get.

Dre-se, amañ, araok pep testenn, ul linenn bennak o tiskleriañ un danevell, ur ganenn, en ur verkañ pe ez eo a andon nevez pe ez eo adkemeret diouzh ar folklor europat. Evit ar c'hanennoù, eo bet dalc'het, evel just, an destenn e gwenedeg, gant an droidigezh. Aes eo'ta gwelout n'eo ket un dastumad evit ar vugale, evel meur a zastumad kontadennoù. Skeudennet brav-tre eo al levr gant meur a engravadur, dibabet mat, o livañ buhez ha boazioù ar beizanted a-hed ar c'hantved diwezhañ. Aes e oa evit an hini a laboure, a-unan, gant C.N.R.S. (kreizenn stad an enklask skiantel), kaout an dielloù talvoudusañ, miret e levrdir-kêr, Brest hag ivez e levrdir Skol-veur Breizh ar c'hornog.

Awalc'h eo se evit lavarout pegen talvoudus eo labour Donasian LAORANS.

J.C.

Keleier ha notennoù liesseurt

POBL VREIZH :koumanant boutin : 30,00 lur K.R.P. Roazhon
2746-79

Bez'ez eo POBL VREIZH, evel pa lavarfen, an doubl e brezhoneg eus «LE PEUPLE BRETON», nemet ez eo disheñvel ar pennadoù; kaeroc'h da welout ez eo LE PEUPLE BRETON : niverusoc'h moarvat lennerien ar gelaouenn-mañ. Daou dra a zo anat e POBL VREIZH : youl an embannerien hag a fell dezho reiñ traoù e yezh ar vro d'an izili, ha neuze o nec'hamant evit pezh a sell ouzh yezh ar pennadoù. Mar deo bet savet ar skritur nevez implijet gant ar gelaouenn POBL VREIZH evit aezetaat d'ar bobl lenn o yezh (ur fazi ez eo ne vern penaos kredif an dra-se !) e c'heller lavarout ez eo aozet ar pennadoù en doare da vezañ komprenet-met ur fazi ez eo, rak n'eo ket dre izelaat ar yezh ha kouchañ gerioù trefoc'h ha briz-c'hallek evel-se e vo tu da sevel pennadoù bouedek ha talvoudek. Uhelaat ar bobl e kement stumm a zo, setu a zlefe bezañ pal pep kelaouenn : uhelaat e-keñver implij ar yezh ivez, na petra'ta.

Met lezomp kement-se a gostez. Dedennet eo bet hon evezh dreist-holl gant ur pennad : «an ILIZ HAG AR VRETONED, Gwengolo 1978» sinet F. Morvannou. Yac'h eo ar yezh gant ur si bennak evel da skouer ar ger «dispac'hel» e-lec'h «dispac'huz» (nerzh dispac'hel an aviel) ha neuze «disentiñ d'ar gerent». Gant poltred an Tad Maner e-kreizh ar pennad : boc'h ar pec'hed, na petra'ta !

Ur bern traoù gwir a zo avat : diwar-benn emzalc'h an Iliz e-keñver Breizh, da lavarout eo, emzalc'h an Eskibien e Breizh. Meur a wech ez eus bet lavaret e oa ar Prefed mestr da gentañ en departamant hag an eskob da c'houde ! Lavaret ez eus bet c'hoazh e rae alies un eskob, en e eskopti, labour ur prefed... Evel-se e c'heller treiñ komzoù F.M. ha diaes e vefe o dislavarout, ha mont a-enep dezho. Zoken m'o devije bet eskeb Breizh youl da enebañ a

oa ret dezho, siwazh, loveal alies ; hag an dra-se a weler c'hoazh en deiz a hiziv, lakaomp er broioù komunist, e-lec'h ma'z eo minellet an Urzhaz katolik, ret dezhañ em ober diouzh al lezennoù. Met diaes ez eo evelkent didamall ha digarezif groñs an Urzhaz katolik e Breizh.

Ar pezh a lavar F. Morvannou diwar-benn emzalc'h ar gatoliked e-kefver al lezenn naturel ha lezennoù an Iliz a zo gwir-mat, dre vras : pep hini a ra e lezenn e-unan, kaer en devez an Urzhaz katolik gant ar Pab en e benn degas da soñj d'ar gristenien eus o dleadoù. Lakomp an implij a ra «maouezed Breizh» eus ar «bilulenn» vrudet ! Daoust da HUMANAE VITAE !

Gwir eo c'hoazh ar pezh a lavar ar skrivagner diwar-benn ar Relijion deuet da vezañ evit katoliked'zo : gourc'hemennoù, urzhioù, harzoù. Ur c'hiz ha netra ken... Met ar sioù-se a zo stag ouzh kement kevredigezh a zo ! Hag an Iliz hec'h-unan pa'z eo ur gevredigezh neñvel ha douarel — douarel ivez da lavarout eo graet gant tud, — he deus ezhomm gwech ha gwech all da adlakaat an traoù war o rez, ha setu ar pezh en deus klasket ar SENED Vatikan II ober... Dalc'hit soñj eus ar pezh a damalle hor Salver d'ar Farizianed : bezioù gwennrazet, brav da welout a-ziavaez ha leun a vreinadurezh a-ziabarzh. Ar re-mañ o devoa kamm et ha distreset Relijion Voizez ha troet anezhi e «gizioù gouloù». Dav e oa glanaat ar Relijion-se...

Traoù all a zo er pennad emaoamp o vurutellat hag o dije bet ezhomm da vezañ harpet gwelloc'h war an Istor. Da skouer, ar pezh a lavar diwar-benn ar Vro Bourlet, Bro ar Gemene, a gavfe un diskeriadur bennak en emzalc'h tiegezh ar Roc'hanez ha labour ar visionerien brotestant.

Ar pep fallañ avat, eus ar pennad, ez eo ar mank a deologiezh hag a ra d'an oberour barn re vuan an Iliz hec'h-unan. Ur frazenn evel homañ (skrivet en hor skritur-ni, hon digarezit !) «**Marv eo ar Pab Paol VI, bet war gador Sant Pêr etre 1963 ha 1978. Ur Pab all a zo kavet**

a seblant lavarout ne deo an Iliz nemet ur gevredigezh denel, savet gant an dud eta, hag a fell dezhi mirout groñs hec'h urzhiadur gant ar Pab en he fenn. Diaes ez eo bezañ katolik ha chom hep kredif gant piv ha penaos eo bet savet hag aozet an Iliz katolik ! Ha perak mont da c'houlenn ali digant un teologour evel Hans Küng ha ne deo mui katolik nemet dre anv !

Abegoù don a zo a dra sur da giladeg ar Relijion e broioù'zo — ha n'eo ket hepken ar Relijion gatolik eo a zo o kilad met siwazh ! ne c'heller ket kemm ar feiz katolik evit herzel ouzh an dud da ziflipañ : ober d'an dud kompren gwelloc'h ha bevañ gwelloc'h o feiz katolik, setu, a gav deomp, petra a oa pal hag abeg ar Sened Vatikan II bodet gant Yann XXIII, da ziskouez fraeshoc'h ha sklaeroc'h dremm genedus an Iliz katolik, anezhi «Sakramant ar Silvidigezh»

Levrioù kendalc'h page 104

Keleier ha notennoù liesseurt

AVALOU—DOUAR HA VIL-VERN

Souezhus eo, memes tra, ne zeuer ket a-benn, en hor broioù safiset diorroet, da reiñ un diskoulm dereat da gudennoù al labour-douar, ar sevel-loened pe, c'hoazh, ar pesketaerezh. Bep bloaz, hogos d'an hevelep mare, ez en em gaver gant ar memes diaesterioù, e klever an hevelep klemmoù, e weler ar memes manifestadegoù ha, d'o heul, e ra paoet ar gouarnamant an hevelep diskleriadurioù ha promesaoù toull.

Warc'hoazh, warc'hoazh hepken, ez ay pep tra evit ar gwellañ hag e vo laouen an holl.

Hevlene, e Breizh, ez eo eus ar patatez abred hag eus ar moc'h eo ez eus bet kaoz dreist-holl.

E fin miz Mezheven ez eus bet reuz e-touez labourerien-douar an Arvor, en hanternoz Breizh, rak n'oa mui a werzh d'ar patatez abred ken brudet, koulskoude, ken saourus ha ma vezont havet. Pe ma vezent kavet, kentoc'h rak, bremañ, n'eus forzh penaos erruont war ar marc'hadoù nemet goude re ar Marok ha broioù all eus ar c'hreisteiz. Rak-se, ne vezont ket gortozet gant kement a vall ha gwechall. Daleet int bet ouzhpenn, hevlene, gant an amzer.

Diskennet eo o friz betek ur real al lur ha marteze, izeloc'h c'hoazh. Deizioù'zo, zoken, n'oa gwerzh ebet dezho ken ez eus bet klasket lec'hioù distro, evel mengleuzioù kozh, ma c'hellfent chom da vreinadur hep noazout ouzh an dud.

N'eo ket souezhus eta o dije al labourerien-douar diskouezet o c'hounnar dre strewiñ patatez a-vil-vern war an hentoù e tro Kastell-Paol, e Bro-Leon, Landreger ha Pempoull e Treger hag e Goueloù, hep disofijal Sant-Maloù, e Breizh-Uhel. Miliadoù a donelladoù avalou-douar a zo bet kollet evel-se. Un druez !

D'ar memes mare, ar saverien-voc'h o deus diskouezet, int ivez, ne oant ket laouen gant prizioù ar moc'h, re izel d'o meno da gaout an digoll eus o frejoù hag ur gopr dereat d'o labour, ken ez eus bet gwelet perc'hell marv a-istreibilh ouzh klouedoù tiez an ispreded.

E peseurt bed diskiant emeur o vevañ—ur bed a zeu aes a-walc'h a-benn da ijinañ armoù spontusoc'h-spontusañ, da gas tud war al loar hag a chom sac'het dirak implij hag ingalerezh frouezh an douar pa'z eus kement a dud varnaoniet war c'horre ar bed ?

Gwashoc'h c'hoazh a zo c'hoarvezet, avat, e-pad ar veajig herrek a reas Prezidant ar Republik e Breizh-Izel, e penn kentañ miz Eost, evit seveniñ, war en deus diskleriet, ar bromesa en doa graet da vugale 'zo eus Porzall e oa en em gavet ganto en Alpoù. Meur a vanifestadeg a zo bet graet gant saverien-voc'h Goueled-Leon e Porzall, dirak an «Amoco Cadiz», en Aber-Ac'h ha, p'en deus fellet da Jiskar mont kuit, en deus kavet gwell sevel en ur viñs-askell eus ar Gwarez sivil a oa eno kentoc'h eget kemer unan eus an div viñs-askell e oa deut ganto rak e oa en-dro d'ar re-mañ

un toullad paotred, saverien-voc'h anezho, c'hoant ganto displegaf
o c'hudennoù dezhañ.

D'an 8 aviz du 1978 e oa bet 10000 peizant e Pondi o klemm
war bolitikerezh ar gouarnamant a lez degas moc'h eus an
estrañjour hag a ziskar ar prizioù evel-se. Evel ma ouzer hag evel
ma oar ar gouarnamant e unan evel just e talc'h ar goueriaded da
goazhañ e Breizh, ma talc'h an traoù da vont evel-se e vo nebeut
tre anezho a benn 15 vloaz amañ. Ha klozet pep rendael, hag echu
gant ar manifestadegoù !!!

10 000 LEV WAR VARC'H-HOUARN

Ya, dek mil lev pe, ma karit gwell, daou-ugent mil kilometr
war varc'h-houarn, setu an taol-kaer emañ o paouez ober ur
Breizhad yaouank, Alan Guigny e anv. Kroget en doa gant e veaj
sousezhus e Porzig, e-kichenik Sant-Brieg, d'an 31 a viz Mae 1975.
Pemp bloaz war-nugent e oa d'ar mare. Tremenet eo dre beder vro
ha tregont hag en o zouez dre an Indez, Afrika-ar-C'hreisteiz,
Brazil, ar Stadoù-Unanet ha me 'oar. Nav miz ha tregont eo padet
e veaj ha diouzh ar poltredoù a zo bet embannet anezhañ gant ar
c'helaouennoù eo deuet en-dro dibistig ha yac'h-pesk.

ABADENN AN AMOCO-CADIZ

Bez'e rankomp chom war evezh, setu an ali a oa roet dimp
gant «Barr-Heol» en e niverenn diwezhañ. Ar stokadenn a zo bet
er-maez da enez Eusa, war-hed dek milvor er biz d'ar Stiv, e
penn-kentañ miz Gwengolo, ken diskouezfe dimp ha pa ne ve ken.
An daou lestr a zo en em stoket a zo ar **Bandeirante**, ul lestr
norvegiat anezhañ, o vont da Rotterdam, hag egile ar **Maroudio**, un
douer-kailh gresian anezhañ, o skeifi etrezek ar c'hreisteiz. An hini
kentañ, bihanoc'h eget an eil, gwall-aozet gant ar stokadenn, a yeas
d'ar strad teir pe beder eurvezh goude, p'edod e soñj ramokañ
anezhañ betek Brest. Savetaet e voe an holl dud a oa warnañ. Ne
oa ket karget rak ne oa en e bufoù nemet ur 130 bennak a
donelladoù eoul-glasvez hag un 350 bennak a donelladoù

eoul-maen. Nebeut eo, nemet saotret eo bet ar mor ganto memes
tra pa oa bet a-walc'h dija gant an «**Amoco-Cadiz**».

Kemennet eo bet edo ar gouarnamant gall o c'houlenn 1300
milion a lurioù gall a zigoll digant perc'henned an «**Amoco-Cadiz**».
Diouzh o zu 88 parrez a Vro-Leon hag a Vro-Dreger a zo en em
unanet evit sevel prosez d'an «**Amoco International oil**». Goulenn a
reont diganto ur yalc'had a zaou vil milion a lurioù gall a
zigoll. Kuzul-meur departamant Aodoù-an-Hanternoz ha meur a
gevredigezh all a zo en em unanet ganto.

Ur bleustradeg a zo bet graet e miz gwengolo, e Brest, da
welout penaos e c'hellfed mont war sikour ul lestr-eoulier e riskl da
ouelediñ hag herzel ouzh al lanv du. Nemet, a-hervez, n'eo ket bet
gwall gentelius ar c'hoari-se o vezafi m'edo an amzer eus ar bravaf
en deiz-se. Re vihan e oa ouzhpenn al lestr pefiseet safset da vezafi
diaes da ramokañ betek Brest. Ur c'hoari all a vefe, anat eo, gant
unan eus ar pikoloù eoul-listri a gaver stankoc'h stankaf war an
hent etre pleg-mor Persia hag Europa hag eñ o tremen er c'hreisteiz
da Gab-ar-Spi-mat. Gwashoc'h c'hoazh ma vefe rust an amzer.
Hag e pelec'h kas anezhañ ? Arabat disoñjal eo ret tremen dre ar
Mulgul a-raok mont da c'houderif e lenn-vor Brest.

UL LANV DU ALL ETREGELTIEK AR WECH-MAN

Ha setu un darvoud-mor all ha, siwazh, ul lanv du all o
c'hoarvezout, ar wech-mañ, en antre Mor Iwerzhon, nepell diouzh
Bro-Gembre.

D'ar yaou 12 a viz Here ez eas al lestr-eoulier gresian
«**Christobitos**» war ar reier p'edo o vont eus Rotterdam da Vel
Férishte, en Iwerzhon an hanternoz, gantañ en e bufoù ur 35000
tonellad mazout. Goude bezañ klasket dere'hel gant e hent ur
pennadig en deus ranket kabiten ar **Christobitos** dilezel ar
menoz-se p'en deus bet gwelet edo e lestr o ouelediñ. Da grediñ eo
vo saotret eno ivez aodoù Iwerzhon ha Bro-Gembre.

Al lanvioù du a zeu da vezafi ur walenn neket hepken evit
Breizh met ivez evit ar broioù keltiek all. Arabat disoñjal ez eo
taget pezh a anver ar Mor Keltiek hag eñ unan eus tachennoù-pes-
keta talvoudusañ hor pesketaerien. Ur gudenn etregeltiek e teu eta
da vezafi hini al lanv du. An «**Torrey Canyon**» dre en em stekif
ouzh Inizi Sillan, en doa saotret dija aodoù Kernev-Veur ha Breizh.

Kendalc'h p. 98

DIANNEZADEG «MANU MILITARI» eus prizon Fleury da Fresnes

E dibenn miz Here 1978 ez eo droukaet paotred ar «justis» e Bro-C'hall, war a hafval, e-keñver paotred an F.L.B. Hag aet eur betek tamall Y. Fouere da vezañ unan eus pennatizerion an emsav-se, hag urzh a zo bet roet zoken gant lezvarn Diogelrouez ar Stad d'e bakañ adarre... Met en Iwerzhon edo. Setu amañ berr-ha-berr ar c'heleier a zo bet brudet e-touez an dud, ha n'hon eus ket gallet kaout prouennoù diwar diwar o fenn.

30.X.78 : Prizonidi bolitikel Breizh a glev emaint o vont da vezañ kaset eus prizon Fleury da Brizon Fresnes. Divizout a reont ober manifestadeg a-enep da gement-se. Evit-se ec'h aloubont sal an emvodou.

- stoufañ a reont an trepasou

Evit o habaskaat e lavar pennrener an toullbac'h dezho ne oa ket a dreuzkasadeg da vezañ e gwirionez.

- War se e tistro pep hini d'e gell.

31.X. : C'hwec'h ugent gward heloc'h (120) gant o gwiskamant-argad, fuzuilhoù ha batarazioù ganto a zo dilammet er c'hellou evit diframmañ ac'hano ar Vretoned. Tapout a ra meur a hini eus ar re-mañ taolioù-bataraz (Puilh ha Chen) dre ma talc'hont krog en o gwele. Dotuet int bet c'hoazh e stummoù all : bizied gweet, arzornioù dilec'hiet. Chom a ra warno holl merkoù o gloazioù hag o brondudadennoù. Aet e vefe ar gwardoù heloc'h betek gourdrouz ar marv dezho pe d'o ziegezhioù.

Yann ar Gell dre m'en doa roget roll an traoù a oa en e zalc'h e karc'har Fleury (ne oant ket holl meneget war ar roll) a zo bet dornet gant 6 gward heloc'h, hag ouzhpenn galvet da lezvarn-ar-pretor, e Fresnes lec'h m'eo bet kondaonet da 6 devezh «bidouf» gant goursez. Re all, Yann Builh-ha Mikael Hellek-a zo bet galvet d'an hevelep lezvarn-bretor.

EMMEL AR WARDED HELOC'H A ZO BET DIVIZET DA
HEUL GOULENNOU EVIT UR STATUD POLITIKEL.

Doare an toullbac'h e Fresnes

- Hudur eo an toull
- lous ha leun a c'hwen hag a c'hwiled-du
- daou, tri emaint er memes kell
- chom a ra an dorojoù serret e-pad an holl amzer, en desped d'ar reoliadurioù
- an div sal-emvod ne dint nemet div gell, ar pezh a vir ouzh ar brizonidi d'en em gaout a-gevret
- n'o deus mui ar gwir d'en em vodañ nemet ur wech bemdeiz
- n'o deus mui a weladennoù nemet goude kreisteiz.

— difennet eo ar bizitoù da sul.

— ar pourmanadennoù, evit al lodenn vrasañ, a vez graet a-gevret mesk-ha-mesk gant ar brizonidi nann-politikel.

— fall-tre eo ar boued (kantina a zo, gant paeañ evel just !)

— 31.X.78 eo bet difennet ouzh ar familhoù gwelout o frizonidi

— an 1.XI o deus ranket gortoz betek 1 eur goude kreisteiz, kent o gwelout.

— 2.XI ur gward en deus difennet komz brezhoneg er c'homzva.

Graet e vije bet an diannezadeg da Fresnes, a-hervez, evit abegoù a zengarouriezh.

11-12.XI; Difennet ouzh kanerien evel Stivell, Glenmor, Jil Servat ober un abadenn e Pariz da zastum arc'hant evit ar brizonidi... Gant aon a drouz hag a zizurzh eme ar prefed-polis. Diwar se e krog ar brizonidi da chom hep debrif.

Anat eo ez eo koazhet niver ar gwall-daolioù abaoe m'eo bet tapet an F.L.B. ed diwezhañ. Diwezhañ gwall-daol a zo bet an hini graet a-enep Ti-Voujeret, e-tal Kastellin, p'eo bet troc'het gant ur vombezenn korzenn an dourioù lous... Emzalc'h ar polis koulskoude e-keñver prizonidi an F.L.B. a rofe a-walc'h da gredif en deus aon bepred rak un taol trafalgar bennak.

AR PAB NEVEZ : YANN BAOL II

ROMA War-lerc'h ar Pab Paol VI, marvet d'ar 6 a viz Eost 1978 e oa bet anvet patriark Venezia Albino LUCIANI, 66 vloaz, a gemeras an anv a YANN-BAOL I-añ. Allaz ! ur miz da c'houde e oa bet kavet marv en e wele. War e lerc'h e oa bet anvet un den eus ar Pologn : an Aotrou Karol, WOITYLA, kardinal, hag arc'heskob Krakovia, 58 vloaz. Sed amañ dre vras hent e vuhez. Ganet e oa bet d'an 18 a viz Mae 1920, e rannvro Krakovia. E dad a labourer en ul labouradeg. Koll a reas abred e dad hag e vamm. Goude e studioù eilderez hag e studioù er skol-veur e voe beleget, e 1946. Evit paeañ e studioù e rankas labourat un ul labouradeg traoù kemeg. Plijout a rae dezhañ ar c'hoariva hag e savas ur strollad-c'hoarie-rien da enebif ouzh an Nazied. Goude ma oa bet beleget ez eas da Roma evit heuliañ kentelioù war ar Filozofiezh ha war an Deologiezh hag e voe resevet Doktor war ar Filozofiezh. Ar pezh a zo muiañ diouzh e c'hrad ez eo ar Filozofiezh ha Skiant ar Vuhezegezh. Embann a ra kalz a bennadoù e kelec'hgelaouennoù o pleustrif war ar Filozofiezh end-eeun. Goude bezañ bet kelenner e skolioù-meur Lublin ha Krakovia ez eo anvet da eskob-skoazeller Krakovia da c'hortoz bezañ anvet da arc'heskob e 1964 gant ar Pab Paol VI ha kardinal war un dro.

Ur roll a bouez e c'hoarias an Aotrou Karl Woityla e-kerz ar Sened-Meur Vatikan II ; ha neuze da c'houde, e-kerz emvoudoù ar Sened-Eskibien savet diwar atiz Vatikan II hag ar Pab Paol VI, e tiskouezas e ampartiz hag e ouiziegezh. Dre-se ne oa ket un den dizanav. Met o vezafi ma oa ar c'hiz abaoe 400 vloaz da lakaat un Italian war gador Sant Per, ne oa den o soñjal e vije bet dibabet ur Poloniad. Ur souezhadenn vras eo bet evit kalz a dud, ha moarvat eo bet nec'het gouarnamant komunist ar Pologn o welout un eskob hag en deus roet darbar dezhañ meur a wech e penn ar Gristeniezh ! Lorc'h a oa e Poloniz avat !

Evel an darnvuiaf eus Poloniz, e komz ar Pab nevez un toullad brav a yezhoù : poloneg, rusianeg, lituaneg ha kompren ar yezhoù sklavek : gout a oar saozneg, galleg, alamaneg. Komz a ra mat-tre italian ha latin ha yezhoù all. Brudet e oa evel liesyezhegour. Peogwir e ra aes-kenan gant an italianeg e vo degemeret mat gant ar Romaned hag an Italianed.

Evel katoliked ar Pologn ez eo Yann-Baol II Roman a spered hag a galon ha poan en devo o c'houzañv dizurzh ha faltazi war dachenn an Doueoniezh hag al Liderezh-Sakr. Hen lavaret en deus e-unan. Kaout a ray koad a-benn ; met ur stourmer eo bet a-hed e vuhez pa oa dija er stourmerez-kuzh a-enep an Alamaned, hag er stourmerezh-digor a-enep politikerezh komunist gouarnamant e vro.

PENAOE E KOUZEH EN O FOULL AN IMPALAERDEDOU IJINEREZH. UN TAMM DISKLERIADENN.

En hon niverenn diwezhañ hon eus graet meneg, berr ha berr, eus an impalaerdedoù ijinerezhel hag eus an dud a sav anezho. Ha pa gouezhont en o foull, evel hini Boussac, nevez'zo, hag efi diazezet war gevredigezhioù gwiadif o reif labour da 10000 den, e chomer mantret ha ne gompren ket mat ar penaoe hag ar perak eus seurt darvoudoù. Evel just, n'omp ket lorc'hus ha sot a-walc'h evit kredif e c'hellomp-ni o diskleriañ penn-da-benn. Ni a gav deomp, memes tra, ez eus er pennadig a vo kavet war-lerc'h hag efi amprestet digant ar gelaouenn «Le Monde» (25-7-1978), un tamm diskleriadenn. Troet hon eus anezhañ e brezhoneg evit hol lennerien rak m'omp ket sur o dije komprenet anezhañ e galleg.

«An Ao. Marcel Boussac, ne deas biskoazh, koulz lavaret, er-maez eus Bro-c'hall nemet evit ur veaj herrek evel ul luc'hedenn, da Epsom pe da Newmarket, hag a nac'has bepred deskif ur yezh estren, a zo anezhañ, a-hervez, hiziv c'hoazh, ar brudetaf ijinerezhour gall a zo er bed a-bezh. Ha kement-se abalamour d'al levezon diroll o deus bet e vire'hed e-pad un drederenn gantved. An Ao. Boussac, hag a zo bet (e-pad 15 vloavezh) prezidant ar gevredigezh da galonekaat ar saverien-gezeg, en deus labourer kalz

evit ar redadegoù kezeg nemet gopraet bravik eo bet en-dro gant ar mirc'hed. Abalamour dezho eo e talc'ho e anv, moarvat, da vezafi anavezet ar muiañ hag ar pellañ. En holl vroioù ar bed ma vez enoret enno ar marc'h a zo gouenn ennañ, er Stadoù-Unanet, en Arc'hantina, er Japan, e Bro-Saoz, en Italia, en Alamagn, e lavar an dud a ra war-dro ar c'hezeg, eus ur marc'h hag int o venegif e orin : «Hemañ 'zo ur Boussac». Ha, kerkent, emañ digor diskouarn ar selaouer.

Ur c'helaouenner boaz ouzh ar redadegoù-kezeg a zispleg deomp en pennad all 29.7.1978 peseurt pouez a samme diskoaz ar paotr kezh m'eo Boussac bremañ.

«E varchosioù a ro bod da 39 marc'h emeur o lakaat da bleustrif war ar rederezh, 89 c'hazeg-eal, 37 marc'h bloaz, 27 ebeul «hep o mammoù», 10 kazeg divat a lakaer da labourat ha 3 marc'h kalloc'h, uhel o orin nemet izel o zalvoudegezh dre ma n'o deus ket graet berzh er redadegoù.» En holl, eta, 205 penn-kezeg.

Hag evit ma vo sklaeroc'h an traoù, lavaromp ez eus anezho an drederenn da nebeutaf — ha marteze an hanter — eus madoù an Ao. Boussac hag efi perc'henn c'hoazh war ziv gelaouenn «L'Aurore» ha «Paris-turf» ha war an ti-gwriad brudet bras «Christian Dior». E vadoù o vezafi bet lakaet e gwerzh gantañ ez eo mat gouzout pegement a arc'hant e c'hell tennañ anezho. Breudeur Murphy, anezho saverien-gezeg amerikan, o deus kinniget prenañ 57 eus an 89 c'hazeg-eal evit ur yalc'had a 15 million a lurioù gall pounner da lavaret eo 1500 milion a lurioù gall kozh. Unan all, Daniel Wildenstein e anv, a ginnigas evit an holl gezeg, hag en o mesk ar c'hampion da zont, «Acamas» e anv, ur yalc'had a 34 milion a lurioù gall.

Kredif a reomp enta ne c'hell ket ar memes den, hag efi aet war an oad c'hoazh, ren uzinoù o reif labour da zek mil den ha gwerzhaf ar bern gwidoù graet ganto war ur marc'had ma teu da vezafi ar c'hevezerezh krisoc'h-krisaf ha bezañ ken sot all gant ar c'hezeg.

L.A.

BREIZH UR SKOUER ANEZHI ? ezhi ?

Peadra a zo da vezhañ souezhet, ha zoken sebezet, pa lenner war ur gelaouenn vras en deus kavet e Breizh un den-a-afer eus ar Marok ur vro diorroet a c'hellfe talvezout da skouer d'e vro e-unan. Ya, peadra a zo da vezafi souezhet gant ur c'heloù evel-se pa ouzer ervat e peseurt stad truezus emañ hor bro.

O vezafi m'emañ ar Marok, hervezañ, er stad m'edo Breizh goude ar brezel diwezhañ, e kav dezhañ e c'hell e vro en em

ziorren buanoc'h eget Breizh abalamour d'an araokadennoù bet graet abaoe 25 bloaz. Krediñ a ra, erfin, «e vo ijinerezh ar Marok penn-da-benn a-benn 10 vloaz»

Ma ! bez' e c'heller en em c'houlenn peseurt den eo an istrogeñ-mañ ? Pe ez eo anezhañ un den berrboell pe n'eo ket bet aet don e studi hor bro pe, neuze, eo bet touellet gant doareoù diavaez 'zo anezhi pe gant diskleriadurioù 'zo eus hor pennoù bras pe eus paotred ar gouarnamant. Gwir eo, da skouer, ez eus bet savet kalz tiez nevez en hor bro er bloavezhioù diwezhañ nemet pe ez int perc'hennet gant estranjourien pe eo ret da lod eus an dud o chom enno mont da bell evit gounit o zamm kreun !

Rak un iskis a skouer eo Breizh evit ur vro a fell dezhi lakaat he foblañs a-bezh da vevañ gwelloc'h-gwellañ hag a rank evit-se reiñ, da gentañ penn, labour dezhi. Neket hepken n'eus ket bet krouet e Breizh ijinerezhoù nevez a-walc'h da reiñ labour d'an holl Vretoned, met an ijinerezhoù kozh, ar re o doa graet he brud gwechall pe a zo o kouezhañ en o foull, evel re ar bouedou-mir, ar gwispid hag ar pesketaerezh pe emaint en arvar evel hini ar sevel-listri.

Breizh a c'hell bezañ ur skouer nemet, 'm eus aon, n'eo ket hini ur vro diorroet. Hini ur vro isdiorroet, en arvar da goll he nerzh ha, zoken, hec'h ene, ne lavaran ket !

AR YEZHOUIGOU GWAN

Er peder fajennad gouestlet gant ar gelaouenn ouezelek «Inniu» d'an Europ (6 a viz here) e lennomp war unan anezho meur a bennad diwar-benn an Inizi Gall pe an Hebridez. Sed amañ dindan darn anezho :

Gouzelva brasañ Bro-SKOS : an Inizi Gall

N'oa nemet 88000 gouezeleger e Bro-Skos e 1971 hag en o mesk 23.000 anezho a oa o chom en Inizi Gall, a vez anvet «Inizi ar C'hornog» (**Eileanan an Iar**) gant gouezelegerien Vro-Skos. Ar gouezelegerien a zo anezho 80% eus poblañs an inizi ha, ma ne vije ket dalc'het kont eus Steornabhagh, ar gêrbenn, hag eus diazezelec'hioù an arme saoz, e vefe an dregantad uheloc'h c'hoazh. An Inizi Gall a zo, dre se, ar gouzelva krefañ e Bro-Skos.

Disheñvel diouzh an aotrouniezhioù lec'hel a oa eno a-raok, **Kuzul an Inizi** en deus anavezet ar gouezeleg ha e bal eo krefañ stad ar yezh en inizi.

Bremañ e c'hell tud ar vro ober o aferioù gant ar gouarnamant lec'hel en o yezh dezho o-unan hag e c'hell bezañ graet gant an div yezh e bodadegoù ar C'huzul. Nemet e lavar ar C'huzul **ne c'hell ket ar gouezeleg chom bev hep ar bobl ha ne c'hell ket ar bobl bevañ hep labour**. Emañ eta politikerezh diorren ekonomikel ar C'huzul ul lodenn a-bouez eus e bolitikerezh e-keñver ar yezh.

N'eus ket pell c'hoazh ne oa anavezet ar gouezeleg, en Deskadurezh, nemet evel danvez-studi, dres evel ar galleg pe an alamaneg. Abaoe ur bloavezh bennak, avat, **ez eo aet ar gouezeleg da yezh an deskadurezh e darn eus skolioù izel an inizi**. Berzh en deus graet ar menoz-se ha divizet eo bet ober gant ar gouezeleg en holl skolioù izel ar c'hornioù eus ar vro m'eo chomet yezh an dud.

Ur c'hemm eus ar c'hentañ eo se rak e kreder e vo krefañ ar yezh gantafi o vezañ ma yelo er-maez eus ar skolioù ur rummad gouezelegerien nevez o c'houzout lenn ha skrivañ o yezh hag a ray stad anezhi.

(N'eo ket, avat, pezh a zo c'hoarvezet e Gouzelvaoù Iwerzhon e-lec'h m'eo bet gouezelekaet an deskadurezh pellik'zo ha e-lec'h ma talc'h ar yezh da gilaf dirak ar saozneg).

*
* *

En 20 vloaz **etre 1951 ha 1971 eo kouezhet poblañs an inizi eus 16%** hag en inizi bihanañ emañ an ermaeziañ en e washañ. War an 30000 den a zo o vevañ en inizi, 20000 a zo o chom e Leodhas. Eno eo emañ **Steornabhagh**, ar gêr vras nemeti en inizi gant 8000 den o chom enni.

Ouzhpenn 20% eus an dud en oad da labourat a zo dilabour. 65% eus al labourerien a zo implijet er servijoù da lavaret eo en ostalerioù, er stalioù, er bankoù, er burevioù pe gant an arme saoz ; 15% a labour en uzinoù, 13% er sevel-tiez ha 6% hepken el labour-douar hag er pesketaerezh.

Paour eo an douar hag an darn vrasañ eus an dieien o deus ur vicher all. Sevel a reont deved dreist-holl.

25000 tonellad pesked a zo degaset d'an aod gant ar besketaerien : harinked, legistri ha chevrez dreist-holl.

Ar gweañ gloan en inizi a zo brudet bras (Harris tweed) nemet niver ar wiaderien a zo kouezhet eus 1200 e 1966 da 600 e 1975 hag hini al labourerien implijet er stalioù-gweañ eus 900 da 400.

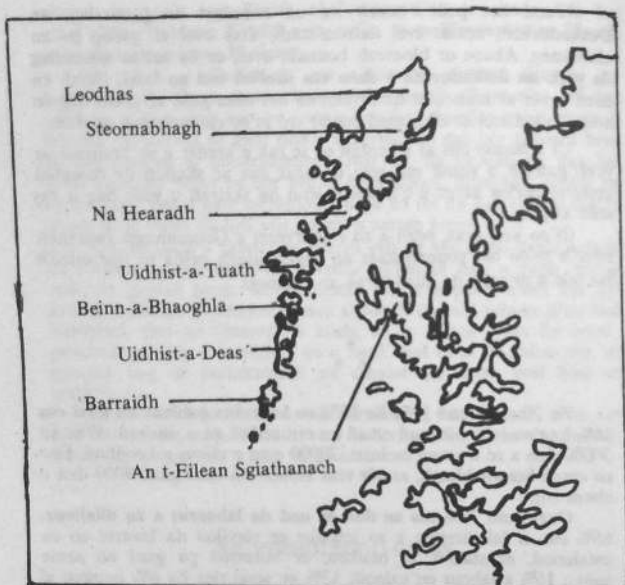
Lavaromp ouzhpenn ez eo an darn vrasañ eus ar boblañs hugunoded anezho nemet en **Uidhist, Beinn-a-Bhaoghlo ha Barraigh** e-lec'h ez eus dreist-holl katoliged.

Tud an inizi a vouezhie evit al labour o deus kaset da Westminster e 1970 ha 1974 un den eus ar Strollad Broadel Skosat (partaid Naiseanta na h-Alba).

UN DARZHADENN SPONTUS

Al listri-eoulier a zalc'h, siwazh-Doue, da ober o reuz. Goude lies a zervoud meur c'hoarvezet warlene, ez eo bet merket deroù ar bloavezh nevez gant ur gwall-zervoud all.

An coulestr gall «**BETELGEUSE**» en deus tarzhet a-daol-

Inizi Gall

trumm e-kreiz an noz p'edo o tiskargañ an eoul a oa en e buñsoù, e porzh Bantri, e mervent Iwerzhon. An holl vartoloded a oa warnañ a zo bet lazhet hag ivez un toulladig tud eus ar vro. E-mesk an dud lazhet ez eus kalz a Vretoned hag ur vaouez deuet da welout he gwaz.

Emeur oc'h ober enklask da c'houzout perak ha penaos eo c'hoarvezet ar gwall-reuz-se, lod a damall al lestr, lod all ar gompagnunezh a oa mestr war ar porzh ha gouezet hon eus, neuze, e oa amerikan houmañ.

An darvoudoù reuzius c'hoarvezet nevez 'zo a ziskouez, d'hor meno, e rankfe ar broioù keltiek hag a zo gourdrouzet ar muiañ gant ar gwall-zarvoudoù se, da lavaret eo Breizh, Kembre, Iwerzhon ha Kernev-Veur, en em glevout da studiañ ar gudenn ha goulenn groñs ma vefe lakaet urzh e mont-dont al listri-eoulier an abretañ ar gwellañ. Darvoudoù e-giz-se ne c'hellont mui bezañ gouzavfet pelloc'h.

L.A.

LEVRIOÙ

BRUD NEVEZ (niv. 16).

Pep den, pa vez kavet abeg ennañ, en deus ar gwir d'en em zifenn. Setu pezh a ra an daou zen bet abeg gant Klerg (Barr-Heol 97-98), en askont d'o skridoù embannet war VRUD NEVEZ : Naig Rozmor ha J. Rannou. Aliet fall e oa bet Naig da glask c'hwen e loeroù Klerg, en abeg d'ar verb «goleiñ». Ma karje bezañ goulennet ali digant an 2 pe 3 Dregeriad a weler o anv war VRUD NEVEZ, e vije bet kuit d'ober filozofiezh truek diwar-benn an embarat, gant sikour ar galleg zoken ! Bezañ sellet da vihanañ er geriadur ! Ar pezh he deus skrivet a zo skrivet, ha moulet, siwazh ! mat o devije graet an embannerien o reizhañ ar pezh a oa a-dreuz e-keñver yezh, e pennad o c'henlabourez ha na anavez tamm ebet yezh Klerg, pa ne deo bet biskoazh koumanantet da VARR-HEOL ! N'eo ket bet jentil an embannerien en he c'heñver. Naig paour ! n'eo ket rener Barr-Heol eo en devije lezet an dud d'ober an tiñf evel-se gant unan eus e genlabourerien !

Ne oar ket Naig evel just, ez eus bet embannet war VARR-HEOL pennadoù war ar SEKSLOGIEZH pe ar «Reolennañ-ar-ganedigezhioù». Setu Naig kaezh aet da lakaat he c'hofizion war ar paper, ha bremañ e oar an holl ne wel tamm ebet traoù ar seksologiezh gant ur spered kristen. Dres ar pezh en devoa klasket Klerg prouiñ. A-hend-all ne welan ket perak ne c'hellfe ket embann ar pezh a blij dezhi. Trist eo evelkent gwelout ur vaouez evel Naig Rozmor o lonkañ siklezonoù evel ar re lakaet da redek diwar-benn Klerg, e spered ha me'oar... Selaou' ta Naig, me a lavaro dit un draig bennak e pleg da skouarn : Bet e oa Klerg unan eus diazezoù «Kuzul ar Brezhoneg» hag ar c'hentañ pennrener anezhañ... Klask eta war an tu-se... (kendalc'h)

An eil respont a zo sinet J. RANNOU. «Hor silienn». War-bouez sellout pizh-kenan (hep fi, e giz Treger !) ouzh e skridoù, ouzh e yezh hag ouzh e venozioù, setu ar pezh am eus kavet a gav din :

1 - Ur brezhoneger disi ez eo ar skrivagner. Un den oc'h anaout ervat gwir ijin, gwir natur, gwir anien (etc...) ar brezhoneg. Un den gouizieq oc'h ankouazh evelato reolennoù ar ouiziegezh e-keñver ar menegadoù tennet eus oberennoù tud all. Kement ha ken bihan ma ra malarjez gant yezh Klerg. Met se'zo nebeut a dra.

2 - Liv an Tregerieg a zo war he yezh. Tregeriad e tle bezañ, nemet koulskoude ne c'heller ket lavarout ez eo gwall dregeriad stumm da farsal : ponner ha gros e-lec'h bezañ fin, hervez giz Tregeriz. Dleout a ra bezañ Tregeriad, memes tra ne servij ket !

3 - N'en deus ket anavezet (pe nebeut-tre !) ar brezel diwezhañ dreist-holl ar stourmerez-kuzh : n'eus gantañ nemet traoù adtommet, testeni eeun ebet. «E-lec'h Breizh a-bezh» tapet gantañ diwar efvorennoù ha kemeret war e anv (mar plij !) kaer en deus kaout c'hoant da glask abeg e Klerg, e komz bremañ eus «Breizh-Izel». Ma ! kae da... bourmen. Klerg a gomze eus Ploubêr, en e bennad. Ploubêr, e kement ha ma ouzon, a zo, hervez termenadur diskiant Bretoned'zo, e «Breizh-Izel» !

Setu amañ eta poltred-robod J. Rannou : brezhoneg dispar, Tregeriad kelenner moarvat, war-dro 45 bloaz, pe un tamm nebeutoc'h ; marksour. Gant an nebeut doareoù-se e c'hellfe INTERPOL donet e berr-amzer a-benn da c'houzout piv ez eo ! J a c'hellfe bezañ e anv-badez. **Rannou** a zo un anv amprestet gantañ evit kuzhat e bersonaj, pe mar kavit gwell evit masklañ e bersonaj ! O tifenn un deznenn.

Ha da glozañ, da c'hortoz ar blijadur da vezañ dislavaret, ne c'hellan ket meuliñ BRUD NEVEZ a zo risklet da dapout brud fall ha da vezañ tamallet da implijañ tud dinoaz ha dizrouk evel golo-pod, gant ar soñj da lakaat da dremen a-sil-kaer ar menozioù marksat.

Ret eo bezañ bazet, ya, bazet da vat, ha bezañ kollet an naoutur eus al lealded hag eus ar sevended evit moulañ moc'haj evel-se dindan anvioù faos.

(Kendalc'h)

GERIADUR ISTOREL AR BREZHONEG

RANN 32 : SOURSI-STROLLAN

Nebeut a dra a zo da verkañ diwar-benn ar RANN-mañ. Merkomp un draig bennak evelato :

paj. 2 945 : Stag-ouzh-stag. Klevet e vez ivez Stag-ha-Stag. Ken pervezh ez eo bet savet al labour m'eo diaes kaout ur vi-koukoug bennak amañ hag ahont. Unan a seblant bezañ paj 2 955 : **Bodekouigoù** e-lec'h **bokedouigoù**. Hag un all paj. 2 965 an dra-se ne rin **bihen**, evit biken.

STOUPA. Tu a vije bet da verkañ an dro-lavar anvezet-mat : kas da **Stoupa(n)**

RANN 33 : STROMET—TENNAD

Stroñs : plac'h a-stroñs = a lore'h.

Studi : Mat e vefe bet merkañ ivez traoù evel «studi-noter» ha zoken «studi-vedisin»

Talmañ : «battre comme... une plaie irritée». Bez'ez ez ur ger ha na seblant ket bezañ e geriadur ebet : «bonañ» ; da skouer, **bonañ'ra va biz** (pa vez terzhienn ennañ, ha pa santer end-eeun talm ar gwad ennañ)

Taouledet : Biskoazh n'em eus klevet nemet «taoulet»

Tapadenn : 1) Gloazadenn

2) bourd (c'hoari)

Tapout : gloazañ. **Tapet** em eus va dorn. **Tl (zh)et** a glever a-wechoù **en em dapout**

1) en em c'hloazañ

2) evel ar vugale o c'hoari en em dapout en ur redek an eil war-lerc'h egile.

Targazh : Targouilh eo a glever kentoc'h e Bro-Lannuon. Lister : targouilh

Tarin : un tarin a baotr bihan, un darinenn a blac'h vihan : «terrupl»

Tarin : hennez a zo un tarin : ur c'hwil, ur pichon hag all.

Tennegenn liester **Tenneged** : kregenn Sant Jakez. Ger eus Treger Vihan distaget gant ar bouez-mouezh war ar silabenn gentañ. E-kefver distagadur ez eo tost ar ger-se ouzh «Tiregenn, tireged» = aguilletenn.

Bremañ un evezhiadenn bennak war ar gerioù gallek a gaver stank er C'hatolikon, hag e Geriadur Gregor a Rostren, Techet e vefe an nen da grediñ o deus bountet ar gerioù-se en o labourioù, pa ne gavent ger brezhoneg ebet da dreñf ar galleg a gavent el levrioù a dalveze dezho da sevel o skridoù o-unan. Ur skouer hepken «**Tabellion**» (noter) troet (???) tabelion, na petra !

(Kendalc'h)

Kaout a reer alies er GERIADUR ISTOREL an droidigezh latin eus ar gerioù brezhonek, hervez ar C'HATOLIKON, evel just. Ul lodenn vat eus ar gerioù-se a sell ouzh traoù ha binvioù eus ar vuhez pemdeziek ha dizanav ez int meur a wech d'al latinegourien ordinal. Met'm eus aon e vefe dav sellout a-dost ouzh pep hini eus ar gerioù latin-se, evit bezañ sur n'en deus ket faziet oberour ar C'HATOLIKON.

Kemeromp da skouer ar ger «talvoudek» paj. 3 015.

C talvoudek, tr. «pourfitable, utile, lat. Frugalis».

Iskis a-walc'h ez eo ar «**frugalis**» se roet dezhañ amañ ur ster ha n'en deus ket e latin ar **geriadurioù** = dilarjez, erbedus. Daoust ha ne vefe gwell lenn «frugifer» ?

Dav e vefe ivez gwiriekat gant Geriadur du Cange gerioù evel «letamen» paj. 3 041 = teil (finuis, peuvuiñ e latin). Met sur-mat e kaver er gerioù latin-se un tosteni war latin ar Grenn amzer.

Klerg.

KELENNADUREZH EEUN

E kreiz Azvent evel e-kreiz ar C'horaiz emañ ar c'hiz gant an Iliz da ouestlañ ur sulvezh d'ar joa. Pedifi a ra he bugale da gemer joa e-kerz an Azvent abalamour ma tosta Gouel an Nedeleg, Gouel Ginivelezh hon Salver.

Levenez ! Un dra disheñvel diouzh ar blijadur ez eo ar joa, un dra donoc'h, un dra eus ar galon, eus ar spered, eus an ene.

Mestr bras ar joa ez eo an Aotrou Doue e-unan. Doue a zo leun joa, Doue eo ar joa bev, ar joa peurbadus ha mamenn pep joa. Magadur an Aelez hag ar Sent ez eo an Aotrou Doue, er baradoz : peogwir ez eo Doue ar joa bev, e tebront ar joa evit donet da vezañ joa bev o-unan da viken.

Mamenn ar gwir joa ez eo an Aotrou Doue ! Arabat klask ar gwir joa hag ar gwir evurusted a-ziavaez dezhañ.

Ar Profed Izaiaz, hiziv, a gomz dimp eus kannad, Doue o tegemenn d'an dud vihan keloù-mat, aviel ar Silvidigezh. Setu perak e klevet gantañ ar c'homzoù-mañ :

Tridal a ran gant al levenez en Aotrou Doue, er joa emañ ma c'halon e Doue, dre m'en deus ma gwisket gant dilhad ar silvidigezh, ha taolet warnon mantell ar justis, ar santelezh !

Santelezh Doue en ene he deus un anv : ar c'hras. Neb a vev e gras Doue a zo en e greiz mammenn ar gwir joa. Setu perak e lavare Sant Paol e oa leun a joa zoken en e vrasañ trubuilhoù. Mar karomp Doue e gwirionez, e vo e c'hras en hor c'hreiz ur vammenn a joa ! «Bezit laouen dalc'hmat» setu komzoù kentañ Sant Paol hiziv er pennad-se tennet eus e Lizher da gristenien Desalonike. E pep degouezh rentit bennozh ha trugarez da Zoue !

E pep degouezh ? Ac'hanta, setu Nedeleg o tostaat : bezomp er joa peogwir emañ ar Salver o tont, Mestr bras ar joa o tont davedomp da zegas ar pardon, ar vuhez hag ar joa ! Ha peogwir ez eus c'hoazh muioc'h a joa o reifi evit o resev, evel ma lavar ar Skritur-Sakr, bezomp soñj eus hon breudeur, dreist-holl eus hon breudeur ezhommek evit ober vad dezho ha reifi digerez dezho da vezañ er joa.

V-ET SUL AR C'HORAIZ BLOAVEZH A

Sklaer-meurbet ez eo hor Feiz : Me'gred en adsav ar c'horfoù marv d'ar vuhez. Un deiz bennak e fin ar bed ec'h addeuo bev an holl gorfoù marv evit kaout o lod e planedenn an eneoù...

Hiziv, na pegen brav ez eo taolennet gant Sant Yann ar burzhud graet gant Jezuz o rentiñ ar vuhez d'e vignon Lazar... Bez'e oa div c'hoar hag ur breur o vevañ asambles, hag alies o deveze an enor da zegemer hor Salver en o zi. Setu ar c'hleñved o kouezhañ war ar paotr yaouank, ha Jezuz, kaer a oa kas keloù dezhañ, o taleañ kement m'en em gav e Betaniaz, pevar deiz goude ma oa bet lakaet Lazar er bez. Ha Jezuz glac'haret e-unan o welout poan-spered an div c'hoar Marta ha Mari o skuilh daeroù. Met Jezuz n'eo ket den hepen ; bez'ez eo Doue ivez evel ma oar e-unan, hag e lavar neuze ar c'homzoù buzhodus-mañ : «Lazar ! Deus er-maez !» Ha Lazar o tont er-maez eus e vez leun a vuhez !

Tri den a zo bet lakaet da sevel evel-se a varv da vev gant Jezuz : mab intañvez Naim, merc'h Jairoz ha Lazar. Ha diwezhatoc'h ec'h adrento ar vuhez d'e gorf e-unan... Met disheñvel ez eo an traoù evelkent : rak an tri den bet adsavet gant Jezuz a varv da vev, a adkrogas adarre gant o vuhez ordinal, evit mervel un eil gwech diwezhatoc'h.

Jezuz avat, ne varv mui goude m'eo deuet bev eus e vez. E gorf n'en deus mui ezhomm a voued, n'en deus mui ezhomm da ziskuiñhañ, ha daoust ma chom ha ma chomo gantañ da viken e gorf naturel, eo deuet ar c'horf-se da gaout lod e natur ar speredoù : leun a sklerijenn ez eo hag a c'hloar.

Ar pezh a reas Jezuz evitañ e-unan, hen adober a raio c'hoazh e fin ar bed, evit an dud, evidomp-ni. Selaoump komzoù nerzhus ha kriz war un dro hor c'hatekiz : «An holl gorfoù marv en em unano a-nevez-flamm gant an eneoù, e fin ar bed, evit bezañ evurus en Nefiv, pe daonet en Ifern !»

Selaoump dreist-holl gant levenez hag esperañs ar c'homzoù lavaret gant Hor Salver e-unan : «An neb a gred ennon, ne varvo ket da virviken ! Me hen adsavo d'an deiz diwezhañ»

I-AN SUL AR C'HORAIZ BLOAVEZ C

N'eo ket diwar vara hepken eo e vevo an den ! «Setu unan eus kentelioù Jezuz evidomp hiziv, en Aviel.

Taolomp pled da gentañ ouzh ar ger berr-mañ HEPKEN. Kement-se a ziskouez e ouie ervat Jezuz en deus an Den ezhomm ivez a vara, ha dindan ar ger BARA e tleomp kompren, kement a sell ouzh ar vuhez-mañ. An den n'eo ket ene hepken, na spered hepken, korf ez eo ivez hag e gorf en deus e ezhommoù dezhañ e-unan. Nag a hent n'en deus ket graet an den abaoe ma oa bet krouet an Den kentañ ! Dre e labour a-hed an holl amzerioù eo deuet a-benn da wellaat e vuhez, da aezetaat e labour evel ma welomp dreist-holl en amzer o ren, gant ar mekanikoù a bep seurt krouet gant ijin ha spered an den. Aezetoc'h eo beajist, diboaniosoc'h al labour e-unan, kalz gwelloc'h ez eo al lojeiz. Daoust n'eo ket parfet pep tra. Gwir eo bepred komzoù Jezuz «Bez'ho ho peorien ganeoc'h bepred.» Tu a zo da wellaat al lezennoù diwar-benn al labour, da ingalifi gwelloc'h an traoù etre an holl rummadoù-tud, an dud a bep seurt micherioù, e kêr ha war ar maez : micherourien ha peizanted ha me'oar.

Met nag a vizer c'hoazh er bed. Nag a dud ha n'o deus ket ar pezh o deus ezhomm evit ren ur vuhez dereat, din eus an den ! Tud ha n'o deus boued a-walc'h, bara a-walc'h da zebrif da derriñ o naon, tra ma vezomp ni a-wechoù o koufonist ar boued, ar bara-se... Nankouaomp ket Broioù an Naon, ha pa vo goulennet diganimp hon aluzen evit r Broioù-se e-pad ar C'horaiz e ouezimp petra da ober.

... Met ur fazi bras e vefe sellout an den evel ul «doen ekonomikel» hepken, evel ma vez lavaret. Estoc'h evit ur c'horf ez eo an den, ezhommoù en deus ha n'int ket ezhommoù-korf, met ezhommoù e spered hag e ene. Sellit an drouz a zeu betek ennomp eus ar broioù komunist, broioù ha na glaskont koulz lavarout nemet aezamantoù-korf evit o sujidi ? Tud desket o klemm hag o c'houlenn muioc'h a frankiz evito hag o c'henvroiz, gant ar gwir evit pep hini da lavarout e soñj e pep frankiz.

Met ni hag a zo kristen, ni hag a anavez an Aotrou Doue a oar ne c'hell fet an den terrif e naon hag e sec'hed, an naon hag ar sec'hed-se a zo en e greiz donañ : hep Doue, hep gwirionez Doue, hep Gras Doue, hep BARA DOUE ! Na pegen gwir n'eo ket komzoù Sant Aogustin : «Hor c'hrouet hoc'h eus evidoc'h, Aotrou Doue, ha ne gavomp repoz ebet nemet pa ziskuizhomp war ho kalon». Ne vev ket an den diwar vara hepken, met diwar gement komz a zev eus genoù Doue.

24-E SUL ORDINAL, BLOAVEZH A

Goude bezañ klevet ar Skritur-Sakr hiziv, e vefe tu d'ober SULVEZH ar PARDON eus ar sulvezh-mañ.

En ur gregif gant an oferenn e c'houlennomp pardon digant an Aotrou Doue evit hon fec'hedoù e lavaromp «Aotrou Doue, Aotrou Krist, ho pet truez !» Met un dra vat ez eo ivez goulenn war un dro pardon digant hor breudeur hag hor c'hoarezed kristen ivez, rak siwazh alies e vankomp an eil e-keñver egile.

Er Barer Noster en deus Jezuz desket dimp kement-mañ «Pardonit dimp hor pec'hedoù, evel ma pardonomp d'ar re o deus manket ouzhimp !»

Hag ar c'homzoù-mañ tennet eus ar Skritur-Sakr : «Pa vezez o kinnig da brof ouzh an aoter, ha ma teu da soñj dit en deus da vreur un dra bennak a-enep dit, lez eno da brof ha kae da gentañ d'ober ar peoc'h gant da vreur ha neuze deus en-dro da ginnig da brof.»

PARDONIN ! Un dra eus ar c'haerañ hag eus an diaesañ alies ! Un dra eus ar c'haerañ, rak o pardonif e reomp evel an Aotrou Doue o pardonif dimp-ni hor mankoù.

Un dra eus ar diaesañ ivez, siwazh ! rak ne blij da zen ebet ober ar jestr kentañ, ar gammed kentañ, ha zoken pa vez goulennet pardon diganimp ne blegomp ket, ne deurvezomp ket selaou an hini a c'houlenn pardon diganimp. En em ren a reomp gwashoc'h evit ar baganed o-unan !

PARDONIN ? C'hwil, tadoù ha mammoù kristen, kustumit ho pugale adalek en-bihan da c'houlenn pardon an eil digant egile, ha diskouezit dezhe ivez, diouzh ho tu, e ouzoc'h pardonif. Evel-se ec'h anavezot gwelloc'h spered ha kalon ho pugale hag e ouezot gwelloc'h penaos o c'hemer hag o stummañ. Ha neuze rentif a reot servij dezho. Rak, sellit nag a diegezhioù torret, en deiz a hiziv, nag a briedoù o vont an eil digant egile, dre n'o devoa ket desket pardonif na plegañ an eil d'egile zoken evit traoù distir.

PARDONIN ? Kaer hor bezo ober e tichafiso dimp feukañ pa anoazif an dud all. Met ma karfemp heuliañ kentelioù fur Jezuz, en e Aviel «na rit ket d'ar re all, ar pezh na garfec'h ket e vefe graet deoc'h» ha «Grit d'ar re all, ar pezh a garfec'h e vefe graet deoc'h !» e vefe sur-mat nebeutoc'h a drouz hag a chikan, ha nebeutoc'h a zigarez da c'houlenn pardon.

Goulennomp eta digant Kalon Jezuz ar c'hras da vezañ dous hag izel a galon eveltañ ha da gompren ar c'homzoù lavaret gantañ war ar Groaz pa oa o vervel. «Va Zad, pardonit dezho, rak ne ouzont ket petra emaint oc'h ober.»

Neuze e vimp gwir gugale d'hon Tad a zo en nefiv.

Keginerezh

KIG HA FARZ GIZ LEON

Evit 10 a dud

Kemer ur sac'h lien tev, dezhañ 30 sm war 20 sm. Lakait anezhañ da drempañ en dour hag e ziwaskañ da c'houde.

Kemer neuze ul lur (500 g) bleud ed-du, ur c'hartouron (125 g) amann, ur podad (20 sl) koaven fresk, 4 vi, 3 loaïad sukr (met n'eo ket ret), ul loaïad holen, 200 g rezin bihan, 3/4 litrad laezh livrizh.

Meskañ an holl draoù-se gant ul loa-goad. Ar bleud da gentañ gant ur bannac'hig laezh, goude an amann a vo gwak a-walc'h hag ar vior. Ar re-mañ a vo bet mesket evel evit ober un alumenn. Neuze ar c'hoaven, ar sukr, an holen, ar rezin hag ar peurrest eus al laezh.

Lakaat an toaz-se e-barzh ar sac'h. Serrañ anezhañ mat gant ur fiseleñn skoulmet mat div pe deir gwech.

Ha lakaat ar sac'h er pod-soubenn en dour bervet, e-lec'h ma vo lakaet ouzhpenn un tamm kig-moc'h sall (1 lur 1/2 pe 2 lur, un tamm kig buoc'h (kig d'ober soubenn.)

Ma vez c'hoant, e c'heller poazhat ar c'hig soubenn-se hag al legumaj disparti, en ur pod-soubenn all.

Ret eo kontañ div eur a-raok na vo poazh pep tra. Tennañ neuze ar sac'h er-maez. Hag e lezel da yenañ e-pad 5-10 mn. Neuze vo rollet ha meret ar sac'h gant un torch hag ar bizied. An toaz er sac'h a zle bruzhunif ha dont er maez un tamm e-giz traezh. «**Bruzhunog**», a lavarer e Leon.

S. an Tieg

Copie 22 Péder nec

Feunteun Santez Marc'harid. Logonna - Daoulaz

Kastell Kergrist, Plouber. →